

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
„КРСТЕ МИСИРКОВ“

ISSN 0350-8102

МАКЕДОНИСТИКА

12

Скопје, 2013

МАКЕДОНИСТИКА

Списанието излегува повремено

Издавач: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Редакција: Убавка Гајдова (главен уредник),

Симона Груевска-Маџоска,

Наталија Андријевска

Лектура: Наталија Андријевска,

Убавка Гајдова,

Симона Груевска-Маџоска

Компјутерска подготовка: Винсент Графика

Печатница: Винсент Графика

Тираж: 300 примероци

Списанието е финансирано од
Министерството за култура на Република Македонија

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“

МАКЕДОНИСТИКА 12/2013

Дејан Геговски

**ИЗРАЗУВАЊЕ ПРИЧИНСКА ВРСКА МЕЃУ
НАСТАНИТЕ ВО МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ**

1. ВОВЕД

1.1. Предмет на опис и анализа. Предмет на опис и анализа во овој труд се начините на изразување причинска врска меѓу настаните во дијалектите на македонскиот јазик. Оваа проблематика досега не била предмет на посебно проучување¹. Одделни автори во рамките на своите монографии се задржувале пред сè на формалната страна, не водејќи сметка за значењето и за барањата што показателите на оваа релација им ги поставуваат на своите аргументи. Исклучок претставуваат одделни трудови на акад. Зузана Тополињска, и особено *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*, книга прва, *Синтакса*, II дел, од истата авторка, каде што голем простор им е посветен на овие проблеми.

Главниот акцент е врз реченичните конструкции конституирани од сврзнички предикати, но посебни глави им се посветени и на конструкциите без сегментален показател на врската, на конструкциите во кои еден од реченичните аргументи е претставен како трансформа конституирана од нефинитен облик на соодветниот глаголски предикат, а на крајот како анекс се претставени конструкциите со каузативни глаголи.

Методолошката постапка при обработката на јазичниот материјал е следнава: од значењето се оди кон формата.

Ексерпираниите текстови за оваа анализа се од различен карактер. Фактори на диференцијација се времето и стилскиот регистар, а не е без значење и стручната подготовка на експлораторот и целите што тој си ги поставил.

¹ Има неколку мои прилози, како и одреден број прилози од други автори кои ги приведувам во библиографијата.

Доминираат текстови регистрирани од лингвисти-дијалектолози во текот на последните 70 години на минатиот век, има свесно редижирани преводи од евангелието, има текстови што ги собирале етнологзи и фолклористи, а има и текстови што ги забележав јас преку теренска работа. Како неопходност се јави униформирањето на фонетската транскрипција, зашто етнологзите и фолклористите го собирале материјалот без многу грижа за фонетскиот запис, а треба да се земе предвид и фактот дека дури и стручно запишуваните и/или препишуваните текстови ги имаат собирано научни работници од повеќе лингвистички центри и школи, со различни традиции и навики.

Нашите примери носат само позитивна информација за присуството на одреден начин за изразување причинска врска меѓу настаните, додека отсуството на примери не секогаш е сигурен аргумент за отсуството на одреден начин за изразување на оваа врска. Ова особено се однесува на трансформите конституирани од инфинитните глаголски форми, кои не се многу чести во дијалектите, а важна улога има и начинот на раскажување. Примерите ги даваме според следниов ред: почнуваме од северните говори, па преку западните и западните периферни стигнуваме до југоисточните, а со цел што попрегледно да се прикажат ареалите што се формираат.

Подолу даваме список на сите користени текстови, а полниот список на користената литература со сите библиографски податоци се наоѓа на крајот на овој труд.

Список на користени текстови

- **Андонов, К.,** *Неготински народни приказни*, Неготино 1984;
- **Белић, А.,** *Галички дијалекат*, Српски дијалектолошки зборник, књ. VII, Београд 1935;
- **Бојковска, С.,** *Радовишкиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје 2003;
- **Бојковска, С.,** *Текстови од Мегленско*, Македонистика 5, Скопје 1988;
- **Видоески, Б.,** *Кичевскиот говор*, Македонски јазик VIII, Скопје 1957;
- **Видоески, Б.,** *Кумановскиот говор*, Скопје 1962;
- **Видоески, Б.,** *Поречкиот говор*, Скопје 1950;
- **Видоески, Б.,** *Текстови од дијалектите на македонскиот јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје 2000;
- **Вроцлавски, К.,** *Македонскиот народен раскажувач Димо Стенкоски*, Текстови II, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1984;
- **Дрвошанов, В.,** *Кајларскиот говор*, Скопје 1993;
- **Думев, В.,** *Воденскиот говор*, Македонски преглед 13/3, 13/4, Софија 1943;
- **Жура за Жура**, Охрид 1995;
- **Иванов, Ѓ.,** *Български преселнически говори*, Софија 1977;
- **Иванов, Д.,** *Гевгелскиот говор*, Софија 1932;
- **Каваев, Ф.,** *Народни пословици и гатанки од Струга и Струшко*, Филозофски факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје 1961;
- **Каранфиловски, М.,** *Еницевардарскиот говор*, докторска дисертација, необјавена;
- **Картотека на проектот Македонски дијалектен атлас**, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“;
- **Кепески, К.,** *Прилепскиот говор*, Приредил Васил Дрвошанов, Скопје 1993;
- **Конеска, М.,** *Мариовскиот говор*, Дипломски работи, кн. 3, Скопје 1951;

- **Конески, Б.,** *Прилепскиот говор*, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 2, Скопје 1949;
- **Кузов, А.,** *Костурският говор*, Известия ССФ 4, София 1921;
- **Лаброска, В.,** *Говорот во село Кула, Серско*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје 2003;
- **Македонски народни волшебни приказни**, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1986;
- **Македонски народни преданија**, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1986;
- **Македонски народни приказни за животни**, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1977;
- **Македонски народни умотворби од Кичевско**, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1992;
- **Македонски народни умотворби од Разлошко, Пиринска Македонија**, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1992;
- **Милетич, Л.,** *Български старини 6.2.*, Търлиско евангелие отъ 1861 год., София 1920;
- **Милошев, Ѓ.,** *Титов-велешкиот говор*, Нов ден, III, бр. 3, Скопје 1947;
- **Минков-Богданци, Л.,** *Материјали од говорот на селото Ајтос*, Скопје 1998;
- **Мирчевъ, К.,** *Неврокопският говоръ*, София 1936;
- **Михаилов, П.,** *Градскиот дебарски говор*, Скопје 1954;
- **Молерови, Д., К.,** *Народописни материали от Разложко*, Сборник за народни умотворения и народопис, книга XLVIII, Българска академия на науките, София 1954;
- **Народна проза од благоевградски окръг**, Сборник за народни умотворения и народопис, книга LVIII, Българска академия на науките, София 1985;
- **Пеев, К.,** *Дојранскиот говор*, Македонистика 2, Скопје 1979;
- **Пеев, К.,** *Кукушкиогт говор*, 1-2, Скопје 1987;

- **Пенушлиски, К.**, *Малешевски фолклор*, Скопје 1980;
- **Поповски, А.**, *Македонскиот говор во гостиварскиот крај*, Гостивар 1970;
- **Поповски, А.**, *Реканскиот говор*, Македонски јазик X, Скопје 1959;
- **Ристески, С.**, *Преспа под Албанија*, Охрид 1993;
- **Стаматоски, Тр.**, *Градскиот тетовски говор*, Македонски јазик, VII, 2, VIII, 1, Скопје 1956, 1957;
- **Стоевска-Денчова, Е.**, *Кривопаланечкиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје 2004;
- **Тошев, К.**, *Струшкиот говор (Според некои материјали од XIX век)*, Скопје 1979;
- **Угринова, Р.**, *Говорите во Скопско*, Скопје 1951;
- **Угриновски, Д.**, *Народни приказни од еницевадарска околија*, необјавени;
- **Филиповски, И.**, *Неготинскиот говор*, Скопје 1952;
- **Христов, Г.**, *Народописни материяли по говора в Кукушко и Дојранско*, Македонски Преглед 9, София 1935;
- **Шклифов, Б.**, *Долнопреспанският говор*, София 1979;
- **Шклифов, Б.**, *Костурският говор*, София 1973;

- **Groen, В.М.**, *A Structural Description of the Macedonian Dialect of Dihovo*, Lisee 1977;
- **Hendriks, P.**, *The Radožda-Vevčani Dialect of Macedonian*, (PdR Press Publications on Macedonian), Lisee 1976;
- **Lavrov, P.A., Polívka, J.**, *Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů St. Verkovičových*, Praha 1932;
- **Małeckі, M.**, *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wisoka w Soluńskim, I: Teksty*, Kraków 1934;
- **Małeckі, M.**, *Tekst gwarowy z Kosturskiego*, Lud Słowiański 3/2, 1934;
- **Mazon, A.**, *Contes Slaves de la Macédoine Sud-Occidentale*, Paris 1923;
- **Mazon, A.**, *Documents, Contes et Chansons Slaves de l'Albanie du Sud*, Paris 1936;

- **Mazon, A., Vaillant, A.,** *L'Évangélique de Kulakia un Parler Slave du Bas-Vardar*, Paris 1938;
- **Reiter, N.,** *Der Dialekt von Titov Veles*, Berlin 1964.

1.2. Проблемот на каузација. Секојдневното искуство ни кажува дека светот не е хаотичен збир од настани и предмети. Насекаде постои правилност. Сонцето и ѕвездите, годишните времиња, младоста и староста, сите тие се менуваат, така што однапред можат да се одредат. Од оваа правилност произлегува спознанието за принципот на каузалноста. Тоа нè раководи во секојдневните дејства, на секој чекор. Ни најзаостанатиот дивјак нема да застане мирно пред затегнатата стрела на непријателот, ни неспособниот архитект нема да ги постави столбовите косо... Високото ниво на античката астрономија му овозможила на Талес да го предвиди замрачувањето, кое се случило во 585 година пред нашата ера. Во очите на народот грчкиот филозоф станал рамен на големите пророци. Во историјата на науката Талесовото предвидување на замрачувањето претставува триумф на принципот на каузалноста. Ако можеле да се предвидат идните настани, тоа значело дека во природата владеат строги закони.

Принципот на каузалноста/каузацијата е еден од основните филозофски проблеми кој бил разгледуван уште во најстаро време. Денес овој принцип е длабоко вкоренет во модерното мислење. Според Кант, каузалноста е една од основните категории на човековото мислење. Тоа не е категорија што ја учиме од искуството, туку категорија што ја одразува нашата интерпретација на искуството². Значи каузативните конструкции одразуваат не само опсервација, туку и толкување на стварноста од страна на говорителот. Каузалноста е категорија што одразува односи на заемна врска меѓу појавите, од кои едната се јавува како причина, а другата како последица од таа причина, при што

² Wierzbicka, A., *Semantics Primes and Universals*, Oxford – New York, Oxford University Press, 1996.

причината ѝ претходи на последицата, иако има филозофи, како што се на пр. Расел и Тејлор, кои тврдат дека последицата се јавува, или барем може да се јави, истовремено со причината, а има и такви кои сметаат дека последицата ѝ претходи на причината³. Според мене причината во најголем број случаи ѝ претходи на последицата, иако во граматичката традиција е прифатено конструкциите со настанот-последица оформен како појдовен (т.е. оформен во главната дел-реченица) да се викаат причински, а конструкциите со обратна дијатеза – последични. Велам во најголем број случаи, зашто може да се случи последицата да се јави и истовремено со причината, пр.: *Паднав од дрво и ја скршив ногата.*

Се разбира, овие односи на заемна врска меѓу појавите претставуваат само основна шема, која се модификува и дополнува на различни начини, како во сферата на мислењето, така и во сферата на јазикот. При некои модификации, кон основната каузална врска се припојуваат и други семантички црти, па така се јавуваат условни, допусни и целни односи. Условот е потенцијална каузална врска, концесијата е негација надградена врз каузалната врска, т.е. констатација на отсуство на очекуваната каузална врска, поточно: отсуство на очекуваната последица при присуство на причината која би можела да ја предизвика. Релацијата 'цел' е целно ориентирана каузална врска. Според тоа, во рамките на каузалната врска влегуваат релациите 'причина', 'последица', 'услов', 'цел' и 'концесија'. Релацијата 'услов' е основна и насекаде присутна семантичка компонента врз која се надградуваат другите. Поимот 'причина' посредува меѓу поимот 'услов' и поимот 'последица', ниту еден услов земен сам за себе како дел од причината не ја предизвикува последицата, ја предизвикува дури причината, како збир од услови.

³ Grodziński, E., *Myślenie hipotetyczne*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1986.

Од основно значење за класификацијата на каузативните релации е категоријата фактивност⁴, а фактивноста и нефактивноста ја разбираам како задолжителна карактеристика на исказот. Фактивни конструкции се конструкции кои служат за „објективно“ пренесување информации за настаните чија вистинитост не се става под прашалник. Тие одразуваат факти или настани што се случиле во минатото или се случуваат во сегашноста, па речениците што ги одразуваат нив можат да бидат оценувани од гледна точка на нивната вистинитост. Го ставив „објективно“ во наводници, со оглед на фактот дека секој текст е авторизиран и со тоа го пренесува субјективното видување на соодветните содржини, оценката за тоа што е факт, а што не ја донесува авторот, кој не е сезнаен. Нефактивните конструкции, пак, се конструкции кои одразуваат настани во кои вистинитоста е од различни причини суспендирана (не можат да се оценуваат во термините вистинито VS неvistинито, не се подложни на верификација), настани и состојби веќе (во минатото) или уште (во иднината) неостварени. Авторот на текстот ги замислува како можни во еден иден момент на временската оска, што е најчесто придружено и со негов емотивен став, имено, тој ги присакува, стравува од нив и сл.

Од гледна точка на семантичката категорија фактивност, каузативните релации се делат на фактивни (‘причина‘ и ‘последича‘) и нефактивни (‘цел‘ и ‘услов‘), а релацијата ‘концесија‘ е неутрална во поглед на оваа опозиција.

Како што кажав погоре, предмет на интерес во овој труд е релацијата ‘причина‘ (каузалност во потесна смисла на зборот), т.е. конструкциите во кои настанот-последича е оформен како појдовен. Ќе ги претставиме начините на изразување на причинската врска меѓу настаните во дијалектите на македонскиот јазик. Прегледот го започнуваме со конструкциите конституирани од сврзнички предикати.

⁴ Topolińska, Z., *Factivity as a Grammatical Category in Balkan Slavic and Balkan Romance*, Slavia Meridionalis 1, SOW, Warszawa 1994.

2. КОНСТРУКЦИИ КОНСТИТУИРАНИ ОД СВРЗНИЧКИ ПРЕДИКАТИ

Во оваа глава, која претставува и централен дел од овој труд, ќе ги претставиме предикативните конструкции чиј конститутивен член е непосредно предикат од трет ред. Пред да преминам кон анализа и опис на ваквите предикативни конструкции, ќе дадам неколку воведни забелешки.

Од семантичка гледна точка предикатите можеме да ги поделиме во три групи:

а) предикати од прв ред – показатели на релации кои говорното лице ги забележува во надворешниот свет. Аргументите на овие предикати се материјални делови на светот, пр.: *спи* (некој), *пишува* (некој, нешто), *дава* (некој, некому, нешто) и сл.;

б) предикати од втор ред – показатели на релации коишто претставуваат проекција на внатрешниот свет на човекот. Нивниот појдовен аргумент по дефиниција е човек, додека вториот аргумент е дел од внатрешниот свет на човекот, пр.: *мисли* (некој дека...), *сака* (некој да...) и сл.;

в) предикати од трет ред – показатели на релации кои говорното лице, во процесот на својата интелектуална активност, ги утврдува меѓу настаните. Тие ги симулираат процесите на нашето расудување. Овој тип предикати на површината на текстот ретко се оформуваат како глаголи, пр.: *следи* (некој настан по некој друг настан), *предизвикува* (некој настан некој друг настан), *обусловува* (некој настан некој друг настан), многу почесто како сврзници, пр.: *откога*, *бидејќи*, *ако* и сл. Нивните аргументи се „состојбите на нештата“, односно ситуации, процеси, операции чии конститутивни јадра се предикатите од прв ред. Тие се јавуваат или во својата примарна формализација (до сврзниците), или во номинализирани облици (до глаголите), пр.: *Не дојдов бидејќи врнеше* : *Дождот го предизвика моето недоаѓање*. Семантичките

структури оформени во вакви конструкции одразуваат настани средени како резултат на мисловни процеси на говорителот. Како што реков на почетокот, предмет на интерес во оваа глава се предикатите од трет ред, кои претставуваат релации меѓу два настана, а не меѓу материјални предмети. Најфреквентни показатели на тие предикати се лексемите коишто според синтаксичката класификација на зборовните групи се квалификуваат како сврзници. Според функционално-семантички критериум и сврзниците се делат на три групи⁵:

а) релативни заменки, т.е. сврзнички лексеми чија функција е акомодација на реченични конструкции кон именски синтагми;

б) комплементарни конектори, т.е. сврзнички лексеми чија функција е акомодација на реченични аргументи кон соодветни глаголски предикати;

в) сврзници-предикати, т.е. сврзнички лексеми кои функционираат како предикати со по два реченични аргументи.

Првите две групи се лишени од какво било лексичко значење, додека членовите на третата група имаат определена предикативна содржина и претставуваат семантички јадра на сложените реченици. Тие изразуваат асоцијативни, темпорални и каузативни релации. За нас овде интересна е каузативната релација, и во нејзини рамки релацијата 'причина'.

Завршувајќи го овој кус вовед, повторувам дека во оваа глава ќе се занимавам со предикативни конструкции чиј конститутивен член е сврзник.

Во натамошниот текст ќе се обидам да ги претставам показателите на оваа релација во дијалектите на македонскиот јазик, и тоа во две различни позиции:

- кога предикатско-аргументската структура се реализира во рамките на еден ист исказ;

⁵ Тополињска, З., *Кога? Тогаш, или за „анафорски“ предикати-конектори во македонскиот и во полскиот јазик*, Полски-Македонски, граматичка конфронтација, 3. Студии од морфосинтаксата, МАНУ, Скопје 2000.

- кога предикатско-аргументската структура се реализира преку границата меѓу исказите.

2.1. Показатели на релацијата 'причина' кога предикатско-аргументската структура се реализира во рамките на еден исказ.

Веќе спомнав дека предикатите од трет ред на површината на текстот ретко се оформуваат како глаголи. Во дијалектниот јазик тоа се случува уште поретко, најдов само два такви примера кои ја изразуваат релацијата 'причина':

- *Секој пат задоволство му причинуваше кога гледаше во него* (Чичево, Велешко);
- *Оште н²о гол²ема горч²ивост има и причињава грешката...* (Неврокопско).

Но затоа, како што ќе видиме, во дијалектите на македонскиот јазик среќаваме големо богатство на сврзнички показатели на оваа релација. Ќе ги претставиме, почнувајќи од северните говори.

Северни говори. Прегледот ќе го започнеме со *долнополошките* говори, движејќи се во правецот запад-исток.

Во *Тетовско* како главни показатели на оваа релација паралелно функционираат *пошто(м)* и *зашто*.

- *Пошто-²овде св²риена, ј²а не-²отидоф, н²е-дојдоф ²овде да-не-се-в²идимо* (Теарце);
- *Не исеков мотојло, поштом ми беше сра* (Тетово);
- *На царот му беше криво зашто имаа таков обичај* (Тетово);
- *Вратница се вика зашто кеј ишле натамо се повратиле тука* (Непроштено).

Зашто може да се јави и во својата скратена форма *заш* :

- *Се л²утеше и се караше татко, заш не бефте мирни* (Тетово).

Другите показатели на оваа релација се ретки, во текстовите ги сретнав дека и затоа што:

- *Ајде с'ега збогум и-зам'инала, ни-н'аре је-ост'ајла, ни-н'ишто дека-б'ила 'она зл'ошна* (Тетово);
- *Он л'егол у болница затоа што цело време болуеше* (Геоарце).

Може да се сретне и турската заемка *з'р*, која се јавува и засилена, во формата *зарем* :

- *Ст'аните м'ртви, з'р-ме-ис'екоа* (Прељубиште),
- *И д'оага 'абер н'осле од-н'екој-си н'аша : н'ушитите н'ародот з'арем от-Сл'атина к'орен к'е-не-з'остане* (Геоарце).

Во *скопскоцрногорскиот говор* доминантен сврзнички показател на 'причина' е *пошто*, кој е способен да ја изразува оваа релација независно од комуникативната перспектива во која е поставена конструкцијата:

- *В'ампират н'е-смеал да-нр'иде до-ст'огат, н'ошто у-с'еното 'имало некоја-тр'авка што-му-шк'одела* (Кучково);
- *И т'ада д'ошле н'екои ст'ари л'зуди от-с'ело, н'ошто Костар'ела д'ош'ал* (Љубанце);
- *Прошто је тако, нека р'аботи, не га з'апирам* (Љубанце).

Поретко тој може да се сретне и во формата *поштом* :

- *Проштом је тако, ај д-зидемо куде н'ега* (Бањане).

Со истово значење се употребува и *почим*, кој, судејќи според примерите со кои располагаам, се карактеризира со стриктно определена комуникативна перспектива – се јавува во почетна позиција во однос на целата сложена конструкција и со тоа се отсликува природниот тек на настаните, прво причината, па потоа последицата:

- *Прочим е с'ушно време, ништо не р'одило* (Чучер);
- *Прочим не седиш, к-зидемо* (Чучер);

- Прочим ке седиши, дојди пом²огни ми (Бањане).

Ситуацијата во Кумановско не се разликува битно од онаа во Тетовско, и овде паралелно функционираат зашто и пошто :

Улегн²аја у и²уму зашто њ²ијни з²акон не д²ава на мегд²ан (Романовце);

- Не дај божје моја да отиде сама у рај, зашто рај би ми бија потеш²ак и от пак²л (Винце);

- От к²ат се удад²о, мужа сл²ушам повише от татка, зашто мој татко не беше толко својеглав... (Руѓинце);

- С²инко, т²и не-м²ожеш да бидеш тр²ов²ац, пошто не зн²ајеш как²о се куп²ује и прод²ава (Руѓинце);

- Прошто з²емњата б²еше б²еговска, и з²ан²ат б²еше б²еговски (Горно Коњаре);

- Тр²ебе да доб²ијеш ти, пошто си се бор²ил против Т²урчина (Ранковце),

Доста фреквентно е чим, чија комуникативна перспектива се поклопува со онаа на почим во скопскоцрногорскиот:

- Чим ме одр²и²га н²арот, к'и²зу (Орашац);

- Чим такв²а ви је раб²ота, ет²е гу (Куманово);

- Чим не м²ожје он, и ја не м²ожу (Пчиња).

Поретко се јавуваат штом, дека и зарем, а новост е појавата на сврзничкиот предикат ел :

- Штом он з²иде, ја не з²иду (Пчиња);

- ... И м²омци и з²азда, св²и га-засак²але како св²оега, дека-б²ија пошт²ен (Куманово);

- Пр²авете м²есто на ов²ија, зарем ке в'-ист²епам (Страцин),

- Нем²ој да ме м²учиши в²ише, ел ке з²умру (Пројевце).

Сврзникот *почим*, кој е доста чест во соседните скопскоцрногорски села, овде е необичен⁶.

Во однос на основните показатели на релацијата 'причина', ситуацијата е слична и во *Кратовско* и *Кривопаланечко*. Повторно ги среќаваме *пошто* и *зашто*:

- *Прошто-е 2он бог2ат, д2ава н2одобра р2ана и н2иење, ар2атите ке-от2идат т2ам* (Долни Стубол, Кратовско);
- *Не-мож да-га-к2упиш, н2ошто н2емаш н2аре* (Огут, Кривопаланечко);
- *Пошто е такој, нека работи како иска* (Луке, Кривопаланечко);
- ... *Н2емој да-ме-уд2ареш сос-ј2уже и да-ме-р2ечеш зм2ија, зашт2о ке-сеств2ору н2а зм2ија* (Долни Стубол, Кратовско);
- *Не-см2еем да-ти-к2ажем, з2ашто ке-ме-т2ена* (Крива Паланка);
- *До2оди по-печес-д2ајна, з2ашто тр2еба да-се-р2енда тој, да-се-напр2ај* (Крива Паланка).

И во *Кривопаланечко* присутни се *чим* (независно од комуникативната перспектива), *итом* и *дека* (во ограничен број примери):

- *Чим не-м2оже он, и ја не-м2огу* (Добровница);
- *С2игурно н2ешто го-бољ2и, чим так2а пл2аче* (Осиче);
- *Дет2ето н2е-е 2арно, итом т2оку сп2ие* (Конопница);
- ... *Они не-ишл2е на-г2ости, н2икој н2е-ги вик2ал, дека-буд2али* (Крива Паланка).

И говорите во *Овчеполско* се вклопуваат во она што во најголем дел важи за северните говори. Централно место имаат *зашто* и *пошто* :

- *Прокл2ета д2а-си лес2ицо, зашт2о н2е-ми каж2а дека-ч2овек2т н2осеу гр2омови* (Преод);
- ... *И почн2але 2оште н2овеке да-кр2олев пл2анови да-изб2егат, з2ашто и н2им и- ид2ело р2ед2ат* (Сопот);

⁶ Видоески, Б., *Кумановскиот говор*, Институт за македонски јазик, Скопје 1962.

- ... *²Ииџл по-н²им до-р²еката и т²амо н²ошто б²ил сл²еп рипн²ал у-в²одата и се-уда²вил* (Сопот);

- *Прошто е т²акај, нека раб²оте к²ако с²ака* (Преод).

Прв пат се јавува *от што*:

- *Му-обел²ела гл²авата од-ж²ената от-што-б²ила л²оша* (Цидимирци),

Присутна е и турската заемка *зар*, а новост е и појавата на грчката заемка *оти*, сп.

- *Изл²ајжал-га, зар кел да-га-ут²ена* (Цидимирци),

- *²Арно-ама ²едан н²ут ј²а отид²о на-р²учајк ²оти на-м²ене б²еше р²едо* (Мечкуевци);

- *К²- ²иду у-т²ај с²ут, оти ²арно се-зн²аемо с²с-суд²ијата* (Мечкуевци),

Пунктот Мечкуевци, како што ќе видиме подоцна, е еден од најсеверните пунктови на македонската дијалектна територија до каде што допира ареалот на сврзничкиот предикат *оти*.

Западно наречје. Прегледот на показателите ќе го започнеме од *централните говори*, овој пат движејќи се во правецот север-југ.

Во *скопскоблатскиот говор*, кој е граничен со северните говори, ги среќаваме веќе споменатите показатели на оваа релација. Доминира *пошто*, но, за разлика од соседниот скопскоцрногорски, овде е фреквентно и *зашто* :

- *Е, ама пошто се смењаа цар, ќе се смењаа свите закони* (Горно Соње);

- *Прошто е та²ка, н²ека р²аботи к²ако с²ака* (Нерези);

- *Уи²е еднаш К²елчо да-не-ме-в²икате, з²ашто ј²а ве-сп²асиф* (Скопје).

Присутни се *чим*, *почим* и *штом*; нивната комуникативна перспектива е идентична со онаа на скопскоцрногорското *почим*:

- *Чим е така, нека работи* (Зелениково);

- *Почим е така, како сака нека работит* (Нова Брезница);

- *Шт²ом е т²ака, н²ека р²аботи к²ако с²ака* (Драчево).

Според инвентарот на показатели, скопскоблатскиот говор оди заедно со северните говори.

Системот на показатели на релацијата 'причина' во *Велешко* се разликува од сите досега претставени. Како еден од доминантните показатели прв пат се јавува *оти*, кое функционира паралелно со *пошто*:

- *Остана да лежи в болница оти беше многу болен* (Извор);
- *Други пак и околу леглото ставале, оти то трњ го страело ногу* (Велес);
- *... Да не ги разбудиш, оти ќе с'-исплашат* (Карабуњиште);
- *Пошто тате наредил, така ќе биде* (Мартопци);
- *... Па да напраиме веселба сос мене, пошто не се згодиф туа на свадба* (Војница);
- *Пошто го наранил овес, не го заборава тоа добро орелоф* (Подлес).

Предикатот *зашто* овде е многу редок, во текстовите го сретнав само еднаш:

- *Зошто ни бефте познати, затоа ве повикафме н²а-гости* (Башино Село).

Примерот е интересен бидејќи нараторот во текот на раскажувањето ја менува комуникативната перспектива, па како резултат на тоа се јавуваат и *зошто* и *затоа*.

Овде прв пат го среќаваме срзничкиот предикат *бидејќи* :

- *И така, бидејќи биле при гората, на децата им дале име Гора и Развигор* (Чичево);
- *Бидејќи соот му е арен, земи девојка от та: фамилија* (Лугунци).

Се работи за предикат кој тежи кон почетна позиција, дел-реченицата воведена со него доаѓа пред дел-реченицата што го формализира настанот-последица.

За *поречкиот говор* како показатели на релацијата 'причина' Видоески ги спомнува *зашто* и *така*; за вториот вели дека се јавува наместо *дека* (во стандардниот јазик)⁷:

- *Вие бадидала се карате кој колку земал, зашто едниот земал поќе, другиот помалу* (Требовле);
- *Ариф беше се налутил, зашто арамиите им побарале пари и на браќамци...* (Крапа);
- *Не дојдоф така беф зафатен* (Дебреште);
- *Го избркаф момокот така не работише* (Дебреште).

Судејќи според примерите, во оваа дијалектна област висока фреквенција има и *пошто* :

- *Пошто сакат да работит, нека ојт да видит како је тамо* (Здуње);
- *Што добро сакаш ти од мене да ти даа, пошто ме врати па во вода насад* (Долно Крушје).

Ретко се јавува и *бидејќи*, кој како и во Велешко, тежи кон иницијална позиција:

- *Бидејќи многу те сакат дејчето, ќе те покана да дојш* (Белица).

Во *Кичевско* најширока употреба повторно има *пошто* :

- *Т²ој р²екол оти-н²еќе, пошто-си-²имал ж²ена* (Кичево);
- *Е пошто била таква работата, нека опрет, па ќе го вида што ќе напрајт* (Ижишта);
- *И му рекол: Зини, пошто не сакаш друго* (Тајмишта).

⁷ Видоески, Б., *Поречкиот говор*, Филозофски факултет на Универзитетот, Дипломски работи, книга I, Скопје 1950.

Во системот на показатели на причинска врска се присутни и *оти* и *зашто*:

- *С'аљнцето ќе-д'ојт и ќе-те-²изејт - му-р²екла к²ерка-му, оти-с²аљнцето ²ишло гл²адно... (Мало Црско);*
- *Тој рекол да, зашто инаку Турците би го убиле (Тајмишта).*

Со ваква функција може да се сретне и *лели*⁸ и повторно засилената турска заемка *зереј*, сп:

- *Лели сакаш, синко, да се прошеташ по туѓи места и градои, ти појди во ергелено наше... (Кичево),*
- *Не ме задирај, зереј капнаф од работа (Вранештица).*

Во *прилепско-битолскиот* дијалектен комплекс доминантен сврзнички показател на 'причина' е *оти*:

- *²Ела д²ај-ми г²ундукот, ²оти ќе-го-т²урнам (Прилеп);*
- *... Фил²ан-чоек м²алу к²аснал и н²е-можел н²ојчке, оти-ти-н²ијал н²огу (Кривогаштани, Прилепско);*
- *К²ачи-се ²оре да-ми-го-д²аји ²ако, оти-ќе-го-т²урнам ²ако (Вранче, Прилепско);*
- *Ко-си-т²уриле по-фт²ор-пат, оти-б²иле н²огу гл²адни, во-н²ајнцата ил²уп (Битола);*
- *Брзо к²опај, оти со м²ала душа сум (Смилево, Битолско);*
- *Не идам кај вас, ²оти в²ие н²емате д²ојдено кај нас (Дихово, Битолско).*

Од другите показатели, кои инаку се јавуваат доста ретко, во текстовите го сретнав уште *зашто*:

- *... Прочна да-се-к²рстит и да-нр²ајт мет²ани: ч²ојко, з²ашто во-в²одава е-гл²едат ж²енава (Сопотница, Битолско);*

⁸ Видоески, Б., *Кичевскиот говор*, Македонски јазик, год. VIII, кн. 1, Институт за македонски јазик, Скопје 1957.

- ... *Ќе-му-го-д²аји ²ано, ²ашто на-пр²евара сте-му-и-з²еле* (Сопотница, Битолско).

Уште поретки се *дека* и *пошто*:

- *Не ти к²ажувам, дека си н²огу б²удала* (Прилеп);

- *Пошто ме викаш, ќе дојдам* (Никодин, Прилепско);

- *Пошчо јазико ти го милвам, затоа дојдов* (Буково, Битолско).

Во последниов пример повторно нараторот во текот на раскажувањето ја менува комуникативната перспектива, па како резултат на тоа се јавуваат и *пошчо* и *затоа*.

Новост претставува појавата на турската заемка *дилми*:

- *Дил'ми била така работата, јас не сакам да работам* (Дихово, Битолско).

Прегледот на показателите на причинската врска во западното наречје го продолжуваме со ***западните периферни говори***.

Почнуваме со *горнополошкиот (гостиварски) говор*. Доминантен показател на 'причина' овде е *зашто*:

- *Не сомлев брашно ќе Богдана, зашто не му е клепан камењот* (Долна Бањица);

- *Немој да ојш по друк п²ат, зашто ќе те понишат* (Врапчишта);

- *Него го викаме и опашка, зашто е последен во постата* (Пожаране);

- ... *Тамо тешко ќе поминеме, ако прод²ажиме, зашто местото и л'удите тамо н²е-ни-сат познати* (Вруток).

Присутни се и *пошто* и *почим*, последниов редовно со комуникативна перспектива идентична со онаа на скопскоцрногорското *почим*:

- ... *Пошто-б²ило мн²огу вр²укина, му-се-зд²опило в²ода* (Волковија);

- *Пресно ти-је-т²ебе, ²имаш само-дв²е-души, а ј²а ч²етири д²уши - н²ошто б²ила ждр²ебна* (Стенче);
- *Почим син му не го гледат, ќерка му нека се сторит сајбија за таткото* (Волковија).

Со присуството на овие три показателя: *зашто*, *пошто* и *почим* како најфреквентни за изразување на причинската релација, гостиварскиот говор се надоврзува на соседните северни говори и со нив прави една поголема целост.

Другите показатели се јавуваат многу поретко, *дека* се среќава индивидуално, и тоа во говорот на помладите, а во Стенче се јавува нешто поизменет, во формата *дака*⁹, надоврзувајќи се на поречкото *така* и образувајќи еден мал ареал:

- *Прости ми дека ти не беф на свадба* (Стенче).

Присутни се уште *от што* и повторно турската заемка *зар*:

- *Пиштело селото от што им пџојсуале телињата* (Врапчишта),
- *Тате:, на секирава да оцепиш дърва, зар овдека тена:т кој не работат* (Зубофце).

Во *реканскиот говор* подеднакво се застапени следниве показатели со нивните фонетски разновидности: *зашто*, *пошто*, *от што* и *дека*, со забелешка дека *от што* кај православните поретко се употребува¹⁰. Сите тие се способни да ја изразуваат релацијата 'причина' независно од комуникативната перспектива. Примери:

- *Ми се налутути зашто не го зовеф на свадба* (Присајница);
- *Заи не му ујдисуале пантулите, и вратиле на терзијата да и препрает* (Ростуше);
- *Ќа го бувна во талазине, пошто бил поп* (Горно Косоврасти);
- *Пошко ти ка наеш леп, ја ка најда риба* (Присајница);

⁹ Поповски, А., *Македонскиот говор во гостиварскиот крај*, Гостивар 1970.

¹⁰ Поповски, А., *Реканскиот говор*, докторска дисертација, необјавена.

- *Сите биле затворени от шо им било страф од воперот (Требиште);*
- *От шо било јунак детео, го удрило на аждерот (Велебрдо);*
- *Ти пра: голема добрина дека си арен чоек (Могорче);*
- *Дека ти ја бендисаф цуцата, ќе се стореме пријатели (Ростуше).*

Од другите показатели, кои се јавуваат многу поретко, ќе ги споменеме *биде:шти* (кој и овде тежи кон почетна позиција), *штом*, турската заемка *зер* и под влијание на албанскиот *ушка* (веројатно од *shkak* со значење 'причина', во конструкција со предлог, која би одговарала на трансформата *од причина што*:

- *Биде:шти е сиромаф, не может да платет казна (Велебрдо);*
- *Штом не может Уснија, Максут нека сиздат (Велебрдо);*
- *Земај ја нивата зер на други ка а продада (Требиште);*
- *Не дојдое гостите ушка фатиле големи дождој (Битуше).*

Во малореканскиот *зашто* зазема централна позиција:

- *Не влегоф ф село зашто тој ден имаше карантин (Гари);*
- *Тој отиде в болница зашто стално беше болен (Лазарополе);*
- *... Кашк²авалоф најн²овеке го-ј²аделе н²аши л²уге шо-се-во-Ам²ерика, се-н²осел и-во-²Египет ... з²ашчо го-ј²адет и-Ар²апите (Галичник).*

Во текстовите ги евидентирам уште *пошчо* и *чим*:

- *И по тој разлог се викат Галичник, пошчо е од Солунско, од Гали населено (Галичник);*
- *Чим је таке, нека работат како сакат (Гари).*

Во *дебарскиот говор* ситуацијата е идентична, се јавува *зашто*, а нешто позачестено е *пошто* :

- *Н²емој б²рате да-н²ијеш, з²ашто ка-се-нр²етвориши о-св²ер (Присовјани);*
- *Сака да ти напра: добрина заш си много арен чоек (Горно Косоврасти);*
- *Т²и пошто-ме-сп²аси, ²ела с²ега с²о-мене (Збажди);*

- *Пошто-б²ила преј²адена и м²еот е-б²олел, т²а: п²очнала да-ј²очит (Збажди).*

И во *дримколско-голобрдскиот* паралелно функционираат *зашто* и *пошто*:

- *В²олот го-²опраф, з²ашту ми-се-кр²ивеше за-мл²екото... (Цепишта);*
- *... Му-²удрил и²амар, зашто-не-зн²аел да-му-к²ажит ит²о-е-векоф (Луково);*
- *²Ај да-зак²олиме н²ешто, пошто-д²ојде т²и да-ни-в²идиш в²аму з²оре (Јабланица);*
- *Бр²акава пошту-б²иле пр²ости му-повер²о:ле на-п²опот... (Цепишта).*

Повторно го среќаваме турското *зере*:

- *²Оди да-ми-го-н²ајш п²орстенот, зере-ка-т-²опера (Малестрени).*

Говорот во Малестрани се разликува од останатите од дебарската група по тоа што овде се јавува и *оти*, и одовде на југ и исток повторно почнува ареалот на негова засилена употреба. Пр.:

- *Ст²ани, оте-вр²емето п²омина (Луково);*
- *И ²оттуе п²очнаф да-б²егам оту-с-²удај маг²арето, н²а-п²ат да-не-ме-н²ајт ст²ариот (Збажди).*

Одејќи на југ кон *Охридско*, како главни показатели на релацијата 'причина' ги наоѓаме *зашто* и *оти*, со нивните фонетски разновидности:

- *... Напраја една тркалеста маса, лепена саде со туткал, з²иш не смеело да имат клинци... (Охрид);*
- *... Таја никога не јадела, зашто знаела оту месото било не од вистински крави... (Охрид);*
- *... Никој не му давал невеста, зашто бил овчар (Пештани);*
- *... Ме држеја двајца пот мишки, оту не можеф да ст²ипнам... (Охрид);*
- *Немој, да не те видит змевот, оту парче ќе те напраит (Пештани);*

- ... Да го молиш да ти го даат момичето за тебе, оту то имат голема срејќа (Пештани);
- ... Платата негова беше 3.000 плус премии за натфрлајне на планот, кој секо:ш го натфрл'афне, оту „Бата“ беше најефтина... (Охрид).

Во системот на показатели на оваа релација ги среќаваме, иако поретко, уште и: *одошто*, *бидејќи*, турската заемка *дел'ми* (кои според примерите со кои располагам се карактеризираат со строго определена комуникативна перспектива – се јавуваат во почетна позиција во однос на целата сложена конструкција), *дека* и *пошто*:

- *Одошто му студеше и пушти рацете* (Пештани);
- *Бидејќи не сум многу кусо, фала на бога* (Пештани);
- *Дел'ми не сне на пат, важно је оту сне пот чатија* (Охрид);
- *А мори, ќе заспија, дека рано станавне* (Пештани);
- *Не праам кабул ја, пошто си поголем брат* (Пештани).

Ситуацијата во *Струшко* не се разликува битно од онаа во Охридско; како главни показатели се јавуваат истите сврзнички лексеми, но се чини дека *зашто* овде е позачестено. Пр.:

- *Ја истурила водата од стомната зашто била бајата* (Струга);
- *Зјаќот трпит зашто орелон е над него* (Струга);
- *Ево ти го овенов пешчеж, зашто ми каза ќе се овците* (Струга);
- ... *Да-си-је-пр²одаји к²апата оту-к⁻²ода кај-ц²арот* (Волино);
- *Варди да не се поболши, оти мајчно мојш да оздрајш* (Струга).

Редовно во почетна позиција во однос на целата конструкција се јавуваат *дел'ми* и *чунки* :

- *Дел'ми ми цојса коњот, сега и трева до колена нека растит ако сакат* (Струга);
- *Чунки не остаифте денеска без църква, отсега вамо тој да ве хранит* (Струга).

Слично ни се претставува сликата и во *вевчанско-радошкиот говор*. Централно место имаат *зашто* и *оту*, а во текстовите по еднаш ги сретнав и *дека* и *пошто*. Пр.:

- Многу ме зарадва што си бил здраф и жиф, зашто со здравјето твоје се ка сториме (Вевчани);
- Мајче те мола слушај си го тетина ти Петрета зашто тој не ми те учит лошо (Вевчани);
- ... Не т'арај ме, зуту ако кажа да ти го става тебе синифчето, ка зумра (Радожда);
- ... Фати-го стапот и-удри от-лештите од-нестата, оту-не-дојнцол ручек (Вевчани);
- Ама ја, дека јунак беф, душава ми з'аеше мене колку ми беше страф (Радожда);
- Да фатете лисица, ка фатефте п'ари, ама пошто не је лисица, н'ишто (Радожда).

Според основните показатели на релацијата 'причина' и *преспанските говори* не отстапуваат од она што е карактеристично за поширокиот охридско-преспански регион. Повторно ги среќаваме *зашто* и *оти*:

- Царот н'уштил л'ујге да-ја-слезат ч'упата од-јасиката, да-ја-земит за-син-му за-ж'ена, зашто-б'ила мн'огу зуба: (Горно Дупени, Горнопреспанско);
- ... Еден-ден да-го-п'очуваи м'рт'оецот, зашто-ј'ас н'е-су с'пана три-години (Рајца, Горнопреспанско);
- И с'етне јас го заб'ораиф т'атка, з'ашто не з'о пулеф (Герман, Долнопреспанско);
- Не му копај на друк гроб, зашто сам ќе падниш во него (Граждено, Долнопреспанско);
- Прочнало да-р'онит з'еленски с'олзи, ути ушт-еднуиш н'емало да-си-ја-в'идит с'естра-му (Горно Дупени, Горнопреспанско);

- ... *Ојдоа ловциите на планина, оти таја леп немаше...* (Граждено, Долнопреспанско);

- *Не му копај очите на другјо, оти сам ќе си ископаш* (Граждено, Долнопреспанско).

Присутно е и *пошто*:

- ... *Пошто-бџиу мнџогу сџиромаф, тџој го-зџемат дџетето да-го-прџода:т...* (Курбиново, Горнопреспанско);

- ... *Нџе мџожиш да-знџаеи, нџошто са-кџаре...* (Нивици, Долнопреспанско).

Во долнопреспанскиот говор, кој има побогат инвентар на показатели за изразување на оваа релација, ги забележав уште *отишо* и *ал*:

- ... *Кџога ќе џумра сакам да ми кладе во гробо, џотишо ми ет мџило дја са рџодена* (Оровник),

- *Не дојдоф вџџера, ал лџошо ми са нџоболи внџучето* (Граждено).

Шклифов го наведува и *кошто*:

- *Дџај-ми-а, да-ти-а-зџајса, кџошто ќе-џода* (Нивици).

Се чини дека овде повеќе се работи за темпорална отколку за каузална врска, нешто како *кога*, а само вторично се надградува и односот 'со оглед на тоа што'¹¹.

Југоисточно наречје. Претставувањето на сврзничките показатели го започнуваме со *малешевско-пиринската* група говори, овој пат движејќи се во правецот исток-запад.

¹¹ Тополинска, З., *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*, книга втора, Синтакса II дел, МАНУ, Скопје 1997.

Во *Разлошко* основен показател на оваа релација е грчката заемка *оти*, која овде не се јавува како комплементарен оператор. Во вторава функција под влијание на турскиот се јавува *ке*. Инаку *оти* освен во оваа функција, се јавува и во прашална. Пр.:

- *Не д²авам си коб²илата, оти ми е ждр²абна* (Банско);
- *Б²рзај да иск²араиш кр²авите з гуед²аре и б²рже да се в²рнеш оти ке изедеме бржа²ата* (Банско);
- *Нем²ој одис да го т²расиш ка²мето оти не ке го н²айдеш* (Јакоруда).

Според фреквентноста следен показател на оваа релација во разлошкиот говор е предикатот *ке*. Рековме дека тој се јавува под влијание на турскиот јазик каде што имаме *ki*, но таму тој примарно е комплементарен оператор. Во разлошкиот говор *ке* ја проширило својата функционална зона, што не им е туѓо и на други комплементарни оператори во нашите дијалекти, па и во стандардниот јазик. Пр.:

- *Д²ај да в²рз²еме т²ебе едн²о л²енено пов²а²смо ке си без оп²ашка* (Долно Драглишта);
- *Нем²ој дав²ас л²або на к²учет²ата, д²ај го нам ке сме јако гладни* (Банско);
- *Т²аку, ²ожен²и се веке, ке ми се дод²а да ти гл²едам децата* (Банско).

Предикатот *кату* се разликува од претходните показатели на оваа релација по комуникативната перспектива во која е поставена конструкцијата. Имено, настанот протолкуван како причина се јавува прв, а оној како последица – втор. Со ваквата линеаризација конструкциите со *кату* се доближуваат до последичните конструкции. Пр.:

- *Кат²у било јако ж²адно, нав²ело се та н²ило вод²ица* (Банско);
- *Кат²у фн²ого сиротув²ал, не бил јако г²издаф* (Добриниште);
- *Кат²у бил суроф, не мож²а²л да се р²а²же* (Банско).

Другите сврзнички предикати показатели на оваа релација имаат сосем мала фреквенција; еднаш го сретнав *шуту*, со двојна можна интерпретација: релативна или причинска:

- *И т²ија љ²уде ут К²амен²ицата, шуту се е бил²а таа маал²а, се уплаш²или, пребегн²али ф К²амен²ицата, дн²ешнута В²елинг²рат (Банско).*

Еднаш го забележав и дека:

- *Оне тексинд²аре гу јад за к²оне, дека загуб²ил убл²огу суз деду п²опу (Јакоруда),*

Посебно интересен е составот *зарат дека*:

- *С²ичките пу д²ирата ќе те з²онаа зарат дека ме си удрал (Банско).*

Постојаното засилување на надворешните обележја на сврзниците е важна карактеристика на овој говор. *Дека* како причински предикат не е многу изразен па се јавила потреба за негово засилување, со што се добил составот *зарат дека*. Впрочем засилувањето на сврзниците не им е туѓо и на други наши говори, на пример централните и северните¹².

И последен предикат, показател на оваа релација, што го најдов во текстовите од Разлошко е *зашто* :

- *Башта ти закл²а угојеното теле, зашто го је здраф дочек²ал.*

Зашто го сретнав само во Вуковиот *Додатак к Санктпетербургским сравнителњим рјечницима свију језика и наречја с особитим огледима бугарског језика*, што можеби упатува на заклучок дека тој ја загубил оваа функција, а ја задржал само прашалната.

Во *Благоевградско* централна позиција повторно има *оти*:

- *Баем си на главата да ми мине оти ма боли (Падеш);*

¹² Видоески, Б., *Дијалектите на македонскиот јазик*, т. 2, МАНУ, Скопје 1999.

- *Дајте му го, оти ќе ни роди котле...* (Благоевград);
- *... Остави булката и даровето, мини си по пате, оти ќе ти ојде главата* (Станке Лисичково).

Че се јавува многу поретко во однос на ситуацијата во Разлошко, во текстовите сретнав само еден пример со овој показател:

- *Малчи, че онаја чума па ќе каже сичко* (Падеш).

Сите други показатели што ги сретнав во текстовите од Благоевградско (*еле, като, штом, понеже*) имаат строго определена комуникативна перспектива, идентична со онаа на *кату* од Разлошко:

- *Еле е јуда, изтепува телците* (Станке Лисичково);
- *... Като ќе спием, нема много да ми се еде* (Селиште);
- *Штом сте согласни и двата, идете напалете фурната* (Селиште);
- *Понеже е имало отзвучи и в другите држави в света, от Америка идва една журналистка...* (Падеш).

И во *Санданско* ситуацијата е слична, во инвентарот на показатели се јавуваат истите сврзнички лексеми, а доминантно место има *оти*:

- *Почнала да се грее оти и е било студено* (Склаве);
- *Това го знам истина, оти видох го...* (Склаве);
- *Ја това знам за чумата оти баба ми ми е разправала* (Струмјани).

Со релативно голема фреквенција се одликува *че*:

- *Дај ми бе, синко, една чашка винце, че лебеца ми е сух* (Струмјани);
- *... Пази се, че вълк се готви зад тебе да та улови* (Оштава).

Останатите показатели се поретки, *като* и *понеже* се со комуникативна перспектива како разлошкото *кату*, а присутни се и *заштото* и засилениот сврзник *за дек*:

- *Като нема каде да иде, прибира се...* (Пирин);

- Понеже е раждан от Влахи, Турците от Мелник... испраштат најлошија Турчин за комендант във Влахи... (Струмјани);
- Едно момченце живјало чисто самичко, заштото умрели мајка му и башта му (Раздол);
- Това ти е за дек ме спаси от вълка (Оштава).

Ништо ново во однос на останатите пирински говори нема ни во системот на показателите на *петричкиот говор*, па затоа само ќе приведам примери според фреквентноста:

- Срам го да се вѣрне у селото, оти за бајрам нема коч (Капатово);
- Нем²ој т²изе ф²атај, ²оти т²аа ст²ока е ц²арска (Мендово);
- Дај ја таја риба, че много ми ареса (Камена);
- ... Кат²о н²емало што да к²аже, соглас²ил се и закл²ал в²оло (Мендово);
- Понеже немали са достѣп във тија дванаесе игуменски махли, те се принуждават да пренесѣт едно племе от Албанија (Долене);
- Еле сме сиромаси, копривки малко направих (Самуилово);
- Детето не мож да засти, заштото гладен е... (Старчево).

Според основниот предикат показател на причинската врска меѓу настаните, говорите во *Малешевијата* одат заедно со пиринските. Насекаде доминира грчката заемка *оти*:

- Ојд²е на б²олница оти беше си се болен (Берово);
- Ловѣ²ијата и-р²екол да-не-се-бо²и оти ²он ќе-ја-уте²на (Владимирово, Беровско);
- Помол²ила-се на-з²оспот да-ја-ств²ори л²аставица, ²оти не-иск²ала да-се-вр²ѣне д²ома... (Делчево);
- На итерк²ата рекл²и да в²икне др²ушката кад²е н²еа да-сп²ие, ²оти бил²о-ја стр²ах (Вирче, Делчевско).

Со комуникативна перспектива како разлошкото *кату* се јавуваат *еле* и *като* :

- *Ел²е н²е-и бил²а ал²ис шч²ерка а бил²а н²огу н²о²убава од-Д²ара, н²огу ја-мраз²ила* (Будинарци, Беровско);
- *Еле си му е това работата, по глувците гледа тука-потам* (Пехчево);
- *Като-б²ил изм²орен од-дл²ак н²ат, приседн²ал бож²е да-поч²ине* (Смојмирово, Беровско);
- *Като не види нишчо, вика...* (Берово).

Другите показатели се среќаваат ретко и се локално ограничени, во текстовите ги сретнав: *пошчо, от шчо, бидејќи* и повторно турската заемка *зар* :

- *Пошч²о бил²и бог²ати, он²а н²икугаиш не-од²ила на-пол²ето* (Смојмирово, Беровско);
- *От шчо била грешна турили ја фоф катране* (Владимирово, Беровско);
- ... *На неа и се учинило оти дедото е одерен, бидејќи носил црвен кожух* (Чифлик, Пехчево);
- *Пробесете ме надве натри, зар децата ќе изедат качамако* (Чифлик, Пехчево).

Во *итипско-струмичкиот* дијалектен комплекс повторно централно место има *оти*:

- *Тргн²ах по-св²ето да-тр²ажам р²абота да-ги-изр²анам д²ецата, оти-су-н²огу сиром²а^x* (Соколарци, Кочанско);
- *Ќе-з²еме тр²и м²оми оти-тр²и ф²урни л²еп мес²уваа* (Подреш, Радовишко);
- *Н²ого прав²иле ад²ет оти-²он ²одеше у с²елата, н²оп б²еше* (Радовиш);
- *Не-ј²ади ²оти ка-напр²авеш н²о²еска н²еко: р²аб²ота* (Водоча, Струмичко).

Сите други предикати-конектори се полокално ограничени, Бојковска за Радовишко ги спомнува уште *штом*, *чим*, (*при*)*бидејќи* и турцизмот *дими*¹³, а во Штип го сретнав и *от шо*:

- *Шом-си-си-ги-спрем*²*ала за-т*²*ебе, нека-ти-ст*²*оат за-т*²*ебе* (Радовиш);
- *Некој-на-н*²*ас сл*²*уша шо-си-говор*²*име ч*²*им т*²*ај излекув*²*ал-ја ц*²*арската к*²*ерка* (Радовиш);
- *Прибид*²*ејќи н*²*емаше комб*²*аи...*, *ж*²*етвата са жн*²*иеше на-р*²*аце* (Јаргулица);
- *Да-б*²*иде ч*²*иста к*²*апата, дими-младож*²*ејнцо к*²*е-2**оде кај-д*²*еото* (Скоруша);
- *Глед*²*але 2**угоре и-плаш*²*иле-се от-шо-б*²*ила уб*²*ава* (Штип).

Ареалот со доминантен показател *оти* продолжува и во *тиквешко-мариовските говори*. Пр.:

- *Ти вечер да дојши да го каниш попот, оти он само вечерта и венчуе довците* (Неготино);
- *Не отворам денеска, оти има наредба од царската ќерка* (Неготино);
- *Така ти вела м оти ного си лична* (Конопиште, Кавадаречко);
- ... *Ќе го чуваме сега за спомен дома вака, оти толку е личен* (Мариово).

Судејќи според примерите од користените текстови, предикатот *оти* овде е толку фреквентен, што речиси потполно ги потиснал сите останати. Сретнав само уште два показателя на релацијата 'причина', *прибидејќи* и *пошто*:

- ... *Горната страна Бистренци се вика, прибидејќи момите биле едната Бисера, другата Дубља...* (Неготино);
- *Пошто ја имало испитана ситуацијата каква е, му вели...* (Мариово).

Прегледот на показателите на причинската врска меѓу настаните во *јужномакедонските говори* ќе го започнеме од *Корчанско*, движејќи се во правецот запад-исток.

¹³ Бојковска, С., *Радовишкиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје 2003.

Основен показател на релацијата 'причина' и во Корчанско е *оти*, кое е хомонимно со *оти* како семантички празен комплементарен оператор, што е и неговата примарна функција во грчкиот јазик. Поретко се јавува во скратената форма *от*. Сите примери што следуваат се од Бобошчица:

- *Тој 2ести со истина исрал2итис, 2оти у него не се н2ајдвни ни 2ено илје;*
- *С2ика да б2анде сетн2ити н2арви, а парв2ити с2етни, 2оти мн2ого сја викнати, а м2ало се отбр2ани;*
- *Ти се м2ола ... да дов2еда 2еден с2андук' да о кл2ам в одеј2ата тв2оја, от 2има вн2атри прик2ата чунј2аџуј моје.*

Од другите показатели најфреквентно е *жош*, кое исто како и *оти*, може да се појави и како комплементарен оператор. Се среќава и во формата *жоошчо*:

- *Ти се мола многу, пуичи ми ен сат набаргуј хекимо твој, жош имама клја́те чупата;*
- *Ка не те изедоје кученишчата, жош дур сега ни еден чужинец неје дојден тува;*
- *М2ажо т2око шчо јо в2иде, се зар2адва мн2ого, жоошчо 2уме жен2а му да раб2ота т2елка м2асно.*

Последниов пример е интересен бидејќи овде *жоошчо* е примарно комплементарен оператор, но со јасно изразена причинска нијанса, што ни го открива механизмот на зародување на двојната функција, како на *оти*, така и на *жош*.

Останатите показатели на причинската релација, кои се поретки, се разликуваат од претходните по комуникативната перспектива во која е поставена конструкцијата. Присутно е *отичо*, како и турските заемки *чунки* и *дилми*:

- *Тас отичо бја самка и се додевјаше, и кога пјаше и кога плачеше;*
- *От шчо бјаје уморени, зуснаје,*

- ... Чунки в²иде в²ј²атро мн²ого с²илен, се иплаши, и ф²ати да вл²етви во вод²ј²ате;
- ... Чунки н²е го најд²оје, се варн²аје ²опет во Јерусал²им...;
- Царо, дилми нејт²јаше да му јо да чупата, тогас порачи да сторе ено жел²јазо и²чо да не можн²и да го привали никој.

3. Тополињска¹⁴ наведува и една конструкција во која носителот на причинската врска е *ѓето*, и наведува поширок контекст:

- Лењ²аје да сп²ја. Дојд²оје браќ²ата, вид²оје : н²ема паст²арма. *ѓето* сп²јаје : от²иде ед²енјо брат, се ст²ори кај на м²ј²асто м²ажје и в²ели: „Ж²ено, *ѓе* јо клад²ојме пастарм²ата?“ Т²ас кве с²оно му в²ели.

Стандардниот пандан би гласел *’со оглед на тоа‘*...

Во *Костурско* главен показател на релацијата е *зашто*, кое се јавува и во скратениот облик *заи*:

- А-мн²огу не-гред²ее с²а н²ас, з²ашто м²ежду партиз²аните им²аше г²арком²ани и гол²еми з²а²рци фаи²исти... (Тиолишта);
- С²етне утид²оја у Туп²лицата, Ч²ејма и Д²олното село, з²ашто Т²урците и ма²ч²еја (Черешница);
- П²ули л²епо з²ашто ке-те-зат²ора н²а²тре (Чука, Нестрамско);
- ... М²ене ма²-пуш²ија на-с²ургун у-²оструф Т²рикили, з²аш и-р²ане на-п²ртиз²анте (Черешница).

Се појавува и *оти*, кое и овде е хомонимно со комплементарното *оти*, но не е многу фреквентно:

- Не-зб²орвај с²илно, ²оти е б²олна нив²естата (Кондорби).

Повторно, како и во Долнопреспанско, се појавува *ал*, кое е способно да ја изразува релацијата *’причина‘* независно од комуникативната перспектива:

¹⁴ Тополињска, З., *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*, книга прва, Синтакса, II дел, МАНУ, Скопје 1997.

- *²Ал м²аиш-му б²еше ком²итин, Т²урците му-е запал²ие к²аишчата* (Черешница);
- *²Ал не-зна²еше м²ајка-му да-зб²орва з²арци, н²е-е остав²ие да-го-в²иди* (Тиолишта);
- *На чет²ирдесе и с²едум год²ина го-утен²ае т²атко-ми з²арците фаи²исти, ²ал б²еше б²рат-ми партиз²ан* (Тиолишта).

Во *Леринско* централно место има *заи*, примери со *оти* не најдов, се чини дека за него во овој говор е обична само функцијата на комплементарен оператор. Пр.:

- *Са-затул²иа пут-едн²а смр²ека з²-д²-присп²иат м²алце, заи н²оуго пустан²ати б²еа...* (Ајтос);
- *Прв²о м²есец му-гу-дај н² пугул²ем²о син заи-он-појке мужеше-д²-д²јнд²иса...* (Ајтос);
- *Абр²е з²ајче, с²ега ки-т²а из²еда, з²аи ут-вр²еме ти-гу в²ара* (Бапчор).

Останатите показатели се јавуваат ретко и, според примерите, тие се со комуникативна перспектива како бобоштенското *оти*чо. Ги сретнав *как*, како и турското *дилми* :

- *И В²алко как б²еше н²оуго пустан²ат, наедн²ашка гу-ф²ати др²емка и наедн²ашка гу ф²ати сон* (Ајтос);
- *Дил²ми си-дое, сега шо сакаш* (Ајтос).

Во *Кајларско* паралелно функционираат *заито* и *оти*:

- *Тр²о л²ој ки-ми-уст²ајте д²-си-и-н²м²ачк²ам н²ојсте, з²аио ми-испук²аја уд-н²огу н²а²т* (Трепишта);
- *Т²атку-ти ним²аше ²арну з²н²ат, з²аи²о кр²д²еше, а т²ака н²адна н²-л²ош²ут н²а²т* (Тремно);
- *Майч²е²-ми а²-з²акла кр²ав²ата ²оти гр²ед²ам к²ј-т²ебе д²-ми-пр²едиш* (Паљор);

- *Се ки-напр²ајш, ²оти да-зн²ајш : ки-та-ск²а²ршам уд-на-ж²ента ²азу*
(Палор).

Поретко се јавува *от што*, а присутно е и турското *чунки*, кое овде е ограничено на почетната позиција во однос на целата сложена конструкција:

- *А сега, ут-шу-т²олку б²еше ²итра ч²упа²та, шу-сак²аше н²о²итра да-ст²ане уд-да²скал²ица²та, да²скал²ица²та сак²аше да-а²з²ине ч²упа²та*
(Дурутово),

- ... *Т²аму са пр²ав²ело н²икуј н²аз²ар, ч²инки б²ило гул²емо с²елуто*
(Дебрец).

Во *Мегленско* повторно доминантно место има грчката заемка *оти*, таа е единствен причински сврзнички предикат што се јавува во текстовите од Бојковска; *зашто* не го сретнав, но затоа, тоа редовно се јавува со прашална функција. Примери за причинското *оти*:

- *Сак²ала да-а-зак²оле, оти-б²ила ²ногу уб²ава, л²ична т²а м²омта*
(Зборцко);

- *И в²а оти-гладна б²ила си-исч²ила ут-то-л²ебут* (Струпино);

- *В²о, ²оти му-каж²ал зм²ијта, разбир²ал* (Зборцко).

Како единствен показател на релацијата 'причина', *оти* тука се појавува и во двете комуникативни перспективи.

И во *Воденско* *оти* има централна позиција:

- ... *²Оти т²а: б²ила л²ична кау-сл²анце, ка-а-изва²д²иле ²оре с²екуј уд-н²их*
сак²ал да-а-²има (Кронцелево, Воденско);

- *Н²е каж²а, ²оти са исплаи²и* (Воден).

Во *Еницевардарско* покрај *оти* поретко се јавува и *бидејќи*, а *зашто* доследно се јавува со прашална функција:

- *Ами попе и на менка ми с јаде, оти и јаска пред малку каснаф*
(Илициево);

- ... Шом е за млада Јанкулица ела да ми фатиши, оти она зимно време ми даваше леблебија и суво грозде (Корнишор);
- ... Ама бидејќи татко му сакал ногу пари за него, туџерите не закачувале су лесно...(Енице Вардар);
- Арно ама ког тргнал уд кај нх, бидејќи падарницта била ного висока, му ја зел скалата и ај нанака (Енице Вардар).

Од примерите убаво се гледа разликата во комуникативната перспектива меѓу *оти* и *бидејќи*. Имено, дел-реченицата воведена со *бидејќи* доаѓа пред, а онаа воведена со *оти*, по дел-реченицата што го формализира настанот-последица.

Каранфиловски во својата еницевардарска монографија како локално ограничено го наведува и *дека* :

- *Не 2идџм кај вас д2ека не 2идитџ кај нас* (Баровница).

Во дојранско-кукушкиот дијалектен комплекс доминантен сврзнички показател на релацијата 'причина' е *оти*, кое и овде функционира како комплементарен оператор. Пр. за причинското *оти*:

- *Цраро 2една шџк2а пџр2и му-д2аве, бџки2иши, оти и д2етто сџфт2е о-виџџ2уве он дџ-му-н2осе ка:в2е...* (Дојран);
- ... *2Оти д2ош вџрн2а, нџ-измукр2и* (Патарос, Дојранско);
- *Н2е д2арџише н2ашто м2есто снек, 2оти м2оорто бл2изо т2амка* (Планица, Кукушко);
- *Вујницте пучнаа да дават бискувити, оти имали дечка дома* (Крецово, Кукушко).

Покрај *оти* поретко се јавуваат *от што*, *за што* и *чим*:

- *Ути2о-ј пус2ерџн, нџ см2ееџ дџ д2ојде* (Дојран);
- *Ут шу б2ише л2акум зџ рџк2иа, си-умр2е мл2ат* (Драгомирци, Кукушко);
- *З2ашт'о ми-вид2е верув2а : блаз2е и шо не вид2оа...* (Постолар, Кукушко);

- *Не пуминув²ајте уд н²ијнте м²еги, чим с² л²уте* (Николич, Дојранско).

Последниов пример покажува дека *чим*, како и *чунки* во Кајларско, не е ограничено на почетна позиција во однос на целата сложена конструкција.

Од турските заемки присутни се *дилми* и *зер*:

- *Дил²ми с²акте ч²едо, к²и-ви-д²аам пу-адн²а ј²абулка* (Крецово, Кукушко);

- *Д²а-пув²аркиме зер к²и-н²а-ст²емне* (Ниманци, Кукушко).

Во овие говори *бидејќи* има широка употреба како глаголски прилог¹⁵.

Во *Лагадинско* ситуацијата ни се претставува на следниов начин. Во Сухо како сврзнички показател на 'причина' редовно се јавува *зашто*:

- *Ам²а ин²а б²абичка ја пузн²а мум²ата, зашт²о ут²ива д²а²т²а пукр²ај н²еја;*

- *Ви с² м²ол²а м²огу дад²а²ти гу на м²ен²а зашт²о јас ич н²емам...;*

- *М²а²шт²их²ата изил²епсув²аиш на дулберл²ику и гл²едаиш к²ак да ја загуб²и нас м²ома, зашт²о н²ејната б²иши б²ет.*

Последниов пример е превод од грчка бајка. Малецки паралелно го дава грчкиот и македонскиот текст на сушки дијалект. Во преводот на местото на грчкото *γιατι* редовно се јавува *зашто*.

Зашто е присутно и во текстовите на Верковиќ од Висока:

- *И веки од много просини за мо ја дадат, зашто една дивојка ако ја не просат много и заеднош да ја дадат, онаја дивојка нема ихтибар.*

Меѓутоа, во текстовите на Малецки од Висока редовно како основен причински сврзник се појавува *дашо*, кое редовно врши и прашална функција (*Даш²о пр²азин ²идаш?*):

- *Ск²ору, нив²а²сту, д²онис²ими да н²ијам ма²ра рак²ија даш²о за умур²ент;*

¹⁵ Пеев, К., *Кукушкиот говор*, книга I, НИО „Студентски збор“, Скопје 1987.

- ... Да зл²азими на ниш²иту да ²езмими ²ода, даи²о ²има ²ешти н²ет' дни н²а²нт';
- Јас w²ејки за т'а ²остаја, даи²о ²аку с²а т²ука ц²ар'ут за м'а зак²оли.

Спорадично и ча врши причинска функција:

- Н²емаш ит²огуди ти да рич²еш ч²а за т'а уб²асами в²ејки (Сухо);
- Ск²ору ст²ан' аз²р да б²агами ут т²ука ч²а т²аткуми идв²а та за н²а зак²оли (Висока).

Од турските заемки овде присутни се дилми и зер:

- Д²илму так²а ²иштиш за прум²ина нап²р²а²т (Сухо);
- Да д²ојда т²ос w²еч²ар у в²ам да пр²омина, зирум с²а м²окра ут д²а²ш (Висока).

Во Серско повторно *оти* зазема централна позиција, тоа овде врши и функција на комплементарен оператор, а *зашто* редовно врши прашална функција. Пр. за причинското *оти*:

- Н²ама да-н²икни, ²оти-е в²арена (Кула);
- К²оа г²о-с²удат ²оди, г²о-нак²анува на-д²ед²о-му да-п²тп²иши, н²а да-г²о осл²об²оди од-б²ес²илка, ²оти г²о-т²урили уф-з²атвор... (Кула).

Оти е присутно и во серските текстови од збирката на Верковиќ:

- ... Са пок²ачи на едн²о д²рво та сед²еше, ²оти го б²еше срах од зми²зувете.\

Во истите текстови од Верковиќ присутни се и *кату* и *понеже*, предикати кои тежат кон иницијална позиција:

- И т²ој, кату б²еши м²логу ихтибарл²ија човек ..., гу б²еши стр²ам да изл²ева пр²ед човецит²е;
- Понеже се причуло това до крај земја, че таја жена е нај-гиздава, един цар сакаши да ја види.

И во *Драмско* доминантно место има *оти*, кое врши причинска функција независно од комуникативната перспектива во која е поставена конструкцијата:

- *С'ега т'ој на мл'огу гарез'и и т'ера кол'ај да ма отр'ена ког'а з'аснем, 'оти 'инак не м'оже...* (Горно Броди);
- *'Оти 'имаи'а в'ална, м'ислеше чи е к'урк* (Горно Броди).

Оти е присутно и во текстот на *Трлиското евангелие*:

- *Моле ти са б'аишто, да гу н'иснеш на б'аиштовата ми к'аишта, 'оти 'имам н'ет бр'ата, да хми к'аже, да ни д'ојдат и т'ие на това м'ачно м'асто.*

Во текстовите на Видоески од Горно Броди најдов и еден пример со *штото*, исто како и разлошкото *шуту* со двојна можна интерпретација – релативна или причинска:

- *Побр'атим'е, н'а-ти за-захм'ет и за-мл'акудо, шт'ото ма-хр'анеше.*

Во *Гоцеделчевско* повторно *оти* е доминантен показател:

- *Бабо, теја ше дојдат да си т'рсат парите, оти ја ги изл'гах* (Хаџидимово);
- *Са Иван не заспава, гл'еа да му земе к'аменч'ето, оти тој го објаснил трева да прај* (Сатовча);
- *Измор'ила са, оти го нос'ила* (Хаџидимово).

Сепак, овде поголема фреквенција имаат *че* и *заштото*:

- ... *Да ни са спомогне едно коритце барем да си имаме така в'в двора, та по са раат да пере, че е стара* (Марчево);
- *Немој ми рониш снежинки, че ми е гола г'рбинка* (Марчево);
- *Еми ниј каз'ахме "ох", за да си починеме, заштото сме изм'орени* (Хаџидимово);
- ... *Прочнали пилците да с'бират прос'ото, заштото пилците много са душмане на просото* (Хаџидимово).

Като, понеже и *штом* се јавуваат поретко, но се карактеризираат со стриктно определена комуникативна перспектива – се јавуваат во почетна позиција во однос на целата сложена конструкција:

- *Като немало каде да го прикрпи този ракав баба попадаја, тја решила да го зашије за старата риза на дјадо поп* (Лаки);
- *Понеже има клетва, ни мож да му каже сиј²а зашто е зим²ал* (Петрелик);
- *Штом си дошла на нашта сватба, дај да те дарим една престилка* (Гајтаниново).

Присутна е и турската заемка *зер*, а интересен е и составот *че зер* (повторно, како и во Разлошко и Санданско, се јавува засилување на надворешното обележје):

- *Слушај, ја ш си ида вејке, зер стана време за косене* (Сатовча);
- *Ајде утре ше от²иеш, ама втор пџт' да не ²иеш, че зер ше ми трјаваш* (Петрелик).

Со ова го завршувам прегледот на сврзничките показатели на релацијата 'причина' во дијалектите на македонскиот јазик. На карта бр. 1 се претставени главните показатели на оваа релација на целиот опишан ареал. Заклучоците и коментарите ќе ги сумираме во неколку точки:

- Веднаш се забележува дека „граматичките“ граници на дијалектите не се поклопуваат со „сврзничките“. Според основните показатели на причинската врска се изделуваат три ареала: *оти*-ареал, *зашто / пошто*-ареал и *зашто / оти*-ареал, како и еден преоден ареал – *оти / пошто*-ареалот (во говорите во Велешко).

- Лесно паѓа в очи големото богатство на сврзнички лексеми и состави што ја изразуваат оваа релација. Ги има и од словенско (*зашто, пошто, от што, затоа што, штом, чим, почим, бидејќи, дека, за дека, заради дека, како, понеже, кошто, еле, лели*, со нивните фонетски разновидности) и од

несловенско потекло (*оти, зер, дилми, чунки, ушка, ке, ал*, со нивните фонетски разновидности).

- Најголем ареал зафаќаат лексемите *зашто* и *оти*. Првата ја познаваат речиси сите говори. Некаде таа се јавува како доминантен показател на причинската врска, а некаде функционира паралелно со некој друг показател (на пр. со *оти* или *пошто*), а и таму каде што не е на прв план, не ретко може да се сретне. Судејќи според примерите со кои располагаам, оваа лексема ја нема или многу ретко се јавува во системот на показатели на релацијата 'причина' во источните говори, како и во говорите во Мегленско, Воденско и Еницевардарско. Лексемата *оти* не ја познаваат само северните и дел од западните периферни говори, приближно северно од линијата Луково, Збажди (Дримкол) – Кичево – Брод – Велес – Мечкуевци (Овчеполско) – Кочани – Делчево, како и говорите во Лагадинско и Леринско. Се работи за заемка од грчкиот, но таму таа е комплементарен оператор, а како показател на релацијата 'причина' се јавува *γιατι*, кое по функција и структура му одговара на македонското *зашто*. Би можело да се претпостави дека на македонска почва *оти* ги соединило функциите на *оти* и *γιατι*.

- Голем ареал зафаќа и сврзничката лексема *пошто*. Освен во северните и во некои западни периферни говори, каде што се јавува како доминантен показател на релацијата, се чини дека оваа лексема, иако во втор план, е присутна во системот на показатели на причинската врска во повеќето говори, поретко во југоисточните, иако и таму може да се чуе.

- Прави впечаток дека меѓу сврзничките лексеми показатели на 'причина' приличен број се заемки. Тие се поприсутни, што е сосем разбирливо, во периферните говори, но некои од нив зафаќаат и поголеми ареали. Турското *зер*, на пример, како маргинален показател е присутно и во северното, и во западното, и во југоисточното наречје. За грчкото *оти* веќе стана збор.

- Прават посебен впечаток и конструкциите во кои како показатели се јавуваат составите како: *зарат дека, за дека* и сл. Засилувањето на

надворешните обележја на сврзниците е важна карактеристика на некои говори, пр.: разлошкиот, санданскиот. *Дека* како причински предикат во тие говори не е многу изразен, па се јавила потреба од негово засилување, со што се добиле вакви состави. Тие се зародуваат кога обичните говорители ќе треба настаните да ги доведат во некоја друга врска, а не асоцијативна, која најчесто ја употребуваат при раскажувањето, па во такви случаи тие прибегнуваат кон најразлични, понекогаш и чудни комбинации на постојните сврзници, а со цел да се засилат нивните надворешни обележја.

- По истиот пат на функционална деривација како *оти* (од семантички празен комплементарен оператор, до причински сврзнички предикат) минуваат и *дека*, *ча* и *како*. Нивното присуство меѓу показателите на причинска врска сугерира една општа тенденција за преклопување на декларативните и причинските сврзници, која е особено изразена на јужната македонска територија, на пр. во Корчанско, каде што во декларативна функција, освен во причинска, се јавува дури и *жош*:

... *Није ју т²име со св²ето с²арце, жош је нул²ј²име ²ести много добра.*

(во причинска функција)

И н²ије знај²име жош ²ести добра.

(во декларативна функција)

Истиот пат на семантичка деривација го минува и сврзничкиот показател *ал*, кој како причински сврзнички предикат е присутен во Долнопреспанско и Костурско, а како комплементарен оператор го најдов во Гостиварско, во Река, како и во дримколско-голобрдскиот говор.

Овде треба да се споменат и примерите што допуштаат двојна интерпретација, причинска и декларативна, кои ни го откриваат механизмот на зародување на двојната функција. Еден таков пример, од Бобошчица, наведов при прегледот на показателите на причинската врска во Корчанско.

- Некои причински показатели се способни да ја изразуваат релацијата независно од комуникативната перспектива, но има и такви показатели (на пр.: *почим* во скопскоцрногорскиот, *кату* во Разлошко, *понеже* во Серско и др.) кои се карактеризираат со стриктно определена комуникативна перспектива – се јавуваат во почетна позиција во однос на целата сложена конструкција и со тоа се отсликува природниот тек на настаните: прво причината, па последицата. Со таквата линеаризација овие конструкции се доближуваат до последичните.

- Во однос на морфолошката структура на причинските сврзнички лексеми, можеме да го кажеме следново:

а) *Бидејќи*, како што е познато, води потекло од глаголски прилог;

б) *Дека* е калка на грчкиот сврзник *ποῖ*, кој како прилог има значење 'каде', исто како и нашиот сврзник (*кџде-ка*)¹⁶;

в) *Чим* е инструментал од заменката *что*, *штом* е поново образување, добиено по губењето на падежните наставки, исто така од *что*, со извршена дисимилација и додавање на партикулата *-м*; Конструкциите во кои како конститутивни членови се јавуваат *штом* и *чим* се наоѓаат на границата меѓу условот и причината. Се работи за ситуации кога условот е веќе исполнет, а последицата допрва треба да следува. Затоа вториот реченичен аргумент, т.е. дел-реченицата што го формализира настанот-последика има ограничен избор глаголски предикативни категории – само не-фактивни;

г) Лексемата *ел*, присутна во Кумановско, е влијание од соседните српски говори каде што се среќава формата *јел*, дијалектна варијанта од *јер*, кое се доведува во врска со заменката *ježe*¹⁷;

д) *Понеже* е добиено од предлошкиот спој *po + je* (заменска акузативна форма) + партикулата *že*, а *-н-* е добиено по аналогича од случаите како *к нему*, *с него*¹⁸;

¹⁶ Конески, Б., *Историја на македонскиот јазик*, Култура, Скопје 1986.

¹⁷ *Etimologický slovník slovanských jazyků*, Slova gramatická a zájmena 2, Praha 1980.

ѓ) *Зашто, пошто, отшто, почим, затоа што*, претставуваат двокомпонентни состави, во кои првата компонента е предлог што ја именува релацијата или прилог, додека втората компонента е постпозитивната замена *што*, која е немаркиран катафорски влез кој посочува втор по дијатетичка хиерархија аргумент на соодветниот сврзнички предикат¹⁹.

Следува азбучен индекс на показателите на причинската релација и нивно присуство во одделни говори:

- *ал* Долнопреспанско, Костурско;
- *бидејќи* Велешко, Порече, Реканско, Охридско, Малешевија, Штипско, Струмичко, Тиквешко, Мариовско, Еницевардарско;
- *дека* Тетовско, Кумановско, Порече, Прилепско, Битолско, Гостиварско, Реканско, Охридско, Разлошко, Еницевардарско;
- *дилми* Прилепско, Битолско, Охридско, Струшко, Штипско, Струмичко, Корчанско, Леринско, Дојранско, Кукушко, Лагадинско;
- *ел* Кумановско;
- *еле* Благоевградско, Петричко, Малешевија;
- *за дека* Санданско;
- *заради дека* Разлошко;
- *затоа што* Тетовско;
- *зашто* Тетовско, Кумановско, Кратовско, Кривопаланечко, Овчеполско, Блатија, Велешко, Порече, Прилепско, Битолско, Гостиварско, Реканско, Мала Река, Дебарско, Дримкол, Голо Брдо, Охридско, Струшко, Вевчанско,

¹⁸ Фасмер, М., *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1971.

¹⁹ Тополинска, З., *За една типолошки интересна одлика на македонскиот сврзнички систем*, *Folia Philologica Macedono-Polonica*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, НИП „Студентски збор“, Скопје 1996.

- Радошко, Преспанско, Разлошко, Санданско, Петричко, Корчанско, Костурско, Леринско, Кајларско, Дојранско, Кукушко, Лагадинско, Гоцелчевско;
- *зер* Тетовско, Кумановско, Овчеполско, Кичевско, Гостиварско, Реканско, Дримколско, Голо Брдо, Малешевија, Дојранско, Кукушко, Лагадинско, Гоцелчевско;
 - *како* Разлошко, Благоевградско, Санданско, Петричко, Малешевија, Леринско, Серско, Гоцелчевско;
 - *ке* Разлошко;
 - *кошто* Долнопреспанско;
 - *лели* Кичевско;
 - *оти* Овчеполско, Велешко, Кичевско, Прилепско, Битолско, Дримкол, Голо Брдо, Охридско, Струшко, Вевчанско, Радошко, Преспанско, Разлошко, Благоевградско, Санданско, Петричко, Малешевија, Штипско, Струмичко, Тиквешко, Мариовско, Корчанско, Костурско, Кајларско, Мегленско, Воденско, Еницевардарско, Дојранско, Кукушко, Серско, Драмско, Гоцелчевско;
 - *от што* Овчеполско, Гостиварско, Реканско, Охридско, Долнопреспанско, Малеш, Штипско, Струмичко, Корчанско, Кајларско, Дојранско, Кукушко;
 - *понеже* Благоевградско, Санданско, Петричко, Серско, Гоцелчевско;
 - *почим* Скопска Црногорија, Блатија, Гостиварско;
 - *пошто* Тетовско, Скопска Црногорија, Кумановско, Кратовско, Кривопаланечко, Овчеполско, Блатија, Велешко, Порече, Кичевско, Прилепско, Битолско, Гостиварско, Реканско,

- Мала Река, Дебарско, Дримкол, Голо Брдо, Охридско, Преспанско, Малешевија, Тиквешко, Мариовско;
- *ушка* Реканско;
 - *че* Благоевградско, Санданско, Петричко, Лагадинско, Гоцеделчевско;
 - *чим* Кумановско, Кривопаланечко, Блатија, Мала Река, Штипско, Струмичко, Дојранско, Кукушко;
 - *чунки* Струшко, Корчанско, Кајларско;
 - *штом* Кумановско, Блатија, Реканско, Благоевградско, Штипско, Струмичко, Гоцеделчевско.

2.2. Показатели на релацијата 'причина' кога предикатско-аргументската структура се реализира преку границата меѓу исказите.

Досега се занимававме со конструкции во кои срзничкиот причински предикат и неговите два аргумента беа затворени во рамките на еден ист исказ. Во овој дел, врз материјал од дијалектите на македонскиот јазик ќе покажеме што се случува кога еден од аргументите му припаѓа на некој друг исказ. Со други зборови, ќе го проследиме однесувањето на сврзничките предикати показатели на причинска врска меѓу настаните во ситуација кога предикатско-аргументската структура се реализира преку границата меѓу исказите. Ќе го разгледаме нивното однесување во две различни позиции, прагматички и семантички мотивирани.

а) Првата ситуација доаѓа до израз во дијалогски шеми од типот прашање – одговор:

- *Зашто не ми кажеш?*

Зашто ќе ме тепа (Крива Паланка);

- *2Оти, Насрад²ин-оја ми-го-д²аваш и ²ова м²алово к²отле?*

2Оти К²отелот р²оде (Дебреште, Прилепско);

- *Оти човеку, не ми јадиш како што треба?*

Оти *има* *мака* (Неготино);

- *Зашто не се указваш?*

Заштото ме е срам (Добриниште, Разлошко).

Зашто и *оти*, за кои е пообична средреченичната позиција, овде се јавуваат во меѓуреченична позиција, нивните аргументи им припаѓаат на два сукцесивни исказа. Обата аргумента не се остварени во рамките на исказот што го содржи показателот на предикатот.

Освен во дијалошки шеми од типот прашање – одговор, ваква употреба на сврзничките причински предикати се среќава и во нормален раскажувачки тек, пр.:

- *Он е дојден од Славишко Поле и е отишол у сегашното село Градец. Пошто тоа село е било најстаро* (Крива Паланка);

- *За обајцата знаел каква стрека има:т. Зашто разбирал тој от кџмет* (Леуново, Гостиварско);

- *Ко ќе те испитвит, ко ќе ти праит испит, да му речии „Ништо не знам“. Оту ќе те изеит тебе* (Пештани, Охридско);

- *А па срам го да са вџрне у селото. Оти за бајрам нема коч* (Капатово, Петричко);

- *И тој се качва отгоре на тавана. Понеже разбрал че ше го тепат* (Струмјани, Санданско);

- *Тџја го-зв²ее на-стр²ико-ми на-ск²олјето да-го-б²уве и-да-му-с²аке п²ушка. З²ашчо стр²ико-ми и-пушв²аше д²ецата на-бул²арџко ск²олјје* (Черешница, Костурско).

Ваквата нивна употреба не е обична за „насочените“ предикати, меѓу кои спаѓаат и предикатите показатели на причинска врска меѓу настаните, бидејќи тие имаат показатели специјализирани за употреба во разни позиции. Тоа е карактеристика на сврзничките предикати од конјунктивно-асоцијативниот круг, т.е. на „ненасочените“ предикати, зашто тие имаат исти показатели во

средреченична и меѓуреченична позиција. Но ваквата нивна употреба наоѓа одраз и во убавата литература, пр.:

- Величествената и судбинска лага на девојката ја разбра само Марко. Зашто и тој беше готов да излаже.

- Дни и ноќи размислував и најназад разбрав: јас сепак не сум за тебе. Зашто многу нешта се испречиле помеѓу нас.

(примерите се од дела на Славко Јаневски и Владо Малески).

Ваквите текстуални секвенци се комуникативно еквивалентни со текстуалните секвенци во кои обата аргументи би биле остварени во рамките на исказот што го содржи сврзничкиот предикат, во смисла дека носат иста фактографска информација, но се разликуваат од нив по комуникативната хиерархија на пренесуваните содржини. Имено, во вакви случаи и предикатот и вториот аргумент се ставаат на исто рамниште со првиот аргумент, истата фактографска информација авторот ја реди на таков начин што ни дава на знаење дека сите компоненти на таа информација се од еднаква важност за неговата нарација²⁰. Ваквиот свесен нараторски потег има корени во живото секојдневно комуницирање и одразува еден од моделите на генерирање на текстот. Во разговорниот јазик често се среќаваме со ситуации кои раѓаат непланирани ефекти. Имено, говорителот кажува нешто, па се потсетува на некои други важни моменти и дополнително ги додава.

б) Втората ситуација кога предикатско-аргументската структура се реализира преку границите на исказот ќе ја илустрираме со следниве примери:

- Ти колеш све нешто слабо. Зато^a ти пцојсињат стоката (Зубофце, Гостиварско);

- Ако ти загинеш, пушто ќе остане царството. Затеја ти требет да се пазии повеќе (Галичник);

²⁰ Тополињска, З., *Арно ама... или како се гради текстот*, Прил ОЛЛН, МАНУ, Скопје 1993.

- *Рофјите сабјата ги впила. Од теја железото станало поцврсто (Галичник);*
- *Тја ме истена со машата и ме пушти дома да одам. Заради теа дојдоф овде и не знам шо да правам (Жировница, Реканско);*
- *Едно време нашите стари кажваа оти имало грат Преспа. Затоа са кажва наијо крај Преспа (Медово, Долнопреспанско);*
- *Арангеле, ти сигур некаде си јал. Затоа пиеш вода (Горно Драглиште, Разлошко);*
- *Вие порад-с'ушата и гл'адо издад'ехте н'аредба с'ите ст'арци от- н'ејсе год'ини наг'оре да-се-ун'иштат, да-се-ут'енат, ј'ас се-смил'их нат-м'ојо т'атко, ж'ал ми-б'еше да-го-уб'ијам. Зат'ава скрија:х-го д'оле у-н'одрумо (Радовиш);*
- *Т'огај влад'иката б'еше во-н'ашча к'ашча да-сп'ие. Зат'ова Г'арците г'олем 'инат н'а-нас ни-им'ае (Кономлади, Костурско).*

Очигледно е дека и во овие примери се работи за иста релација – 'причина'. Показатели на причинската врска овде се *затоа, од тоа, заради тоа*. Заедничко за сите нив е дека дејствуваат преку реченичните граници, се јавуваат во иницијална позиција во однос на линеарно првиот (во дијатетската хиерархија на предикатот – вториот) аргумент. Спецификата лежи во фактот дека дел од предикатите од трет ред имаат показатели специјализирани за употреба во средреченична и/или во меѓуреченична позиција, иако ни едните ни другите не се ограничени само на соодветните позиции (како што видовме погоре во случаите со *пошто, зашто, оти* и *понеже*). Од примерите се гледа дека еден од аргументите не е остварен во рамките исказот што го содржи показателот на предикатот, но тоа е корелирано со фактот дека предикатот-конектор е збогатен со анафорска информација која упатува кон претходниот текст. Таквата семантичка структура автоматски отвора можност упатувањето да се однесува не само на претходниот исказ, туку и на цел пасус. Значи и *затоа* и *од тоа* и *заради тоа* се показатели на насочена причинска релација, но во нив

има и елементи на анафора, на повикување на нешто веќе познато. Кај сврзничките показатели претставени во точка 2.1. таквата компонента отсуствува. Анафорската информација се однесува на линеарната организација на текстот, дијатетската карактеристика на предикатите бара соодветни измени во линеаризацијата на елементите на синтаксичката низа. Во врска со ова можеме да кажеме дека *затоа*, *од тоа* и *заради тоа* не се сврзници-конектори кои оперираат во рамките на сложената реченица, туку конектори од повисок ранг, кои директно учествуваат во изградбата на еден кохерентен текст.

Во оваа група влегуваат и наредните примери во кои посебно се потенцира причината, а *еве* и *ете* се сегментални показатели на анафората.

- *Е гл'едате - им-р'екол дом'аќинот, м'ајстороф, на-измеќ'арите - в'ие б'адидала се-к'арате к'ој колк'у-земал, з'ашто з'едниот з'емал н'оќе, а др'угиот н'омалу. Гл'едате с'ега к'ој колк'у-чинит! з'ете з'ашто з'едниот з'емат н'оќе а др'угиот н'омалку* (Требовле, Порече);

- *Камиларското маало некогаи постоело у село Загорци. Еве зошто токму така го нарекле селанте* (Неготино).

Веќе спомнав дека дел од предикатите од трет ред имаат показатели специјализирани за употреба во средреченична и/или во меѓуреченична позиција, иако ни едните ни другите не се ограничени само на соодветните позиции. Можеби како резултат на тоа се јавуваат и примери во кои се јавува *зашто* во ситуации во кои би очекувале *затоа*:

- *... Б'ој, гл'оби, з'едно, др'уго. И ј'ас са пр'енудиф тр'иесе и н'ета з'одина да з'избегам од Макед'онија и да д'ојда во Бог'арија од з'ор. З'ашчо з'избегаф* (Оровник, Долнопреспанско);

- *з'ету д'јатето гу ј'ади им'аниту на чорбаџ'иата, кату к'ак пр'еди р'екоха н'аречниците. Зашт'о вел'ат сег'а едн'и : ч'ини ми с'ос к'асм'ет, та ф'арли ми н'а г'убр'иштето* (Серско).

Вториот пример е посебно интересен, со оглед на фактот дека во Серско доминантен показател на релацијата 'причина' е *оти*.

Завршувајќи го овој преглед на конструкциите конституирани од сврзнички предикати, како заклучок ќе кажеме дека јазикот располага со низа различни средства, лексеми и лексички состави, кои носат иста порака и претставуваат контекстуални варијанти на сврзничките предикати. Сфатени вака широко, предикатите-конектори функционираат на две формални нивоа: ја конституираат сложената реченица и ја осигуруваат кохезијата на текстот. Со други зборови, тие не ја почитуваат границата меѓу сложената реченица и секвенца искази, т.е. пасус.

3. КОНСТРУКЦИИ БЕЗ СЕГМЕНТАЛЕН ПОКАЗАТЕЛ НА ВРСКАТА

Во оваа глава ќе ги разгледаме конструкциите во кои главниот предикат што ја сигнализира причинската врска меѓу настаните отсуствува, т.е. конструкциите кои се оформени асиндетонски. Се работи за конструкции без посебен сегментален показател (= сегментална нула). Нивната семантичка функција се распознава врз основа на семантиката на лексичкото окружение. Ваквите конструкции од конструкциите опишани во претходната глава се разликуваат по тоа што имаат утврден редослед на дел-речениците²¹. Имено, дел-реченицата што ја означува причината не може да стои во препозиција. Кога е во препозиција, секогаш меѓу настаните постои последична врска.

- Не можеше ни да зборне, грлото му се стегна и му трепетеше.

(причинска врска);

- Грлото му се стегна и му трепетеше, не можеше ни да зборне.

(последична врска).

Во дијалектниот јазик конструкциите без сегментален показател на причинската врска се сосем обична и нормална појава, директно одразуваат постапки на раскажувачи што го генерираат својот текст „во живо“, на лице место. Следуваат примери:

- Само земи да ме попоштеш малку, многу ме јадат глава вошки

(Марголци, Велешко);

- Преди мори жено, нема што да носиме... (Мало Црско, Кичевско);

- ... Брзајте - рече – ме изеде душманот (Осој, Кичевско);

²¹ Глигоров, И., *Асиндетската хипотакса во македонскиот јазик*, Литературен збор XXII/2, Скопје 1975.

- ... *Не оди денеска на лоф, сум видела еден лош сон* (Вруток, Гостиварско);
- *Не-мисли зло другему, сам ќе-го-најдеш* (Железна Река, Гостиварско);
- *Ех, Санто, сега мојт да умрам, имат кој да ве ранит* (Охрид);
- *Не можеа да оде да работе, му беше страф* (Орово, Долнопреспанско);
- ... *Не ме давајте, пак иа ма истегли* (Тешово, Гоцделчевско);
- *Сос лесица се на пазар не оди – ќе ти подвали* (Пехчево);
- *Не го разриве говното - ќе ти засмрди* (Смојмирово, Беровско);
- *Ми рече одма да го прегледате, може ќе умре* (Неготино);
- ... *Ајде дома да си ојме, ми се јади леп* (Жужелце, Костенарија);
- *Воа уд нас но-сџилин, да му даде да си оде - ки на избие* (Гевгелија);
- *Ним-ми-са-криви, ки-та-закол'ум* (Николич, Дојранско);
- *Ни мога да дојда, немам вр'ам'а да си уч'ерн'а р'анц'ам'а* (Сухо, Лагадинско);
- *Ним'ој т'ука да-сп'иете, т'ука има з'ми* (Календра, Серско).

Очигледно е дека отсуството на сврзнички предикат, кој би ги конкретизирал логичките врски, во некои случаи го отежнува разбирањето на заемните односи меѓу одделните дел-реченици. Но, од друга страна, токму отсуството на сврзничкиот предикат ја засилува улогата на други изразни средства, карактеристични за усната реч. Се мисли на мелодијата, а и на паузата, која претставува релевантен елемент на суперсегменталната структура на текстот. Графички одраз на паузите, како и на разликите меѓу нив, е интерпункцијата. Најтипични графички сигнали кај овие конструкции, како што видовме погоре, се запирката и цртичката. Меѓутоа, разместувањето на паузите, не зборувајќи за нивното времетраење, е прилично субјективна работа. Затоа би било многу поадекватно во транскодирањето, на пример при симнувањето

материјал од лента, на соодветно место да ставиме едноставно симбол за пауза, наместо да размислуваме кој од интерпункциските знаци да го одбереме, сите оптоварени со определена конвенционализирана содржина. Ова е прилично важно, на пример, при издавање дијалектни текстови кои обично стигнуваат до нас, сакале – не сакале, во синтаксичка интерпретација на издавачот²².

Кажувајќи го ова, ги имам предвид ситуациите како во следниве три примери:

- *Ами ја бре, чедо, от твојта невеста изпросих си малко камилешко месо за лек. Малкичко ми требава за лек. Сино ми е многу болен* (Капатово, Петричко);

- *Не минавајте оттука! На пџт'о име един гол'ам камен...* (Илинденци, Санданско);

- *За м²ен не-мож²ешџ да-са-н²ајде не²аста от н²обуг²атите с²ојовџ.*
Буг²ати сас сирум²ашки не-са-ород²уваха (Чифлиг, Демирхисарско).

Овие примери се разликуваат од претходните само по тоа што настанот-последица и настанот-причина не се остварени во рамките еден ист исказ. Но во говорниот јазик ваквите ситуации се доста чести, говорителот кажува нешто, па се потсетува на некои други важни моменти за неговото кажување и дополнително ги додава.

Со ова го завршуваме прегледот на конструкциите без сегментален показател на врската. Покажавме дека тие се доста присутни во говорниот дијалектен јазик, а претставуваат и погоден начин за изразување на народните афоризми, пословици и сл. Тие се присутни и во стандардниот јазик, во сите стилови освен во строго научниот, а во уметничката литература се користат како економично и експресивно средство.

²² Тополињска, З., *Паузата како синтаксичка единица*, Македонски јазик XXXVIII–XXXIX, Скопје 1988.

4. КОНДЕНЗИРАНИ ТРАНСФОРМИ НА СВРЗНИЧКИОТ ПРЕДИКАТ И НЕГОВИОТ ВТОР РЕЧЕНИЧЕН АРГУМЕНТ

Во оваа глава ќе стане збор за конструкциите во кои еден од реченичните аргументи е претставен како трансформа конституирана од нефинитен облик на соодветниот глаголски предикат. Се работи за вториот реченичен аргумент на сврзничките предикати претставени во глава 2. Вториот, т.е. аргументот кој по основната дијатетичка хиерархија на исказот е на втор план, може да биде поместен на уште пониска позиција и да има облик на нереченична конструкција. Трансформацијата претставува синтаксичка операција што се врши на исказот **A** и која предизвикува појава на блискозначен со него исказ **B**²³. Процесот на трансформација го зафаќа сврзничкиот предикат и неговиот втор реченичен аргумент, па како резултат на тој процес примарната предикативна релација (онаа чиј показател во основната конструкција е сврзникот) може да остане без посебен лексички експонент и да се реконструира од контекстот²⁴. Реченичната трансформа претставува семантичка структура чија примарна, максимално експлицитна формализација би била реченицата (т.е. пропозиционална, предикатско-аргументска семантичка структура), а која е кондензирана најчесто по пат на претворање на финитната во инфинитна глаголска форма. Трансформите се градат главно врз инфинитните глаголски форми, т.е. глаголскиот прилог, глаголската придавка, (од)глаголската именка, иако може да се случи во последната група трансформи глаголскиот облик воопшто да биде испуштен. Показател на релацијата што ја врзува трансформата

²³ Grochowski, M., Karolak, St., Topolińska, Z., *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, t. 1, Składnia, pod redakcją Z. Topolińskiej, Instytut języka polskiego PAN, Warszawa 1984.

²⁴ Тополинска, З., *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*, книга 1, Синтакса, II дел, МАНУ, Скопје 1997.

за реченицата што таа ја придружува тогаш е предлогот. Значи во оваа глава ќе ги претставиме површинските номинални структури деривирани од длабински вербални. Нив ги интерпретираме како различни начини на структурализација (површинска реализација) на исти семантички структури. Помалку расчленетите површински реализации се деривирани од порасчленетите и претставуваат резултат на трансформација.

Некои автори, како на пример Гроховски, сметаат дека полна семантичка соодветност меѓу вакви две структури е многу ретка и нерегуларна појава. Тој се ограничува само на „приближна соодветност“, а во некои случаи дури и ја исклучува можноста за трансформација, како во примерот:

- Поради жената сакаа да го отстранат од позицијата што ја заземаше.

- Бидејќи жената ...?²⁵

Факт е и се согласувам со Гроховски дека понекогаш е тешко да се зборува за полна семантичка соодветност, дека е тешко да се реконструира предикатот и да се дојде до поексплицитна формализација. Меѓутоа овде може да ни помогне поширокиот контекст, па би можеле да ги предложиме следниве интерпретации:

- Поради однесувањето на жената сакаа да го отстранат од позицијата што ја заземаше.

- Бидејќи жената се однесуваше на начин што не е во согласност со некои определени норми, сакаа да го отстранат од позицијата што ја заземаше.

Во натамошната анализа на трансформите конституирани од нефинитен облик, во определени случаи ќе си дозволам послободна интерпретација при реконструирањето на предикатот-показател на релацијата 'причина'.

²⁵ Примерот е на Гроховски и го давам во мој слободен превод.

Пред да го почнам прегледот на сите споменати видови трансформи, ќе кажам дека тие не се многу чести во говорниот јазик воопшто, па ни во дијалектниот говорен јазик. Релативно поголема фреквенција се забележува кај трансформите конституирани од (од)глаголски именки и кај трансформите со предлог како единствен показател на предикатот.

4.1. Трансформи конституирани од глаголски прилог. Самата морфолошка структура го одредува глаголскиот прилог како додаток кон предикативниот израз. Ние овде нема да се занимаваме со морфолошките разновидности на глаголскиот прилог во дијалектите на македонскиот јазик. Оваа проблематика детално ја има обработено Б. Видоески. Нас не интересираат случаите кога овие трансформи изразуваат причинска врска меѓу настаните. Меѓутоа ваквите случаи во дијалектниот говорен јазик се доста ретки, а за тоа секако придонесува и фактот дека во јужните говори на правецот Преспанско Езеро – Корча – Костур – Лерин – Воден – Кукуш – Серез – Драма – Гоце Делчев глаголскиот прилог се јавува поретко, а во некои локални говори на тој дел дури и не се среќава, како на пример во некои пунктови во Преспа, во Леринско, на правецот на селата Арменско – Асаново, во северозападните костурски села (Косинец, Брезница и др.), во Костенаријата, потоа во јужниот дел на битолското подрачје на линијата Дихово – Добромир – Скочивир – Живојно, како и во некои говори по долината на Струма на серско-валовишкото подрачје и во гоцеделчевскиот говор²⁶. Релацијата што го врзува настанот во матричната реченица и настанот претставен во трансформата во основа е од темпорален карактер, но понекогаш таа релација може да има и каузативна нијанса, како во следниве примери:

²⁶ Видоески, Б., *Формите на глаголскиот прилог во македонскиот дијалектен јазик*, Прил ОЛЈН, МАНУ, Скопје 1991.

- *Мислееќи од негову фамилију да нема ништо извикује у село негде да преноќи* (Љубанце, Скопско);
- *И така, имаеќи пари, бил трговец, купујал офци...* (Велес);
- *Мислејќи оти е некоја од незините другачки, брзо скочи и ја отвори вратата* (Кичево);
- *... Имајќи голема мака за сина си, си рекла...* (Тајмиште, Кичевско);
- *... Ама немаешти шо да прае, заш туричкатане можела да поземет месо од грнето, фати д-о лижет од надвор грнео* (Ростуше, Реканско);
- *... И несакаешчем да арџет муниција бадијала, си ошле...* (Охрид);
- *Един циганин обаче, знаејќи за неговото скџперничество, си рекол...* (Долно Драглишта, Разлошко);
- *Наможјќи да трае попот и тамакар на лири, оди и си качува врс кујќата на Луде...* (Баровица, Еницевардарско);
- *Ес, цџарџ бидџејки, не мџожум дџ дустџојум* (Штемница, Кукушко).

Последниов пример истовремено ни покажува како одела семантичката деривација што од глаголскиот прилог *бидејќи* води кон каузален сврзнички предикат (*бидејќи сум цар...*).

Се забележува дека во сите примери појдовниот аргумент на матричната реченица е кореферентен со појдовниот аргумент на трансформата, иако низ дијалектите на македонскиот јазик има примери и каде што отсуствува кореферентноста, но такви примери со причинска врска меѓу настаните не најдов.

4.2. Трансформи конституирани од глаголска придавка. Она што го кажавме за трансформите од претходната глава во однос на фреквентноста, во уште поголема мера важи за трансформите конституирани од глаголска придавка. Апсолутната конструкција конституирана од глаголска придавка не поседува експлицитен синтаксички знак за својата семантичка функција, каков што имаат предикативните конструкции чиј конститутивен член е сврзникот,

или пак предлошките конструкции кои се семантички маркирани како каузални (на пр. *поради*)²⁷. Во тој поглед глаголската придавка ја дели судбината на глаголскиот прилог. Тоа значи дека семантичката функција на трансформите конституирани од глаголска придавка се распознава врз основа на семантиката на лексичкото окружение. Придавката што ја конституира трансформата мора да претставува состојба или особина која природно може да биде причина за некоја друга појава (дејство, состојба и сл.) која се искажува во матричната реченица.

Ваквите трансформи потенцијално се присутни во сите дијалекти, но факт е дека имам само четири примери, а и некои од нив можат да добијат различни интерпретации.

- *Тогаши двата цара, изморени и истоштени од војните, решија двете царевини да станат една царевина* (Галичник, Мала Река);

- *Веќе чоџеков не можит да трпит, неучен, тој живеен убоо, не во затвор* (Пештани, Охридско);

- *Детто истерано, испаднало на дворот, седнало наземи и се мислело* (Неготино);

- *Заплашен од ударо, сас џаџи полицето престанах да пуштувам зрница* (Чифлиг, Демирхисарско).

Една од можните интерпретации би можела да гласи и вака: *бидејќи беа изморени и истоштени...; бидејќи бев заплашен од ударот...; бидејќи беше неучен...; бидејќи било истерано...*

Кореферентноста насекаде е присутна.

4.3. Трансформи конституирани од (од) глаголска именка. Оваа група трансформи ја сочинуваат предлошки конструкции со (од) глаголска именка. Предлогот обично врши функција на лексички показател на релацијата што ги

²⁷ Милошевиќ, К., *О каузалној функцији предикативних атрибута у српскохрватском језику*, *Studia Linguistica Polono-Jugoslavica* 5, МАНУ, Скопје 1987.

врзува матричниот и трансформираниот предикат, додека (од)глаголската именка е во функција на тој трансформиран предикат. Некои од овие предлошки конструкции се семантички маркирани како каузални, но повеќето предлози се обично полифункционални, можат да сигнализираат различни релации, семантички се посиромашни од сврзничките предикати. Ваквите трансформи, како и трансформите што ќе ги претставиме во следната глава, се многу почести во дијалектниот јазик во однос на претходните две групи трансформи, претставуваат резултат на морфолошка номинализација, која пак е една од главните пројави на процесот на кондензација.

Со причинска интерпретација се јавуваат следниве трансформи:

Од + (од)глаголска именка. Овие трансформи се најбројни и во најголем број случаи се со причинска интерпретација. Ќе приведам повеќе репрезентативни примери од различни дијалектни области:

- ... *Кон му пукнау од умора* (Брод, Гора);
- *Умира од муки, од стра* (Огут, Кривоаланечко);
- *От страф браќамци се иселија...* (Томино Село, Порече);
- ... *Од гладост умираме* (Мало Црско, Кичевско);
- ... *Од жал' умреле* (Битола);
- ... *От радости повързал му прѣсто сос златно крѣпче* (Черниче, Благоевградско);
- ... *Ког му пуста̀нвѣаја муџињата ут гризѣејне си гувурѣеа* (Ајтос, Леринско);
- ... *Ел да а вѣидиши мѣјка ми как си смѣј ут рѣадус* (Крушаре, Еницевардарско);
- *Дѣетто ут-стрѣам фѣтѣило сѣѣлзи дѣ-рѣоне* (Дојран);
- *Пустај, нѣопи, ут млѣогу пиѣени падна* (Висока, Лагадинско).

Поради + (од)глаголска именка. Овие трансформи се семантички маркирани како причински, не се јавуваат како показатели на некоја друга релација, интерпретацијата им е секогаш еднозначна. Меѓутоа тие не се многу чести во дијалектниот јазик, почести се трансформите со овој предлог кога тој е единствен показател на предикатот, за кои ќе стане збор подолу.

- ... *Поради тој познавање одлежа три године* (Пчиња, Кумановско);
- ... *Се зарадувал поради кумството* (Галичник, Мала Река);
- *Порди-глад²ијата издават н²аредба с²ите ст²арци от-и²еисе-год²ини наг²оре да-ги-ут²еп²ават* (Радовиш).

Заради + (од)глаголска именка. И покрај тоа што предлогот *заради* е полифункционален, освен причинско може да побудува и целно значење, трансформите конституирани од овој предлог речиси секогаш сигнализираат причинска релација. И за овие трансформи важи забелешката дека се почести кога предлогот *заради* е единствен показател на предикатот. Забележливо е дека воопшто *заради*-трансформите во дијалектниот јазик се почести од *поради*-трансформите.

- ... *Сакат зет да го направет заради имајнето негово шо го имат* (Жировница, Реканско);
- ... *Појкетото не ослободија заради немајне докази* (Охрид);
- *З²арди д²ождо не ојдоф на н²азар во Л²ерин* (Граждено, Долнопреспанско);
- ... *Б²еа вр²атите затфор²ени зарад²и стр²ахут јуд²ејчки* (Кониково, Еницевардарско).

По + (од)глаголска именка. И овој тип трансформи е мошне редок во дијалектите на македонскиот јазик. Најдов само два примера со доминантна релација 'причина'.

- *Сја, по с²овет на ст²арата, детето тр²ебаше да иде во една планина...* (Оровник, Долнопреспанско);

- ... *В името на закона, по заповед на окрџнија управител – арестуван сте* (Долно Драглишта, Разлошко).

Интерпретацијата гласи: *бидејќи така советуваше старата...; бидејќи така заповедаше окружниот обвинител.*

За + (од)глаголска именка. Овој тип трансформи примарно ја изразуваат релацијата 'цел'. Но, во ретки случаи, се налага и причинската интерпретација.

- *Дали се чујле, виделе, мома зандани да лежат за татковите борцови...* (Граждено, Долнопреспанско);

- ... *И често се оплакавала на протестантскија пастир за неговото пиене* (Банско, Разлошко);

Сел'анте с'џлде му-са чуд'еа зџ напр'едко шо-гу-им'аше (Ајтос, Леринско).

Предложените интерпретации гласат: *поради неговото пиене / бидејќи многу пиеше; поради напредокот... / бидејќи многу напредуваше; поради татковите долгови / бидејќи татко ѝ имаше долгови.*

Под + (од)глаголска именка. Најдов само еден пример кој може да добие причинска интерпретација:

- *Под притисок морала да му каже* (Чичево, Велешко).

Една од можните интерпретации гласи: *бидејќи ја притискале / бидејќи вршеле притисок врз неа.*

4.4. Трансформи со предлог како единствен показател на предикатот. Се работи за конструкции без вербален показател на предикатот што го конституира вториот реченичен аргумент. Глаголскиот облик воопшто е испуштен, показател на релацијата што ја врзува трансформата за реченицата

што таа ја придружува е предлогот. Примарната предикативна релација (онаа чиј показател во основната конструкција е сврзникот) се реконструира од контекстот. Доминираат трансформи со предлогот *заради*, а освен нив ги сретнав и трансформите со следниве предлози: *поради*, *од*, *за* и *због*. Каде што сметам дека е потребно да се реконструира примарната предикативна релација, приведувам парафрази.

Трансформи со предлогот *заради* :

- *Заради тебе дојдо* (Жидилово, Кривопаланечко);
- ... *Заради ними Цемофците почна: да не гонат...* (Леуново, Гостиварско);
- *Је пизмеф, не оту је религија, ами зарди попојте...* (Охрид);
- *Зарди лекарите дојдок во Софиа* (Орово, Долнопреспанско);
- ... *Може да ме затвораа заради тава магаре* (Банско, Разлошко);
- *Само зарад гривната ... јаз запавам работата* (Огњаново, Гоцеделчевско);
- *Зър н'его м'ене ма-фат'иа* (Ајтос, Леринско);
- ... *Јас т'олко гл'ави искул'ах зърди т'ебе...* (Дојран);
- ... *Јас з'арат вас гу закол'ах тос ув'ен* (Сухо, Лагадинско).

Трансформи со предлогот *поради* :

- *Поради женетиневе ќе пострага* (Ранковце, Кумановско);
- *Поради тебе ќе настрадаше* (Осиче, Кривопаланечко);
- *А дет'аито Р'итос раст'аше и сила им'аше пор'ади д'ухо...* (Бобошчица, Корчанско).

Трансформи со предлогот *од* :

- ... *Не можса д-ода в чаришија, од тије бесни бекари* (Мало Црско, Кичевско)

(... *поради тие бекари / ...бидејќи бекарите се однесуваат лошо*);

- *Од пепелта место не го береше* (Орово, Долнопреспанско)
(поради пепелта... / бидејќи беше посипан со пепел...);
- *Го пуштија на сургун во Солун и умре от којнте* (Граждено, Долнопреспанско)
(...бидејќи го прегазија коњите);
- *От-с'анцето глав'ичката мо-изгор'ела* (Коларово, Петричко)
(поради сонцето... / бидејќи сонцето силно светеше...).

Трансформи со предлогот за :

- *Македонијо, ти мајко мила, за тебе денес сме станале* (Герман, Долнопреспанско)
(заради тебе... / бидејќи те сакаме...);
- ... *Го-почит'уваи чов'ако за-алиштата а-не к'ао чов'ак* (Кула, Серско)
(...поради алиштата / ...бидејќи има убави алишта).

Трансформи со предлогот због :

- ... *Не могу да знам тачно, али углавно због тој се зове Куманово...*
(Мало Нагоричино, Кумановско).

Појавата на предлогот *због* во овој тип трансформи во Кумановско се објаснува со влијанието од соседните српски говори.

Завршувајќи го прегледот на трансформите на сврзничкиот предикат и на неговиот втор реченичен аргумент во дијалектите на македонскиот јазик, ќе ја повториме констатацијата што веќе ја изнесовме. Поголемиот дел од нив не се многу чести во дијалектниот говорен јазик, ова особено важи за оние што се конституирани од глаголска придавка и глаголски прилог. Во однос на стандардниот јазик интересно е дека *заради*-трансформите се многу почести од *поради*-трансформите, и покрај тоа што предлогот *заради* е полифункционален,

освен причинско може да побудува и целно значење. Трансформите со предлогот *поради* во периодот непосредно по кодифицирањето на македонскиот јазик биле невообичаени и неприемливи, но брзо се пробиле во јазичниот стандард²⁸, пред сè, поради фактот дека се семантички маркирани како причински, дека не се јавуваат како показатели на некоја друга релација, интерпретацијата им е секогаш еднозначна. Предлошкиот пар *поради-заради* во современиот македонски јазичен стандард оди кон сè поголема специјализација – *поради* го фиксира своето основно предикативно значење на сигнализатор на каузалност, а *заради* – основното значење на интенционалност, но ова не важи за дијалектниот јазик кој има неконтролиран развој.

²⁸ Чашуле, И., *Синтакса на македонската глаголска именка*, НИО „Студентски збор“, Скопје 1989.

5. АНЕКС

КОНСТРУКЦИИ СО КАУЗАТИВНИ ГЛАГОЛИ

Предмет на интерес во оваа глава се формалните и семантичките карактеристики на каузативните конструкции во кои како конститутивен член се јавува глагол. Овие конструкции ги давам како анекс зашто кај нив на површината на текстот се јавува само еден настан, семантички сложен, а не два, како во претходните глави. Ваквите конструкции, како што ќе видиме подолу, се тесно поврзани со глаголската категорија преодност.

Каузативни се оние глаголи во чија парафраза може да се издели семантичката компонента 'причинува / предизвикува'²⁹, тоа е категорија на транзитивниот глагол која означува факт дека подметот на глаголот предизвикува извршување на дадено дејство или прифаќање на дадена состојба преку неговиот објект³⁰. Се izdelуваат каузативни глаголи со следниве формални показатели:

- суфиксација + апофонија (*врие : вари*);
- деривација на глаголи од именки и придавки (*кроток : скротува*);
- дерективизација (*се жени : жени*);
- синтаксички каузативи (*ги лета гулабите*).

Првата група ја претставуваат старите индоевропски каузативни глаголи од типот *пие : пои*. Нивниот број во македонските дијалекти, а и воопшто во словенските јазици, е мал, пр.:

- *Ошол на изворо да го пои коњо вода* (Кривени, Ресенско).

²⁹ Terminińska, K., *Składnia czasowników kausatywnych we współczesnym języku polskim*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1983.

³⁰ Heinz, A., Gołąb, Z., Polański, K., *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1970.

Втората и третата група се мошне продуктивни.

Примери за втората група:

будала : *збудале* некого

- *А бре деца, ме збудале вте веќе* (Мартолци, Велешко);

мир : *смири* некого

- *Најпосле го смирија...* (Кичево);

здрав : *оздраве* некого/нешто

- ... *Му го оздравѝл забѝо* (Банско).

Примери за третата група:

се посврши : *посврши* некого

- ... *Кој те тебе посврши?* (Тетово);

се мажи : *мажи* некого

- *Ама другиот ден разбира оти имал царот тука ќерка и ќе е мажи ќерка му* (Долно Крушје, Порече);

се ожени : *ојени* некого

- *Слушај вamu, јас ќе те ојенам за бегова ќерка* (Мало Мраморани, Прилепско);

се спрепна : *спрепна* некого

- *На пат сретна ерген, на ме спрепна и праметна...* (Рожден, Тиквешко);

се качи : *качи* некого

- *А бе ефенди, може ли да ме качеш на којн...* (Сушица, Струмичко).

Најинтересна е четвртата група каузативни глаголи, таканаречените синтаксички каузативи³¹. Формален показател на каузацијата овде е синтаксичкиот процес на транзитивизација на непреодните глаголи. Тие се карактеристични пред сè за јужнословенските јазици, особено за македонскиот,

³¹ Kawka, M., *Uwagi o niektórych czasownikach kauzatywnych w języku macedońskim i polskim*, Македонски јазик XXXI, Скопје 1980.

а во рамките на македонскиот – за југозападните македонски говори, кои претставуваат радијациски центар за балканизмите во нашиот јазик, но широко се застапени и во другите наши говори. Примери:

- *И ѓаволат отишал, гу разболел ќерка му на царот* (Цидимирци, Овчеполско);
- *Ми го зедоа лудото младо, ми го опија, ми го заспаја* (Врбоец, Крушевско);
- *Го седнувале новиот кум на чело, до стариот кум* (Галичник);
- *Ама је умирале децата* (Годивје, Охридско);
- *Царот н²уштил л²ујге да ја сл²езат ч²упата од јас²иката* (Горно Дупени, Преспанско);
- *Стој, ќерко., да го пор²астиме до седомн²ајсе з²одини, с²етне ќе ти го д²онеса* (Боуно, Преспанско);
- *Га процвил²ал к²он'а* (Грмен, Гоцеделчевско);
- *Ние си бевме три сестри, три трски растевме на еден рид* (Рапеш, Мариово);
- *Зрно ама ц²арот а пом²инал з²рек^ата и пак ги приближ²уе* (Марена, Тиквешко);
- *И ц²арут и р²астиише дв²ата з²аено* (Нестрам, Костурско);
- *Го н²апива кон'о в²ода* (Буф, Леринско);
- *Ласка ќе з²одџм ќе му а з²апрџм в²одџта на вудџнич²арут* (Сараќиново, Мегленско);
- *Ки д²ојдџт па ки ѓ р²учџт* (Црнешево, Мегленско).

Сите примери претставуваат конструкции во кои конститутивен член е примарно непреоден глагол (*седне, заспие, умира, слезе, расте, разболе, приближува, процвил, запре, руча, напие*). Се работи за семантичка деривација од непреоден глагол, при што како дериват се добива нов глагол со побогато значење. Двовалентната преодна конструкција се деривира од едновалентна непреодна со помош на каузативна операција (*X го шета детето < Дете шета*).

Од ова јасно произлегува дека каузативните конструкции се тесно поврзани со глаголската категорија преодност, нивната појава е условена од деривацијата непреоден глагол > преоден глагол. Треба сепак да се каже дека не сите конструкции во кои конститутивен член е дериват од примарно непреоден глагол се каузативни, иако во најголем број случаи е така. Има случаи во кои преодната употреба на истиот тој непреоден глагол може да биде условена од некој друг процес, но овде нема да се задржувам на тоа прашање, тоа е добро разработено од Блаже Конески³² и Људмил Спасов³³.

Конструкциите со каузативни глаголи се граматички преодни, што може да се докаже, меѓу другото, со фактот дека се подложни на пасивна конверзија (*Игор го шета детето : Детето е шетано од Игор*). Од друга страна, семантичката анализа на конструкциите со каузативни глаголи (*Игор го шета детето – Игор прави дека детето шета / Игор причинува детето да шета*) покажува дека кај нив во длабинската структура во позиција на објект се јавува предикатско-аргументска структура (*детето шета*).

Важно е да се каже дека каузативните глаголи им поставуваат одредени барања на своите аргументи, се јавуваат значенски ограничувања, имено, во позиција на агенс во интранзитивната конструкција која претставува деривациска основа за каузативната конструкција најчесто се јавува аргумент со примарно обележје + hum. Тоа може добро да се види ако ги споредиме следниве две конструкции во кои како конститутивен член се јавува дериват од примарно непреодниот глагол *шета* :

- *Го шетам детето.*

- *Го шетам полето.*

³² Конески, Б., *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Скопје 1987.

³³ Спасов, Љ., *Преодноста на глаголите во македонскиот јазик*, докторска дисертација, необјавена.

Само првата од овие две конструкции е каузативна (*Правам / Предизвикувам детето да шета*), бидејќи првиот аргумент во деривациската интранзитивна конструкција се јавува со обележје + *hum* (*Дете шета*). Втората конструкција не е каузативна (**Правам / Предизвикувам полето да шета*), бидејќи аргументот го нема тоа обележје (**Поле шета*). Овде доминантна е локативната семантика (*Шетам по полето*).

Врз основа на сето она што го кажавме, можеме да ги изведеме следниве заклучоци:

- конструкциите со секундарно деривирани каузативни глаголи се карактеристични за сите дијалекти на македонскиот јазик, а особено за југозападните. Впрочем тие се карактеристични и за стандардниот јазик;
- формален показател на каузацијата е појавата на транзитивизација на примарно непреодни глаголи;
- во својата семантичка структура конструкциите со секундарно деривирани каузативни глаголи имаат вградено поосновна предикатско-аргументска структура;
- тие се граматички преодни;
- каузативните глаголи им поставуваат определени барања на своите аргументи.

За каузативните конструкции во кои како конститутивни членови се јавуваат глаголите *предизвикува* и *причинува*, стана збор во глава 2 од овој труд.

6. ЗАКЛУЧОК

Јазикот располага со низа различни средства за пренесување на една иста информација. Една длабинска структура може да добие различни формализации, кои на површината на текстот претставуваат конкурентни можности. Анализирајќи ја причинската врска меѓу настаните во дијалектите на македонскиот јазик, констатиравме дека постојат повеќе начини за нејзино изразување. Видовме дека најосновниот предикат 'причина' (релацијата причина) може да добие различни формализации, во вид на:

- предикатско-аргументски структури во кои конститутивни членови се непосредно предикати од трет ред (елементот 'причина' е непосредно вграден во нив);
- конструкции во кои примарната предикативна релација (онаа чиј показател во основната конструкција е сврзникот) е без посебен лексички експонент, па во таков случај се реконструира од контекстот;
- конструкции во кои како конститутивни членови се јавуваат глаголски предикати; елементот 'причина' кај нив се јавува секундарно.

Во овој завршен дел ќе се обидам да ги соберам најопштите заклучоци во врска со проблематиката – изразување на причинска врска меѓу настаните во дијалектите на македонскиот јазик. Поголемиот дел од нив веќе беа споменати.

а) Од прегледот на сврзничките показатели на причинската релација се забележува дека „граматичките“ граници на дијалектите не се поклопуваат со „сврзничките“. Според основните показатели на причинската врска, се izdelуваат три ареала (в. Карта 1):

- *оти*-ареал (во глава 2 веќе спомнав до каде се простира северната граница на *оти*-ареалот. Во овој ареал влегуваат прилепско-

битолските говори, малешевско-пиринските, штипско-струмичките, тиквешко-мариовските, говорите во Воденско, Мегленско, Еницевардарско, Дојранско, Кукушко, како и говорите во серско-драмската област);

- *зашто / пошто* ареал (во сите северни говори со исклучок на скопскоцрногорскиот, каде што во текстовите не најдов друг показател освен *пошто*, потоа во скопскоблатскиот говор, во Порече, Кичевско, Гостиварско, во областите Река и Мала Река, во Дебарско и во областите Дримкол и Голо Брдо);
- *зашто / оти* ареал (на крајниот југозапад – во Охридско, Преспанско, Корчанско, Костурско, Кајларско).

Како преодни се претставуваат говорите во Велешко, каде што како доминантни показатели на релацијата се јавуваат *оти* и *пошто*.

б) Како резултат на внатребалканска интерференција, меѓу сврзничките показатели на релацијата 'причина' присутни се и заемки. Ги има и од грчко (*оти*), и од турско (*зер, дилми*) и од албанско потекло (*ушка*).

в) Во дијалектниот јазик особено е изразена тенденцијата за преклопување на комплементарните и причинските сврзници. Голем дел од показателите на оваа релација го минуваат истиот пат на функционална деривација (од семантички празни комплементарни оператори, до причински сврзнички предикати). Таков е, на пример, случајот со *оти, дека, ча, ал*.

г) Засилувањето на надворешните обележја на сврзниците е важна карактеристика на некои наши говори. Потребата за нивно засилување се јавува кога тие стануваат недоволно експлицитни за да ја изразат саканата релација. *Дека* како причински показател во некои говори, како што видовме, не е многу изразен, па се јавила потреба за негово засилување, со што се добиле составите

зарат дека, за дека. Ова не е карактеристично само за причинските сврзнички предикати, а од стандардниот јазик познат ни е составот *за да...*

д) Во дијалектниот говорен јазик чести се ситуациите во кои настанот-последица и настанот-причина не се остварени во рамките на еден ист исказ (вакви примери видовме во глава 2 и 3, при разгледувањето на конструкциите конституирани од сврзнички предикати и на конструкциите без сегментален показател на врската). Исти примери наоѓаме и во убавата литература (исто така в. глава 2 и 3), но овде се работи за свесно граден текст, со свесно планиран комуникативен ефект. Ваквите свесни нараторски потези имаат корени во живото секојдневно комуницирање и директно одразуваат постапки на раскажувачи што го генерираат својот текст „во живо“, на лице место. Имено, во говорниот јазик често се среќаваме со ситуации кои раѓаат непланирани ефекти, говорителот кажува нешто, па се потсетува на некои други важни моменти и дополнително ги додава.

ѓ) Конструкциите во кои еден од реченичните аргументи е претставен како трансформа конституирана од нефинитен облик на соодветниот глаголски предикат не се многу чести во дијалектниот јазик. Ова особено се однесува на трансформите конституирани од глаголски прилог и глаголска придавка. Тие се употребуваат ретко во говорниот јазик, се чини дека се појавуваат дури на повисоки нивоа на интелектуална комуникација.

е) Конструкциите со каузативни глаголи (такви каде што елементот 'причина' се јавува секундарно) се тесно поврзани со глаголската категорија преодност, нивната појава е условена од деривацијата непреоден глагол > преоден глагол. Тие се карактеристични, пред сè, за југозападните македонски говори, кои претставуваат радијациски центар за балканизмите во нашиот јазик, но широко се застапени и во другите наши говори.

ЛИТЕРАТУРА

- **Аргировски, М.** 1998. *Грцизмите во македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- **Белић, А.** 1935. *Галички дијалекат*. Српски дијалектолошки зборник, књ. VII, Београд.
- **Бојковска, С.** 2003. *Радовишкиот говор*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- **Видоески, Б.** 1999. *Дијалектите на македонскиот јазик*. Т. 1., Т. 2., Т. 3., Скопје.
- **Видоески, Б.** 1957. *Кичевскиот говор*. Македонски јазик, VIII, Скопје.
- **Видоески, Б.** 1962. *Кумановскиот говор*. Скопје.
- **Видоески, Б.** 1950. *Поречкиот говор*. Скопје.
- **Видоески, Б.** 2000. *Фонолошки бази на говорите на македонскиот јазик*. Скопје: МАНУ.
- **Геговски, Д.** 1997. *Околу сложената реченица*. Трет научен собир на млади македонисти, Скопје: Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- **Геговски, Д.** 2000. *Показатели на каузација во разлошкиот говор*. IV научен собир на млади македонисти, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- **Глигоров, И.** 1975. *Асиндетска хипотакса во македонскиот јазик*. Литературен збор XXII/2, Скопје.
- **Грамматика современного русского литературного языка.** 1970. Москва: Академия Наук СССР.
- **Грамматика на съвремения български книжовен език**, том 3. Синтаксис. 1983. София.

- **Грицкат, И.** 1975. *Студије из историје српскохрватског језика*. Београд: Народна библиотека СР Србије.
- **Димитровски, Т.** 1956. *Значењата и употребата на предлозите во македонскиот литературен јазик*. Дипломски работи на Катедрата за јужнословенски јазици, кн. 7, Скопје.
- **Дрвошанов, В.** 1993. *Кајларскиот говор*. Скопје.
- **Думев, В.** 1943. *Воденскиот говор*. Македонски преглед 13/3, 13/4, Софија.
- **Иванов, Ѓ.** 1977. *Български преселнически говори*. Софија.
- **Иванов, Д.** 1932. *Гевгелискиот говор*. Софија.
- **Ивић, М.** 1954. *Узрочне конструкции с предлозима због, од, из у савременом књижевном језику*. Наш језик, Нова серија, кн. 5, Београд.
- **Илиевски, Хр. П.** 1988. *Балканолошки лингвистички студии*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- **Кавка, М.** 1980. *Uwagi o niektórych czasownikach kauzatywnych w języku macedońskim i polskim*. Македонски јазик XXXI, Скопје.
- **Каранфиловски, М., Еницевардарскиот говор**. Докторска дисертација, необјавена.
- **Каролак, Ст.** 1989–1999. *Семантичката синтакса и можностите таа да се примени кон синтаксичкиот опис на македонскиот јазик*. Македонски јазик XL/XLI, Скопје.
- **Кепески, К.** 1993. *Прилепскиот говор*, приредил Васил Дрвошанов, Скопје.
- **Конеска, М.** 1951. *Мариовскиот говор*. Дипломски работи кн. 3, Скопје.
- **Конески, Б.** 1987. *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје.
- **Конески, Б.** 1986. *Историја на македонскиот јазик*. Скопје.
- **Конески, Б.** 1949. *Прилепскиот говор*. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 2, Скопје.
- **Кузов, А.** 1921. *Костурскиот говор*. Известия ССФ 4, Софија.

- **Лаброска, В.** 1997. *За полифункционалното **оти** во серскиот говор.* Трет научен собир на млади македонисти, Скопје: Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- **Лилов, М.** 1969. *Употреба на подчинителни съюзи в българските диалекти.* Известия на института за български език, книга XVIII, София.
- **Милетич, Л.** 1920. *Български старини 6.2..* Търлиско евангелие отъ 1861 год., София.
- **Милошев, Ѓ.** 1947. *Титов-велешкиот говор.* Нов ден, III, бр. 3, Скопје.
- **Милошевић, К.** 1987. *О каузалној функцији предикативних атрибута у српскохрватском језику.* Studia Linguistica Polono-Jugoslavica, Скопје.
- **Миндак, Ј.** 1979. *Морфолошка номинализација на адјективниот предикат во македонскиот јазик.* Македонски јазик XXX, Скопје.
- **Минова-Ѓуркова, Л.** 1997. *Сврзувачките средства во македонскиот јазик.* Скопје.
- **Минова-Ѓуркова, Л.** 1994. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик.* Скопје: Радинг – Скопје.
- **Мирчевъ, К.** 1936. *Неврокопският говоръ.* София.
- **Михаилов, П.** 1954. *Градскиот дебарски говор.* Скопје.
- **Панзова, В.** 1996. *Универзалната граматика и македонскиот јазик.* Скопје: Епоха.
- **Пеев, К.** 1979. *Дојранскиот говор.* Македонистика 2, Скопје.
- **Пеев, К.** 1987. *Кукушкиот говор.* 1-2, Скопје.
- **Поповски, А.** 1970. *Македонскиот говор во гостиварскиот крај.* Гостивар.
- **Поповски, А.** 1959. *Реканскиот говор.* Македонски јазик X, Скопје.
- **Радовановић, М.** 1977. *Именица у функцији кондензатора.* Зборник за филологију и лингвистику XX/1, XX/2, Нови Сад.
- **Спасов, Љ.** 1988. *Категоријата преодност во југозападните македонски говори.* Јазичните појави во Битола и Битолско денеска и во минатото, Скопје: МАНУ.

- **Спасов, Љ.** 1988. *Метајазички правила на преодноста (транзитивноста) на македонскиот глагол од гледна точка на глаголската валенција*. Македонски јазик XXXVIII/XXXIX, 1987–1988, Скопје.
- **Спасов, Љ.**, *Преодноста на глаголите во македонскиот јазик*. Докторска дисертација, необјавена.
- **Стаматоски, Тр.** 1956, 1957. *Градскиот тетовски говор*. Македонски јазик, VII, 2, VIII, 1, Скопје.
- **Стевановиќ, М.** 1969. *Савремени српскохрватски језик*. II Синтакса, Београд.
- **Тополињска, З.** 1995. *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*. Книга прва, Синтакса I дел, Скопје: МАНУ.
- **Тополињска, З.** 1997. *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*. Книга втора, Синтакса II дел, Скопје: МАНУ.
- **Тополињска, З.** 1998. *Дали су везници хомогена врста речи?*. Научни састанак слависта у Вукове дане, 27/2, Београд.
- **Тополињска, З.** 1991. *За разликата меѓу реченото и пресупонираното*. Прилози на МАНУ XVI/2, Скопје.
- **Тополињска, З.** 1987. *Од механизмите на кондензација во рамките на именската синтагма*. *Studia Linguistica Polono-Jugoslavica* 5, Скопје.
- **Тополињска, З.** 1988. *Паузата како синтаксичка единица*. Македонски јазик XXXVIII/XXXIX, 1987–1988, Скопје.
- **Тополињска, З.** 2000. *Полски-Македонски. Граматичка конфронтација*. 3. Студии од морфосинтаксата, Скопје: МАНУ.
- **Тополињска, З.** 1993. *Арно ама... или како се гради текстот*. Прилози на МАНУ, Скопје.
- **Тополињска, З.** 1994. *Сврзнички лексеми што ги употребува Прличев во својата беседа од 1866 година*. Животот и делото на Григор Прличев (зборник на трудови од научен собир), Скопје: МАНУ.
- **Тополињска, З.** 1996. *Студии од македонско-бугарската јазична конфронтација*. Скопје: МАНУ.

- **Тополињска, З.** 1979. *Wokół nominalizacji*. Реферати од X заседание на меѓународната комисија за изучување на граматичката структура на словенските литературни јазици, Скопје: МАНУ.
- **Угринова, Р.** 1951. *Говорите во Скопско*. Скопје.
- **Фасмер, М.** 1971. *Этимологический словарь русского языка*. Москва.
- **Филиповски, И.** 1952. *Неготинскиот говор*. Скопје.
- **Фридман, В.** 1987. *Типологија на употребата на да во балканските јазици*. Прилози на МАНУ, XII 1, Скопје.
- **Чашуле, И.** 1989. *Синтакса на македонската глаголска именка*. Скопје: НИО „Студентски збор“.
- **Чашуле, И.** 1985. *За конкурентноста на секундарни именски фрази со реченици*. XIV научна дискусија на Семинарот за македонски јазик, Скопје.
- **Шклифов, Б.** 1979. *Долнопреспанскиот говор*. Софија.
- **Шклифов, Б.** 1973. *Костурскиот говор*. Софија.
- **Шокларова-Љоровска, Г.** 1990. *Семантика и синтакса на временските односи во македонскиот јазик во споредба со полскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

- **Běličová, H., Sedláček, J.** 1990. *Slovanské souvětí*. Praha: Československá akademie věd.
- **Bucholz, O., Fiedler, W.** 1987. *Albanische Grammatik*. Leipzig.
- **Dalewska-Greń, H.** 1997. *Języki słowiańskie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- **Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena 2.** 1980. Praha: Československá akademie věd.
- **Friedman, A.V.** 1977. *Grammatical Categories of the Macedonian Indicative*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, Inc.
- **Gołąb, Z.** 1968. *The Grammar of Slavic Causatives*. American Contributions to the Sixth International Congress of Slavists I, Haag, Paris.

- **Gramatica limbii Române II.** 1996. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- **Grochowski, M., Karolak, St., Topolińska, Z.** 1984. *Gramatyka współczesnego języka polskiego.* t. 1, Składnia, Warszawa.
- **Grodziński, E.** 1986. *Myślenie hipotetyczne.* Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- **Groen, B.M.** 1977. *A Structural Description of the Macedonian Dialect of Dihovo.* Lisee.
- **Grzegorzczkova, R.** 1998. *Wykłady z polskiej składni.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- **Hendriks, P.** 1976. *The Radožda-Vevčani Dialect of Macedonian.* (PdR Press Publications on Macedonian), Lisee.
- **Householder, F.W., Kazazis, K., Koutsoudas, A.** 1964. *Reference Grammar of Literary Dhimotiki.* International Journal of American Linguistic.
- **Joseph, B.D., Philippaki-Warburton, I.** 1986. *Modern Greek.* London.
- **Katičić, R.** 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- **Kramer, E.C.** 1986. *Analytic Modality in Macedonian.* München: Verlag OTTO SAGNER.
- **Lewis, G.L.** 1984. *Turkish Grammar.* Oxford.
- **Lunt, H.** 1952. *A Grammar of the Macedonian Literary Language.* Скопје.
- **Łojasiewicz, A.** 1992. *Własności składniowe polskich spójników.* Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- **Machek, V.** 1968. *Etymologický slovník jazyka českého.* Praha: Československá akademie věd.
- **Machová, S.** 1972. *Příčina v syntaxi češtiny.* Praha: Československá akademie věd.
- **Malecki, M.** 1934. *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wisoka w Soluńskiem).* I: Teksty, Kraków.

- **Mazon, A.** 1923. *Contes Slaves de la Macédoine Sud-Occidentale*. Paris.
- **Mazon, A.** 1936. *Documents, Contes et Chansons Slaves de l'Albanie du Sud*. Paris.
- **Mazon, A., Vaillant, A.** 1938. *L'Evangélique de Kulakia un Parler Slave du Bas-Vardar*. Paris.
- **Mrazović, P., Vukadinović, Z.** 1990. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Novi Sad.
- **Mluvnicke češtiny, Skladba (3)**. 1987. Praha: Československá akademie věd.
- **Newmark, L., Hubbard, Ph., Prifti, P.** 1982. *Standard Albanian*. Stanford.
- **Radovanović, M.** 1977. *Imenica u funkciji kondenzatora*. Zbornik za filologiju i lingvistiku, XX/1, XX/2, Novi Sad.
- **Reiter, N.** 1964. *Der Dialekt von Titov Veles*. Berlin.
- **Sandfeld, K.** 1930. *Linguistique balkanique*. Paris.
- **Supek, I.** 1960. *Princip kauzalnosti*. Beograd: Kultura.
- **Swift, L.B.** 1963. *A Reference Grammar of Modern Turkish*. Bloomington.
- **Terminińska, K.** 1983. *Składnia czasowników kauzatywnych we współczesnym języku polskim*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- **Thumb, A.** 1974. *Handbuch der neugriechischen Volkssprache*. Berlin.
- **Topolińska, Z.** 1994. *Factivity as a Grammatical Category in Balkan Slavic and Balkan Romance*. Slavia Meridionalis SOW, Warszawa.
- **Topolińska, Z.** 1999. *Język, człowiek, przestrzeń*. Warszawa-Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie.
- **Topolińska, Z.** 1992. *Macedońskie bez da – próba interpretacji*. Etudes de linguistique Romane et Slave, Cracovie.
- **Topolińska, Z.** 1977. *Mechanizmy nominalizacji w języku polskim*. Studia gramatyczne I, Wrocław, Ossolineum.
- **Topolińska, Z.** 1998. *O pewnych granicznych formalizacjach predykatu "warunek"*. Studia linguistica Polono-Meridianoslavica, Toruń.

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“

МАКЕДОНИСТИКА 12/2013

Мери Момировска

ПРЕГЛЕД НА ПРЕКАРИТЕ ВО КРУШЕВСКО

811.163.3'373.232.1(497.777)

Прекарите се номинална категорија која се појавила многу рано и независно од појавата на личните имиња и на презимињата. Некои податоци упатуваат на тоа дека прекарите им биле познати и на старите Римјани како еден од трите можни начини на именување. Кај нив, полниот антропонимски систем наречен „tria nomina“ го чинеле: 1) **praenomen** – лично име, пр.: *Kaius*; 2) **nomen** – родово име кое нема паралела во современата антропонимија, пр.: *Julius*; 3) **cognomen** – наследен прекар, пр.: *Caesar* (Никонов 1974: 35).

И кај нас прекарите се јавиле релативно рано и тоа во определени општествено-политички услови. Тие се, пред сè, резултат на креативноста на луѓето, плод на народниот хумор присутен во веселите моменти од човековиот живот и, секако, резултат од мотивираноста којашто е најинспиративна во моментот на создавањето на прекарите. Нивното појавување било поттикнато и од потребата за што подобра идентификација на луѓето, со оглед на фактот што презимето како стабилна категорија се зацврстило кај нас дури во последниве векови. Значи, примарната функција на прекарите е дистинктивната. Дури и денес, кога имаме утврдена и стабилна идентификувачка формула од лично име и презиме, сè уште постојат средини во кои прекарот е личноименска категорија без која не може да се оствари успешна и целосна комуникација меѓу луѓето.

Прекарите настануваат во различни периоди од човековиот живот. Тоа значи дека еден ист човек може во животот да добие повеќе прекари врзани за определена возраст (детство, младост, средовечност, старост), или пак некој дури на старост да добие прекар (иако дотогаш го немал), и обратно. Некои од прекарите за кратко време изумираат од причина што не заживеале во

дадената средина, што се должи, меѓу другото, и на неоправданата мотивираност во именувањето. Други, пак, остануваат како траен белег на личноста, па дури се пренесуваат и на следните поколенија. Со ваквото пренесување на прекарите од колено на колено, во извесни случаи дошло до создавање на т.н. **фамилијарни прекари**, коишто се покажале како мошне стабилна номинација, постабилна и од презимињата во оние случаи кога се јавува недоследност во изборот на презимето (кога татко и син или браќа имаат различни презимиња, на пр.: *Петар Т. Бошковски* и *Бранко Момировски* се двајца браќа од кои првиот има презиме според името на деда си, а вториот според името на прадеда си)³⁴.

Мотивите за создавањето на прекарите можат да бидат најразлични. Најчесто тоа се личните карактеристики на луѓето кои особено доаѓаат до израз и оставаат силен впечаток кај создавачот на прекарот. Мотивација може да се роди и од некоја интересна случка во која ќе се најде човекот, од неговата професија, од потеклото, со еден збор, од сето она што е во каква било врска со него. Честопати врската помеѓу прекарот и мотивацијата која го придружува е на прв поглед нејасна и замаглена. Впрочем, и самиот создавач на прекарот некогаш толку ги „испревртува“ значењата на зборовите, што тешко може да се одгатне вистинското значење на прекарот. Покрај тоа што ги откриваат карактеристиките на своите носители, прекарите го откриваат и карактерот на нивните создавачи, луѓе кои не се само креативни и духовити туку и зајадливи и подбивни.

34 Оваа неизедначеност во македонскиот презименски систем е присутна на целата државна територија како умерена појава којашто не предизвикува дестабилизација на овој систем. Имено, кога еден народ е подложен на низа општествено-политички превирања, очекувани се неговите безбројни недоумици во поглед на сопствената идентификација. Тука, секако, голем удел има и менувањето на разните администрации (турска, бугарска, српска) во текот на повеќе векови, коишто неслучајно оставиле трага во именската формула кај Македонците. Од друга страна, пак, и Законот за лично име и презиме (којшто Македонците го наследиле од ФНРЈ сè до денешен ден) се одликува со огромна либералност и демократичност, која допушта голема слобода во изборот на личното име и на презимето.

Во науката за антропонимите прекарите се делат на:

1) индивидуални прекари со кои се именува само едно лице (пр.: *Бомбола, К'уша, П'етело, Р'аче, Ш'унда*);

2) фамилијарни прекари со кои се именува една, па и повеќе фамилии (пр.: *Барајп'арофци, Газил'ајнофци, Км'етофци, Р'ачефци*);

3) колективни прекари или прекари на поголеми групи луѓе (според маалата во коишто живеат, според работни колективи, според други организации, училишта, партии и сл.).

Градот Крушево со околните села е област во којашто добро се чува прекарот како именска категорија. Поголем дел од луѓето во овој крај имаат прекари. Можеби причините за тоа лежат во фактот што ова е мало гратче со посебна традиција и обичаи, со познато историско минато и центар на големи миграции во минатото. Власите кои се населувале на овие простори на крајот на XVIII и почетокот на XIX век со себе ги донеле своите обичаи, ги развиле занаетчиството и трговијата, го прошириле сточарството, со еден збор го поттикнале стопанскиот развој на градот Крушево.

Во овој труд се опфатени 419 прекари, индивидуални и фамилијарни, и тоа од градот Крушево и од 8 околни села: Арилево, Бучин, Горно Дивјаци, Острилци, Подвис, Пуста Река, Свето Митрани и Селце. Информаторите од кои се добиени податоците за прекарите се лица родени во овие места, луѓе кои добро ги знаат мотивите и условите за создавањето на прекарите, а воедно и родени зборувачи на месниот говор. Затоа, значењето на прекарите главно е дадено според објаснувањата на информаторите; се разбира, со стремез тоа да е поткрепено и со научни факти.

Од **семантички аспект**, а врз основа на формални критериуми, прекарите во Крушевско може да се поделат на следните групи:

ИНДИВИДУАЛНИ (ЛИЧНИ) ПРЕКАРИ

1. Прекари што изразуваат надворешни особини на именуваните лица

– група којашто понатаму се дели на неколку семантички подгрупи:

1.1. Прекари настанати според бојата на лицето/тенот и бојата на главата, односно на делови од главата:

Белио 'човек кој од мал бил со бел тен' (< прид. *бел/-а,-о,-и*), *Беличо* 'човек со побелена коса' (< апел. *белич* 'прекар за изразито бел човек'), *Бел'овеџа* 'човек со изразито бели и големи веѓи' (< прид. *бел /-а,-о,-и* и им. *веџа*), *Бел'оушко* 'човек со пробелена коса' (< прид. *бел/-а,-о,-и* и им. *уше*, дем. од *уво*), *Гаврано* 'црномурест човек' (< им. *гавран*, зоол. *Corvus corax*), *Дињата* 'човек со бледо лице' (< им. *диња*, бот. *Cucumis melo*), *Жолтио* 'многу рус човек' (< прид. *жолт/-а,-о,-и*), *К'араман* 'црномурест човек' (< тур. *karaman* 'исто'), *Лиса* 'човек со црвеникава коса' (< им. *лиса* 'име за кучка со црвеникава боја'; сп. и прид. *лис/-а,-о,-и* 'црвенокос/-а,-о,-и'), *Ст'арото* 'млад човек со белузлава коса' (< прид. *стар/-а,-о,-и*), *Сурката / Сурко* 'подбелен човек' (< им. *сурка* 'крава или коза со сива боја на кожата'), *Темјано* 'црномурест човек' (< им. *темјан*), *Ц'рна* 'човек со црн тен' (< прид. *црн/-а,-о,-и*), *Ц'рнио* 'црномурест човек' (< прид. *црн/-а,-о,-и*), *Ц'рн'о-Котле* 'црномурест човек' (< прид. *црн/-а,-о,-и* и им. *котле*, дем. од *котел*), *Ч'афката* 'човек со црн тен' (< им. *чавка*, зоол. *Corvus monedula*), *Ч'ајнико* 'црномурест човек' (< им. *чајник*).

Во оваа група се вбројува и еден прекар на жена – *Црн'а-Стрела*. Првиот член на овој прекар (прид. *црн/-а,-о,-и*) се однесува на надворешниот изглед: 'жена со црн тен и со црна коса', а вториот (им. *стрела*) – на нејзината

карактерна особина 'неморална жена'. Затоа, овој прекар стои на границата меѓу оваа група и прекарите што изразуваат карактерни особини на именуваните лица (гр. 2.).

1.2. Прекари настанати според изгледот на телото и растот: *Бабачко* 'крупен, голем човек' (< разг. *бабаче, бабачко* 'крупен, дебел човек'), *Багери* 'силен човек' (< им. *багер* 'машина за ископување'), *Барде* 'ситен човек' (< им. *барде*, дем. од *бардак*), *Буфче* 'ситен човек' (< им. *бувче*, дем. од *був*, зоол. *Syrnium vulgaris*), *Бучкал* 'дебел човек' (< им. *бучка* 'издигнато место'), *Дуде* 'дебел човек' (< тур. *dudu* 'дебела жена'), *Дурте* 'дебелушкав човек' (< ром. *durt* 'дебелушкав, образлест'), *Епепе* 'ситно момче' (по изглед на дете од ТВ реклами), *Св'оно* 'високо момче' (< им. *свон*), *Јабокар* 'висок човек'; прекарот го содржи мотивот 'висок е како скала за берење јаболка' (< дијал. *јабоко*), *Кавало* 'слаб и висок човек' (< им. *кавал*), *Камаз* 'крупен човек' (по модел на руски камион), *Камче* 'јак, цврст човек' (< им. *камче*, дем. од *камен*), *Кенгуро* 'висок човек' (< им. *кенгур*, зоол. *Macropus*), *Кикиришка* 'мал човек' (< им. *кикиришка* 'перче на главата од петел'), *Кифла* 'висок, а слаб човек' (< им. *кифла*), *Клинецо* 'слаб човек' (< им. *клинец*), *Комбето* 'крупен човек' (< им. *комбе*), *Копанче* 'мал човек' (< им. *копанче*, дем. од *копан*), *Костуро* 'многу слаб човек' (< им. *костур*), *Куша* 'кус, низок човек' (< им. *куша* 'кусо животинче без опашка'), *Мафца* 'дебел човек' (< им. *мавца*, хип. од *маст*), *Мишако* 'развиен човек' (< им. *мишка*; или, поверојатно од хип. л.и. *Мишак* < Милисав, Миломир, Михаил), *Мувата* 'ситно момче' (< им. *мува*, зоол. *Musca*), *Пајо* 'мал човек' (< хип. л.и. *Пајо* < Павле, Панајот; или од им. *пајка*, зоол. *Anas*), *Пајчето* 'мал човек' (< им. *пајче*, дем. од *пајка*, в. го претходниот прекар), *Петле* 'човек со низок раст' (< им. *петле*, дем. од *петел*), *Пластак* 'голем, крупен маж' (< им. *пласт*), *Прасето* 'дебел човек' (< им. *прасе*), *Прче* 'пргав, човек со добро здравје' (< им. *прч*, фиг.- разг. 'човек полн со здравје'), *Путле* 'мал, ситен човек' (< им.

путле, дем. од пудла), Р'умба 'дебел човек' (< им. румба < тумба), Св'инчу 'дебел човек' (< им. свинч(е), дем. од свиња + аром. суф. -у), Соленка 'многу слаб човек' (< им. соленка), Ср'чата 'слаб човек; се крши како стакло' (< им. срча), Ст'аоро 'крупен човек' (< им. стаор, зоол. *Mus rattus*), Табле 'наследен прекар од татко му, кој бил ситен човек' (< им. табле, дем. од табла), Таруно 'висок, а плекест човек' (< им. тарун 'вид дрвен сад'), Тр'ската 'слаб човек' (< им. трска, бот. *Phragmites communis*), Турте 'мал човек' (< ром. *túrt* 'кравајче, лепче без квасец'), Урко 'висок, а слаб човек' (< им. (ф)урка 'вид вретено за предење'), Фишеко 'ситен човек' (< им. фишек), Ц'уца 'низок човек' (< им. цуце 'цуце, кепец'), Ц'уцуло 'висок, а слаб човек' (< дијал. цуцул 'штурец'³⁵), Чекано 'силен човек' (< им. чекан), Челико 'цврст човек' (< им. челик), Четнико 'силен човек' (< им. четник 'дебел човек'), Џебе.л 'висок човек' (< дијал. џебе.л 'вид тутун што расте многу високо'), Ш'орик 'ситен човек' (< ром. *şoricé* 'глувче'), Штрафцигер 'висок, а слаб човек' (< им. штрафцигер), Шт'р'ко 'висок човек со долги нозе' (< им. штрк, зоол. *Ciconia alba*), Шунда 'дебел човек' (< разг. шунда, синоним на дунда 'дебела жена').

Во оваа група спаѓаат и женските прекари Пашка 'дебела и несмасна жена' (< им. пашка/пашица 'жена на паша'; или од хип. л.и. Пашка < Павлина, Параскева, Спасија) и Сател'ито 'крупна стара жена' (< им. сателит); како и следниве детски прекари: Бомбола 'дебело дете' (< дијал. бомбо.л 'бумбар'), Глуфче 'ситно дете' (< им. глувче, дем. од глушец), Штрафчето 'ситно дете' (< им. шравче, дем. од шраф).

³⁵ Дијалектната лексика заложена во прекарите во повеќе случаи е дадена онака како што е објаснета од информаторите. За дел од неа постојат потврди во дијалектолошката картотека при Институтот за македонски јазик, а за поголем дел такви потврди нема. Гледано од тој аспект, прекарите претставуваат и драгоцен извор за збогатување на дијалектната лексика.

1.3. Прекари настанати според изгледот на лицето, формата на главата

и на деловите од главата: *Авионски* 'човек со широки ноздри'; прекарот го содржи мотивот: „ноздрите му се широки како крила од авион“ (< прид. *авионск/-и,-а,-о*), *Амур* 'човек со тенки усни'; прекарот го содржи мотивот: „во устата потсеќава на рибата амур“ (< им. *амур* 'вид риба', разг. 'тесто'; па оттука може да се претпостави дека се работи и за карактерна особина на носителот на прекарот 'човек мек по душа'), *Бабе* 'младо момче со старечки лик' (< им. *бабе*, хип. од *баба*), *Бебо* 'човек со бебешки лик' (< им. *бебе*, а поверојатно од хип. л.и. *Бебо* < *Бебек*, *Владимир*), *Бишко* 'човек со големи усни' (< им. *бишка* 'свиња'), *Буцако* 'човек со полни образи' (< им. *буце* 'дебелко'), *Буше* 'човек со бушава коса' (< прид. *бушав/-а,-о,-и*), *Волко* 'човек со намуртено лице' (< им. *волк*, зоол. *Canis lupus*), *Грмушката* 'човек со кадрава и густа коса' (< им. *грмушка*), *Ѓезако* 'човек со крупни очи' (< тур. *göz* 'око'), *Жабата* 'човек со испакнати очи' (< им. *жаба*, зоол. *Rana*), *З'ајако* 'човек со испакнати заби' (< им. *зајак*, зоол. *Lepus*), *Зелка* 'човек со голема глава' (< им. *зелка*, бот. *Brassica oleracea*), *Компиро* 'човек со голема глава' (< им. *компир*, бот. *Solanum tuberosum*), *Крокод'ило* 'човек со голема уста' (< им. *крокодил*, зоол. *Crocodylium*), *Кумито* 'човек со мустаќи и долга коса' (< им. *комита* 'борец за ослободување од турското ропство', со неочекувана редукција на /o/ во /y/), *Личното* 'симпатично момче' (< прид. *лич/-ен,-на,-но,-ни*), *Лубејнца* 'човек со голема глава' (< дијал. *лубејнца* < *лубеница*, бот. *Citrullus vulgaris*), *Магарица* 'човек со уста, заби и уши како на магаре' (< им. *магарица* 'женка од магаре', бот. *Equus asinus*), *Маже* 'симпатичен човек' (< им. *маже*, дем. од *маж*), *Мачоро* 'човек со продорен поглед' (< им. *мачор*), *Преп'ечено Еб'еблифче* 'човек со суво и испечено лице' (< прид. *препечен/-а,-о,-и* и им. *леблебивче*, дем. од *леблебија*; со метатеза на гласовите кај именката за да му се даде на прекарот хумористична нијанса), *Прчето* 'човек со брада' (< им. *прче*, хип. од *прч* 'јарец'),

Ридка 'човек со испапчени усни' (< дијал. *ридка* 'муцка, усна'), *Сурлето* 'слаб човек со голем нос' (< им. *сурле*, хип. од *сурла*: 1) 'издолжен месест дел од чурилката кај слон и кај други животни'; 2) фиг.- пејор. 'нос, обично голем и долг'), *Четка* 'човек со густа и остра коса' (< им. *четка*), *Чича* 'младо момче со мустаќи' (< им. *чича*, хип. од *чичко*; сп. и прекар *Чича* од групата **9.3.**), *Шинико* 'човек со голема глава' (< им. *шиник* 'дрвен цилиндричен сад што служи како мера за жито'), *Штампата* 'убав, личен човек'; прекарот го има мотивот 'многу е личен, како да е цртан' (< им. *штампа*, арх. 'икона').

Во оваа група спаѓа и еден прекар на жена – *Дињата* 'жена со голема глава' (< им. *диња*, бот. *Cucumis melo*); како и прекари на деца: *Шарко* 'дете со дамки по лицето' (< апел. *шарко* 'име за шарено животно, особено за куче'), *Кромитче/ Скалунче* 'дете со долгнавесто лице' (< им. *кромитче*, дем. од *кромид*, бот. *Allium sera*; < им. *скалунче*, дем. од *скалун* 'вид кромид долгнавест во главичката'), *Малото Сурле/ Сурле Мало* 'според прекарот на татко му, кој е слаб и со голем нос' (< прид. *мал/ -а,-о,-и* и им. *сурле*; в. погоре кај прекарот *Сурлето*), *Чачор* 'итро, ѓаволесто дете' (< аром. *čáčór*, што покрај другото може да значи и 'ѓавол'; па оттаму прекарот го има мотивот 'очите му играат како на ѓавол').

1.4. Прекари настанати по некој телесен недостаток: *Бапка* 'ќелав човек со изросток на главата' (< им. *бапка* 'гуша, изросток'), *Глуфчо* 'глувтар' (< прид. *глув/-а,-о,-и*), *Електрика* 'човек без едно око' (< им. *електрика*), *Меха* 'човек со голем мев' (< арх. *мех* < *мев*; со палатален изговор на *х* под аром. влијание), *Пупко* 'човек со голем мев' (< гл. *пупи* 'набрекнува'; сп. и прекар *Пупчо* 'човек со надуен стомак; мешко'), *Чиш* 'човек што ги нема сите прсти на рацете' (< ром. *ciș*, *cișă* 'сакат човек, кој ги нема сите прсти на рацете'), *Џумба* 'човек со џумки по главата' (< дијал. *џумба* 'џумка').

Во оваа група спаѓа и еден прекар на жена – *Пат'ерица* 'жена со криви нозе' (< им. *патерица* 'вид ортопедско помагало').

1.5. Прекари образувани според начинот на облекувањето: *Гулабо* 'човек кој оди раслечен како раскрилен гулаб' (< им. *гулаб*, зоол. *Columba livia*), *Дечко* 'постар човек кој се дотерува како момче' (< им. *дечко*, разг. 'момче'), *Панкero* 'човек кој се облекува како панкер' (< им. *панкер* 'изведувач или следбеник на панк-музиката'), *Прџ'и-Шикла* 'елегантен човек' (< гл. *прди* и им. *шикла* 'нарасток по дабови гранки и лисја во вид на оревче со боцки') и *Фезо* 'човек кој секогаш носи фес или капа' (< им. *фес*, со озвучување на /с/ во /з/).

1.6. Прекари настанати според други надворешни карактеристики или пројави во однесувањето: *Боксерo* 'тепач' (< им. *боксер*), *В'ерва* 'човек што се качува по дрва' (< дијал. *верва* 'верверица', зоол. *Sciunus vulgaris*), *Грне* 'човек кој варел грав само во грне' (< им. *грне*), *Ѓумче* 'човек што секогаш си варел и пиел ракија од ѓумче' (< им. *ѓумче*, дем. од *ѓум*), *Ждр'игало* 'човек кој често ждрига' (< гл. *ждрига*), *Ж'едка* 'човек кој е бавен во сѐ' (< им. *желка*, зоол. *Testudo*), *К'есата* 'човек кој секогаш носи кеса' (< им. *кеса*), *Кр'калите* 'заеднички прекар за браќа – близнаци кои многу јадат' (< гл. *крка* 'јаде лакомо'), *Кр'качо* 'човек кој многу јаде и пие' (< гл. *крка*, в. го претходниот прекар), *К'укуро* 'домашар' (< им. *кукурка* 'куќарка'), *Л'етнико* 'човек што сака лето' (< им. *лето*), *Ма'кајкур* 'човек кој како дете играл гол во вода' (< гл. *мака* и им. *кур* 'машки полов орган'), *Ма'нџарo* 'гурман' (< им. *манџа*), *Ме'њач* 'човек кој кога игра фудбал драстично ја менува брзината во трчањето' (< срп. *мењач* 'менувач'), *Мо'торче* 'брз човек' (< им. *моторче*, дем. од *мотор*), *М'рсе* 'човек кој не пости' (< гл. *мрси*), *Осата* 'брз човек' (< им. *оса*, зоол. *Vespa*), *Пр'де* 'прдло' (< гл. *прди*), *Фишеко* 'човек со јак шут' (< им. *фишек* 'куршум').

2. ПРЕКАРИ ШТО ИЗРАЗУВААТ КАРАКТЕРНИ ЦРТИ (ВНАТРЕШНИ ОСОБИНИ) НА ИМЕНУВАНИТЕ ЛИЦА: *Аг'енто* 'човек што се распрашува и провоцира' (< им. *агент*), *Аптек'аро* 'педантен човек' (< апел. *аптекар*), *Бајчето* 'мирен човек' (< им. *бајче*, фиг. 'детски израз за јагне'), *Ба'дто* 'отсечен човек' (< тур. *balta* 'секира'), *Банцико* 'отсечен човек' (< им. *банцик* 'машина за сечење дрва'), *Баруто* 'избувлив човек' (< им. *барут*), *Буд'алешко* 'будалест човек' (< им. *будалешко*, хип.- пејор. од *будала*), *Бунтуро* 'бунтовник' (< ром. *bunt* 'бунт', мн. *búnturi*), *Ви'њако* 'пијаница' (< им. *вињак* 'вид алкохолен пијалак'), *Во'дчето* 'молчелив човек' (< им. *волче*, дем. од *волк*, зоол. *Lupus*), *Вр'енго* 'повлечен човек' (< им. *френк*, разг. 'клучалка'; со озвучено /Ф/), *Гас'ејница* 'здодевен човек' (< им. *гасеница*), *Др'апко* 'циник' (< гл. *драпа*, фиг. 'се потсмева, бие шега на туѓа сметка'), *Др'ога* 'човек кој непотребно и често користи лекови' (< им. *дрога*), *Д'удуа* 'глупчо' (< им. *дудук*, фиг. 'празноглав'), *Еге* 'скржавец' (< им. *еге*), *З'еленко* 'незрел човек' (< прид. *зелен/-а,-о,-и*, фиг. 'млад, незрел'), *К'абза* 'шегаџија' (< ром. *sabáz* 'шегаџија'), *К'актусо* 'буцкало' (< им. *кактус*, бот. *Cactus*), *К'ал'а Мал'а* 'мирен човек' (< дијал. *ка'аља ма'аља* 'бубамара'), *К'ачако* 'белџаџија' (< тур. *kaçak* 'бандит'), *Кв'асецо* 'вообразенко' (< им. *квасец*), *К'узумо* 'кроток човек' (< тур. *kuzut* 'мое јагне'), *К'ума* 'итрец' (< им. *кума*, фраз. во нар. приказни 'кума лиска'), *К'учуба* 'празноглав' (< аром. *cúçí'úbă* 'трупец'), *Ласи* 'итар, снаодлив' (< им. *ласица*, зоол. *Mustela nivalis*), *Лишката* 'злобник' (< им. *лишка*, фиг. 'поган човек, гад'), *Луда* 'бесен човек' (< прид. *луд/-а,-о,-и*), *Лудио* 'лудак' (< прид. *луд/-а,-о,-и*), *Магаре* 'инаетчија' (< им. *магаре*, зоол. *Equus asinus*, фиг. за тврдоглав, неразбран човек), *Мајмуно* 'невоспитан' (< им. *мајмун*, зоол. *Simia*), *Манге* 'лажго' (< им. *манг/а,-о* 'погрдно име за Ром'), *Мекамо* 'пријатен човек' (< им. *мекам* од тур. *tekâm* 'мелодија, арија', фиг. *со мекам* 'со уживање'), *Мин'истеро* 'мрзливец' (< им. *министер*), *Мр'се* 'нечесен човек' (< гл. *мрси* 'плетка, забошотува'), *Мувата*

'здодевен човек' (< им. *мува*, зоол. *Musca*), *Мудр'а-Глава* 'човек кој се прави многу паметен' (< прид. *муд/-ар,-ра,-ро,-ри* и им. *глава*), *М'ул'уш* 'кроток и приглуп човек' (< им. *муле*, зоол. *Equus mules* + суф. *-уш* кој му дава на прекарот аугм.-пејор. конотација), *М'уте* 'лажго; маткало' (< гл. *мути* < *мати*, фиг. 'лаже, мами'), *М'утка* 'безобразник' (< дијал. *мутка* 'расипано јајце'), *'Оше* 'пријатен човек' (< тур. *hoş* 'пријатен, привлечен'), *Пакосо* 'злобник, штетник' (< дијал. *пакос* 'штета'), *Педеро* 'човек со лошо однесување' (< им. *педер*, жарг.-вулг. 'никаквец, подлец'), *Петело* 'муабетчија, мешаџија' (< им. *петел*), *Раче* 'крадец' (< им. *раче*, дем. од *рака*), *Ром'антика* 'романтичар; мечтател' (< им. *романтика*), *Свил'енио* 'педантен човек' (< прид. *свилен/-а,-о,-и*), *Сечко* 'отворен човек' (< гл. *сече*, фиг.- разг. 'зборува остро и отворено'), *Спипиле* 'неснаодлив човек' (< им. *спипиле*, разг. 'спанко'), *Тафт'абита* 'здодевен човек' (< им. *тавтабита* 'стеница', зоол. *Acanthia lectularia*), *Тор'опале* 'брборко' (< гл. *тропа*, фиг. 'брбори', со проширување на првиот слог за да се постигне поголема експресивност), *Трзало* 'пијаница' (< дијал. *трза* од *трга*, разг. 'пие неумерено'), *Трупо* 'глупчо' (< им. *труп*, фиг. 'тапчо, глупчо'), *Тупе* 'здодевен човек' (< дијал. *тупи* од *тапи*, разг. 'досадува, здодева'), *Туркачо* 'упорен човек' (< гл. *турка*, фиг. 'турка докрај'), *К'ул'умо* 'итрец' (< тур. *külleme*, фиг. 'итрина'), *К'утуко* 'пијаница' (< тур. *kütük* 'трупец', фраз. 'мртов пијан'), *К'уфкало* 'глупчо' (< аром. *cúfal* 'празен', фиг. 'глупав'), *Утка* 'тапчо, будала' (< им. *утка*, зоол. *Strix*, фиг. 'будала, глупак'), *Цеп'ејнца* 'глупав и несмасен човек' (< им. *цепеница*, фиг.-разг. 'глупаво, неизделкано суштество'), *Циција* 'скржавец' (< им. *циција*, разг. 'скржавец'), *Чакало* 'итар човек, разг. мангуп' (< тур. *çakal* 'итрец, подлец'), *Чешито* 'шегобиец' (< прид. *чешит* 'необичен, своевиден, посебен'), *Чомпа* 'празноглав човек' (< ром. *ciotr* 'пенушка'), *Чомпапа* (исто како и прек. *Чомпа*; со редупликација на последниот слог), *Џаоло* 'злобен човек' (< дијал. *џаол* < *џавол*), *Ш'аро* 'душкало' (< зоон. *Шаро* 'најчесто име на

куче', прекарот е настанат според мотивацијата 'душка како пес; се интересира за сè'), *Шило* 'потпикувач' (< им. *шило*, фиг. 'човек што се пика секаде'), *Шипинка* 'скржавец' (< им. *шипинка*, 'плод од шипка, бот. *Rosa canina*'), *Шутако* 'будала' (< прид. *шут/-а,-о,-и*, фиг. 'човек што не е со сиот ум').

Во оваа група спаѓа и еден прекар на жена – *Супра* 'жена што оди по мажи' (< гл. *суправа*, дијал. 'прибира мажи'), како и еден прекар на дете – *Бонсеко* 'отсечно дете' (< им. *бонсек*).

3. ПРЕКАРИ ОБРАЗУВАНИ СПОРЕД НАЧИНОТ НА ЗБОРУВАЊЕТО:

3.1. Прекари образувани според честата употреба на некои зборови:

Багами (< мод. *багами* < богоми), *Бакалум* (< арх. *бакалам/бакалум* 'среќно'), *Лански* 'човек кој постојано се навраќа на минатото' (< прид. *лански/-а,-о*), *Мило* 'човек кој со зборот *мило* им се обраќа на сите' (< прид. *мил/-а,-о,-и*), *Нуларо* (< им. *нула*), *Пуцко* 'човек кој на сите им се обраќа со зборот *пуце*' (< аром. *рџџ* 'мал; краток'), *Разбираш* (< гл. *разбира*), *Сетне* (< прил. *сетне*, дијал. 'после, потоа'), *Сигурно* (< прил. *сигурно*), *Ст'епено* (< им. *степен*), *Сутра* (< срп. *сутра* 'утре'), *Фрклежо* (< дијал. *фрклеж* 'задан дел, опашка').

Во оваа подгрупа се вбројува и еден прекар на жена – *Детето* 'жена која на мажа си му се обраќала со зборот *дете*' (< им. *дете*).

3.2. Прекари образувани според изговарањето на некои карактеристични гласови и гласовни споеви:

Ањ 'човек кој често го изговара овој гласовен спој', *Вуп* 'ловџија кој кога ќе види дивеч извикува: „вуп!“', *В'амот* 'камионџија кој кога вози имитира звуци на камион: „в'ам, в'ам ...“', *Пиу* 'ловец кој кога снемувал куршуми извикувал: „пиу, пиу!“'.

3.3. Прекари образувани според карактерот (силата и бојата) на гласот:

Брчало 'човек со продорен глас' (< гл. *брчи*), *Грмидол* 'вревач' (< гл. *грми* и им. *дол*), *Грчето* 'човек со дебел и зарипнат глас' (< гл. *грчи*), *Жабата* 'човек со пискав глас' (< им. *жаба*, зоол. *Rana*), *Рикачо* 'човек со креслив глас' (< гл. *рика*), *Сурла* 'човек со пискав глас' (< им. *сурла/зурла* 'ориентален музички инструмент').

3.4. Прекари образувани според други пројави во зборувањето:

Мрмече 'мрморко' (< гл. *мрмори*), *Цифкало* (< гл. *цивка*), *Чкрета* 'човек кој чкрта со забите' (< дијал. *чкрета* < *чкрта*), *Штракало* 'човек кој зборува брзо и гласно' (< гл. *штрака*).

Во оваа подгрупа спаѓа и прекарот *Мрм'ејца* (< *Мрм'евица*), кој всушност е еден вид андронимско образување, односно именување на жената по името, во случајов по прекарот на мажот (< гл. *мрмори*; сп. го погоре прекарот *Мрмече*).

4. ПРЕКАРИ НАСТАНАТИ СПОРЕД НЕКОЈ КАРАКТЕРИСТИЧЕН НАСТАН ВО ЖИВОТОТ: *Брафчу* 'човек кој удрил со главата во гаража и ја скршил вратата' (< им. *брав(че)* 'овен', зоол. *Ovis aries* + аром. суф. -у), *Виз'антија* 'како ученик кога го испрашувале по предметот историја, за што и да го прашале, тој зборувал само за Византија' (< топ. *Византија*; овој прекар од семантички аспект спаѓа во оваа група, а гледано од структурен аспект може да се вклучи и во групата **10.3.**), *Голоио* 'човек што за пари се слекол гол во кафеана' (< прид. *гол/-а,-о,-и*), *Гр'ао* 'како дете среде игра викнал по мајка си и ѝ рекол дека сака грав за ручек' (< им. *грав*, бот. *Gravitatis*), *Див'а-Жена* 'според заплашувања од баба му' (< прид. *див/-а,-о,-и* и им. *жена*), *Дуп'и-Зелник* 'човек кој некогаш на јадење го прекршил зелникот на средина и го зел најубавото парче' (< гл. *дупи* и им. *зелник*), *Кол'и-Жена* 'сакал да ја заколе жена си кога го налутила' (< гл. *коле* и им. *жена*),

Пуфте (< ономат. гл. *пуфта*), *Рипни* 'како мало дете сакал да рипне од магаре' (< импер. од гл. *рипне*), *Џигери* 'човек кој наместо месо, купил џигери' (< им. *џигер*), *Шапе* 'човек кој некогаш во планината го удрила мечка со шепата' (< срп. *шапа* 'шепа').

5. ПРЕКАРИ ОБРАЗУВАНИ СПОРЕД ЗАНИМАЊЕ, ПРОФЕСИЈА, ЗНАЕТ ИЛИ ХОБИ (НАВИКА): *Гул'абаро* (< им. *гулабар*), *Јухаро* 'продавач' (< хрв. *јуха* 'супа'), *Комун'исто* (< им. *комунист*), *М'едо* 'пчелар' (< им. *мед*), *М'ечкаро* 'ловџија' (< им. *мечка*, зоол. *Ursus*), *Муфтија* 'свештеник' (< им. *муфтија* 'муслимански свештеник'), *Офчаро* (< им. *овчар*), *Папас* 'попов внук' (< грч. *папас* 'поп'), *Папата* 'попски син' (< им. *папа*, арх. пред името со значење 'поп'), *Папе* 'попски син' (в. прек. *Папата*), *Петело* 'одгледувач на живина' (< им. *петел*), *Пиличо* 'тишлер' (< гл. *пили*), *Попето* 'попски син' (< им. *попе*, дем. од *поп*), *Пумпе* 'пумпач на фудбалски топки' (< им. *пумпе*, дем. од *пумпа*), *Рогушка* 'овчар' (< им. *рогуш(к)а* 'вид овца со рогови'), *Св'ирачо* (< им. *свирач*).

6. ПРЕКАРИ ШТО ГО ИЗРАЗУВААТ СОЦИЈАЛНИОТ СТАТУС: *Газда* (< им. *газда*), *Дир'екторо* (< им. *директор*), *Крпачо* 'сиромав човек' (< гл. *крпи* фиг. 'кубури'), *Чорба* 'богат човек' (< им. *чорбаџија*, со испуштање на последните два слога), *Ш'ефе* (< им. *шеф*).

7. ПРЕКАРИ НАСТАНАТИ СПОРЕД ИМИЊА НА ПОПУЛАРНИ ЛИКОВИ ОД ФИЛМОВИ (НАЈЧЕСТО ЦРТАНИ), СТРИПОВИ И ДР.: *Бан'ана* (< Кире Банана), *Бл'еко*, *Гаргамел*, *Дог*, *К'арсоно*, *Крк'овичка*, *Пајо Чутура*, *Попај*, *Тарзан*, *Х'арди*, *Чк'аља*, *Џо*.

8. ПРЕКАРИ НАСТАНАТИ СПОРЕД ИМИЊА (Л.И., ПРЕЗ. ИЛИ ПРЕК.) НА ПОЗНАТИ ЛИЧНОСТИ ОД ЈАВНИОТ, ПОЛИТИЧКИОТ И КУЛТУРНИОТ ЖИВОТ:

Баб'ојка (според л.и. на срп. свирачка на хармоника), *Бл'охин* (според през. на руски фудбалер), *Бр'енко* (според псевдонимот на пејачката Лепа Брена), *Гад'афи* (според през. на либиски претседател), *З'ечевиќ* (според през. на југосл. фудбалер), *Ј'ара* (според прек. на југосл. фудбалер), *Карап'анџа* (според през. на хрв. готвач), *К'артер* (според през. на еден од претседателите на САД), *Кл'ејо* (според л.и. на светски познат боксер), *М'аричо* (според през. на југосл. фудбалер), *Р'анковиќ* (според през. на политичар од бивша СФРЈ), *Р'еган* (според през. на еден од претседателите на САД), *Сантрач* (според през. на југосл. фудбалер), *Ск'облар* (според през. на југосл. фудбалер), *Тр'уман* (според през. на еден од претседателите на САД), *Ф'оксо* (според през. на герм. фудбалер), *Ч'алтон* (според през. на англ. фудбалер), *Ч'омбе* (според л.и. на политичар), *Џ'аичо* (според през. на југосл. фудбалер).

Во оваа група спаѓаат и детските прекари: *Р'оква* 'машко дете чиешто л.и. е Маринко' (според през. на срп. пејач Маринко Роквиќ) и *Топ'уркоски* 'дебелко девојче' (според през. на југосл. и мак. политичар).

9. ПРЕКАРИ ОБРАЗУВАНИ СПОРЕД ЛИЧНИ ИМИЊА (ПОЛНИ И ХИП. ФОРМИ):

9.1. Турски лични имиња во функција на прекари: *Ј'ашар* (< тур. *Yaşar*), *К'амбер* (< тур. *Kamber*), *М'ерџо* (< тур. *Mèrço*), *С'елим* (< тур. *Selim*), *Суљо* (< тур. *Süleytān*), *Џ'афо* (< тур. *Cāfer*).

9.2. Влашки лични имиња во функција на прекари: *К'ошку* (< Константин, Костадин), *Н'ума* (< Наум), *С'ута* (< Сотир), *Џ'ика* (< Живко), *Ш'она* (< Стојан).

9.3. Лични имиња од словенско потекло во функција на прекари³⁶:

'Ачко (< Александар, Иван, Јован), Б'енго (< Љубен, Бело), Б'ици (< Билбил, Бисер, Љубислав), Б'ицо (< Билбил, Дабижив, Љубислав), Б'она (< Богдан, Божидар, Бојан, Борислав, Слободан), Б'уркачо (< Борис, Борислав), Д'аме (< Дамир, Дамјан, Дамаскин), Д'арко (< Божидар, Тодор), Д'уке и Д'укичо (< Дубравко, Дукадин, Душан), Д'уцо (< Душан, Тодур), Ѓурето (< Ѓурѓија, Георги/-ј,-ја), Ј'анче Кузм'анче (< Јанакиј, Марјан, Стојан + Кузман), К'ачо (< Камен, Каранфил), К'ико (< Кирил, Кристијан, Ристо), Л'анте и Љ'амо, (< Ламбе, Ламбро, Харалампии), Љ'ато (< Влатко, Златко), М'ичурин (< Димитар, Михаил), Салко (< Александар, Салтир), Тафо (< Тафил, Теофил), Тољоман (< Анатолиј, Стојан, Тодор), Тр'на (< Трн, Трнинко), Тр'пко (< Трпимир, Трпислав), Ф'икичо (< Серафим, Филип), Ф'ил'ка (< Каранфил, Филип), Ч'ича (< личната именка *чичо* 'брат на таткото, стрико'), Џ'они (< Георги/-ј,-ја, Ѓорѓи/-ј,-ја) .

9.4. Други лични имиња: *Џеко* (< англ. *Jack*, обично за силен човек).

10. ПРЕКАРИ НАСТАНАТИ СПОРЕД ЕТНИЧКИ ИМИЊА, КТЕТИЦИ И ТОПОНИМИ:

10.1. Прекари – етноними: *Ѓупката, Јап'онецо, Макед'ончето, Турче.*

10.2. Прекари – ктетици: *Грчкио, Рускио.*

10.3. Прекари – топоними: *К'озица* (< с. Козица, Кичевско), *К'урајче* (< с. Куратица, Охридско), *М'ексико* (< држава во Средна Америка), *Ск'адре* (< град во соседна Албанија).

³⁶ Терминот **лични имиња од словенско потекло** треба да се сфати условно, затоа што опфаќа не само типично словенски лични имиња, туку и хип. форми од христијански лични имиња. Овие хип. форми се создавани по слов. зборообразувачки модел, односно со скратување на основата, со редупликација на некои слогови, или пак со додавање на типично словенски суфикси.

11. ПРЕКАРИ НАСТАНАТИ СПОРЕД НАЈРАЗЛИЧНИ ПРИЧИНИ (ЧИСТО ФОРМАЛНА КЛАСИФИКАЦИЈА): *Беќаро* 'човек кој иако е женет, се однесува како да е ерген', *БНБ* 'нејасно', *В'озо* 'човек кој многу сака да патува со воз', *Газија* 'човек кој сака да употребува газииена ламба наместо електрична светилка', *Кан'ачки* 'човек кој постојано ги кани луѓето на гости', *М'ачор на пед'али* 'човек кој е присутен на сите настани', *'Окото* 'единец', *П'рца* 'човек кој сака да се прчи', *Супата* 'човек кој се фали дека дома секогаш има супа за јадење'.

11.1. Вообичаени детски прекари кои се даваат кај некои лични имиња поради рима: *К'окофче* (за дете со л.и. *Јовче*), *Пр'асе* (за дете со л.и. *Васе*), *См'око* (за дете со л.и. *Ѓоко*).

Овие прекари се карактеристична појава во системот на прекарите во Крушевско. Ваков тип не е забележан во досегашните истражувања на прекарите кај нас, можеби поради тоа што истражувачите не ги вклучувале и децата како информатори. Како и да е, именувањата како: *В'асе Пр'асе*, *Ѓоко См'око*, *Јовче К'оковче*, па и прекарот *Јанче Кузм'анче*, кој формално ѝ припаѓа на групата **9.3.**, се плод на детското духовно творештво и извонредна креација на детскиот јазик. Тие се уште еден доказ за опстојувањето на прекарите како именски модел кој добро се чува и негува на овие простори.

12. НЕЈАСНИ ПРЕКАРИ: *'Итљамо*, *М'акшут*, *Џ'окере*, *Ш'имбе*, *Шкр'уцото*.

ФАМИЛИЈАРНИ (СЕМЕЈНИ) ПРЕКАРИ

Кај фамилијарните прекари, за разлика од индивидуалните, во загради се дава и презимето на фамилијата – носител на прекарот и точниот пункт каде што се јавува прекарот; со цел да се покаже дека се работи за фамилијарни прекари, а не за фамилијарни имиња и презимиња. Кога фамилијарниот прекар има свој парник кој е индивидуален прекар, во заградите се упатува на тој прекар. Во случаите кога ист прекар носат две, па дури и повеќе фамилии кои можеби генетски се сродни, па оттаму добиле еден заеднички прекар, во заградите се наведуваат презимињата на сите фамилии. Се допушта и претпоставката тие фамилии да не се во роднински врски, а прекарот да го добиле независно една од друга, според индивидуални карактеристики. Како и да е, ваквите фамилијарни прекари чишто носители се повеќе фамилии, не треба да се поистоветуваат со колективните прекари, кои се еден сосема поинаков тип прекари и кои не се застапени во овој труд.

Слично на индивидуалните прекари, и семејните може да се поделат на повеќе групи:

1. ПРЕКАРИ НАСТАНАТИ СПОРЕД НАДВОРЕШНИОТ ИЗГЛЕД, ДЕЛОВИТЕ НА ТЕЛОТО И ТЕЛЕСНИТЕ ОСОБЕНОСТИ НА ИМЕНУВАНИТЕ ЛИЦА: *Белов'еѓофци* (фамилија Ристески – с. Селце) 'луѓе со изразито бели и големи веѓи' (< прид. *бел/-а,-о,-и* и им. *веѓа*; в. индив. прекар *Бел'овеѓа*, гр. **1.1.**), *Буџакофци* (фамилија Велјаноски – с. Арилево) 'дебели луѓе' (< им. *буџе*; в. индив. прекар *Буџако*, гр. **1.3.**), *Дурт'анофци* (фамилија Јакимоски – г. Крушево) 'дебели луѓе' (< ром. *durt* 'дундест, образлест'; в. индив. прекар *Дурте*, гр. **1.2.**), *Коп'анчефци* (фамилија Станоески – с. Селце) 'ситни луѓе' (< им. *копанче*; в. индив. прекар *К'опанче*, гр. **1.2.**), *Мач'орофци* (фамилија Славкоски – с. Горно Дивјаци) 'луѓе со

пробивен поглед' (< им. *мачор*; в. индив. прекар *М'ачоро*, гр. **1.3.**), *Пупкофци* (фамилија Павлоски – с. Пуста Река) 'дебели луѓе со големи стомаци' (< гл. *пупи* 'набрекнува'; в. индив. прекар *Пупко*, гр. **1.4.**).

2. ПРЕКАРИ ШТО ИЗРАЗУВААТ КАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ИМЕНУВАНИТЕ ЛИЦА: *Будал'ешкофци* (фамилија Михајлоски – г. Крушево) 'луѓе со будалесто однесување' (< им. *будалешко*; в. индив. прекар *Буд'алешко*, гр. **2.**), *Бунт'урофци* (фамилија Богески – г. Крушево) 'незадоволни луѓе кои постојано се бунат' (< ром. *bunt* 'бунт', мн. *búnturi*; в. индив. прекар *Бунтуро*, гр. **2.**), *Газил'ајнофци* (фамилии Николоски и Томоски – г. Крушево) 'мрзливи, неуредни луѓе' (< гл. *гази* и им. *лајно*), *Дерил'ебофци* (фамилија Крстески – г. Крушево) 'лакоми луѓе' (< гл. *дере*, фиг. 'глоби, граба' и им. *леб*, фиг. 'храна; издршка; заработка'), *Зел'енкофци* (фамилија Соколоски – с. Горно Дивјаци) 'незрели, неискусни луѓе' (< прид. *зелен/* -а,-о,-и; в. индив. прекар *З'еленко*, гр. **2.**), *Лажибогор'ојчефци* (фамилијата е непозната – г. Крушево) 'според неисполнето ветување' < гл. *лаже* и л.и. *Богородица* (Стаматоски 1982: 7), *Мутефци* (фамилија Стерјоски – с. Арилево) 'лажговци; маткала' (< гл. *мути* или од хип. л.и. *Муте* < Мутимир; в. индив. прекар *Муте*, гр. **2.**), *Прлич'арофци* (фамилија Иваноски – с. Горно Дивјаци) 'плашливи луѓе' (< им. *прлица* 'вид птица прилично плашлива' + суфиксот -ар; или од хип. л.и. *Прлич* + -ар < Првослав, Прван, Првко, Првул и др.) (Стаматоски 1994: 207), *Рачефци* (фамилија Кузманоски – г. Крушево) 'луѓе што поткраднуваат; што им фаќа раката' (< им. *раче*; в. индив. прекар *Раче*, гр. **2.**), *Чеш'ајкофци* (фамилија Најденоски – г. Крушево) 'мајтапчии' (< гл. *се чеша* разг. 'се потсмева, се подбива'), *Шип'инкофци* (фамилија Ангелески – с. Пуста Река) 'скржави, стиснати луѓе' (< им. *шипинка*, в. индив. прекар *Шипинка*; гр. **2.**).

3. ПРЕКАРИ ШТО НАСТАНАЛЕ СПОРЕД НЕКОЈ КАРАКТЕРИСТИЧЕН НАСТАН: *Кол'ачофци* (фамилија Спироски – с. Горно Дивјаци) 'луѓе кои сакале да се колат за имот' (< гл. *коле* или од хип. л.и. *Колач* < Кол/-е + -ач < Никола), *Пуфтефци* (фамилија Сокослоски – с. Горно Дивјаци) изведено од ономотопејскиот глагол *пуфта* (в. индив. прекар *Пуфте*, гр. 4.), *Турта ф'ара с'аре* (фамилија Донкаликотески – г. Крушево) 'според жената што месела турте и заборавила да стави сол во тестото' (прекарот, кој само е транслитерирана влашка форма, преведен на македонски значи 'турте без сол'), *Шапифци* (фамилија Здравески – г. Крушево) 'според човекот што го удрила мечка со шепата' (< срп. *шапа* 'шепа'; в. индив. прекар *Шапе*, гр. 4.).

4. ПРЕКАРИ ШТО НАСТАНАЛЕ СПОРЕД ЗАНИМАЊЕ, ПРОФЕСИЈА ИЛИ ОПШТЕСТВЕН СТАТУС: *Барајп'арофци* (фамилија Димитријоски – г. Крушево) 'сиромашни луѓе кои секогаш бараат пари на заем' (< гл. *бара* и им. *пара*), *Газдофци* (фамилија Спасески – г. Крушево) 'богати луѓе' (< им. *газда*; в. индив. прекар *Газда*, гр. 6.), *Газ'ијофци* (фамилија Лозаноски – с. Острилци) 'сиромашни луѓе' (< им. *газија*; в. индив. прекар *Газија*, гр. 11.), *Км'етофци* (фамилија Јанкулоски – с. Горно Дивјаци) 'некој член на оваа фамилија бил кмет, одговорен старешина во селото' (< им. *кмет*), *Крп'ачофци* (фамилија Славкоски – с. Горно Дивјаци) 'сиромашни луѓе кои одвај скрпуваат крај со крај' (< гл. *крпи*; в. индив. прекар *Крпачо*, гр. 6.), *Мечк'арофци* (фамилија Ристески – г. Крушево) 'ловци на мечки' (< им. *мечка*; в. индив. прекар *Мечкаро*, гр. 5.), *Пап'азофци* (фамилија Курчиески – г. Крушево) 'попска фамилија' (в. индив. прекар *Папас*, гр. 5.).

5. ПРЕКАРИ ШТО СЕ НАСТАНАТИ СПОРЕД НЕКОИ ДРУГИ НАДВОРЕШНИ КАРАКТЕРИСТИКИ (ПРОЈАВИ ВО ОДНЕСУВАЊЕТО) И ПРЕКАРИ НАСТАНАТИ ОД РАЗНИ ПРИЧИНИ (ЧИСТО ФОРМАЛНА КЛАСИФИКАЦИЈА): *Бек'арофци* (фамилија Ристески – г. Крушево) 'според човекот од оваа фамилија кој неколкупати се

преженувал' (< им. *беќар*; в. индив. прекар *Беќаро*, гр. 11.), *Грмид'олофци* (фамилија Николоски – с. Арилево) 'луѓе со грмлив глас; врвачи' (< гл. *грми* и им. *дол*; в. индив. прекар *Грмидол*, гр. 3.3.), *Ѓумофци* (фамилија Ристески – с. Острилци) 'некој член на оваа фамилија секогаш си варел и пиел ракија од ѓумче' (< им. *ѓум*; в. индив. прекар *Ѓумче*, гр. 1.6.), *Куќурофци* (фамилија Филипоски – г. Крушево) изведено од им. *куќур* 'оној што седи дома, домашар' (в. индив. прекар *Куќуро*, гр. 1.6.), *Макан'икофци* (фамилија Петрески – с. Горно Дивјаци) 'луѓе што прават и јадат макала' (< им. *маканик* 'макало'), *Манџ'арофци* (фамилија Стојчески – г. Крушево) 'луѓе што јадат и прават манџи; гурманџии' (< им. *манџа*; в. индив. прекар *Манџаро*, гр. 1.6.), *Машт'ејнчари* (фамилија Николоски – с. Горно Дивјаци) 'луѓе кои многу сркаат маштеница' (< им. *маштеница*), *Пасп'алофци* (фамилија Маркоски – с. Арилево) 'парталави, неуредни луѓе' (< им. *паспал* фиг. 'парталко, издрпан, неуреден човек').

6. ПРЕКАРИ ОБРАЗУВАНИ СПОРЕД ЕТНИЧКИ ИМИЊА (СПОРЕД ПОТЕКЛОТО НА ИМЕНУВАНИТЕ ЛИЦА ИЛИ СПОРЕД НЕКАКВА ДРУГА ВРСКА СО ЕТНОНИМОТ): *Бел'ушанци* (фамилии Велески и Стојаноски – г. Крушево) 'луѓе доселени во градот од крушевското село *Белушино*', *Германци* (фамилија Станојоски – с. Горно Дивјаци) 'многу вредни, работливи луѓе' (< етн. *Германци*), *Жит'ошани* (фамилија Крстески – г. Крушево) 'луѓе доселени во градот од крушевското село *Житоше*', *Скадрецци* (фамилија Петрески – с. Арилево) 'доселеници од градот *Скадар/Шкодра* во Албанија' (в. индив. прекар *Скадре*, гр. 10.3.).

7. ПРЕКАРИ ОБРАЗУВАНИ СПОРЕД ЛИЧНИ ИМИЊА (ПОЛНИ И ХИПОКОРИСТИЧНИ ФОРМИ) ОД НАШЕ И ТУЃО ПОТЕКЛО: *'Анофци* (фамилија Јанкулоски – с. Горно Дивјаци) 'по името на баба им' (< л.и. *Ана* < хебр. *Hannāh* 'милост, благодарност', библиско име), *Буркачи / Бурк'ачини* (фамилија Солески

– с. Бучин) 'изведено од л.и. *Буркач*, со тоа што кај втората форма на личното име е додаден присвојниот суфикс *-ин(и)'* (в. индив. прекар *Буркачо*, гр. **9.3.**), *М'ерџофци* (фамилија Божиноски – с. Острилци) 'богати, зафатени луѓе' (< тур. л.и. *Мерџо*; в. индив. прекар *М'ерџо*, гр. **9.1.**), *Поподан'икофци* (фамилија Поподаникоски – с. Бучин) – кај овој фамилијарен прекар веројатно се работи за недоследност во изговорот, т.е. грешна форма наместо коректната *Поподаниловци*, односно *Поподанилковци* изведена од определбата според занимање *поп* и л.и. *Данило*, односно *Данилко*; *Садкофци* (фамилија Сотироски – г. Крушево) 'изведено од л.и. *Салко*' (в. индив. прекар *Садко*, гр. **9.3.**).

8. НЕЈАСНО МОТИВИРАНИ ФАМИЛИЈАРНИ ПРЕКАРИ: *Маки'утофци* (фамилија Ѓорчески – г. Крушево), *Ш'имбефци* (фамилија Бојаџиески – г. Крушево).

Од граматички аспект, а врз основа на изнесената анализа и обработка на прекарите, може да се донесат повеќе заклучоци.

1. НА ФОНЕТСКО-ФОНОЛОШКИ ПЛАН се забележуваат следните карактеристики на крушевскиот говор:

1.1. Во говорот егзистира **петочлен вокален систем**, како и **третосложно акцентирање** вклучувајќи и образување на **акцентски целисти**, пр.: *Мудр'а-Глава*, *Црн'а-Стрела*, *Црн'о-Котле*;

1.2. Во еден пример (*К'умито*) се јавува **/y/** наместо очекуваното **/o/** и тоа во силна позиција под акцент. Мала е веројатноста овој премин да се толкува како **редукција на /o/ во /y/**, бидејќи во крушевскиот говор наполно отсуствува редукцијата на вокалите. Најверојатно се работи за појава којашто е навлезена под влијание на други народни говори;

1.3. Под влијание на ароманскиот јазик се јавува **палатален изговор на /x/** во позиција пред вокал од заден ред, како и **зачувување на /x/** во позиција кога во литературниот јазик е заменето со **/в/**, пр.: *М'ех'а*;

1.4. Во позиција пред консонант, како и во финална позиција, **тврдото /л/** се редуцирало и во артикулацијата се доближило до **/у/**, односно добило билабијален изговор (Пјанка 1970: 291), пр.: *Б'учкал, В'олко, Ж'едка, З'едка, Џебел*;

1.5. Појава на **палатално /л/** во позиција пред **/у/**, кога по правило се очекува тоа да има тврд изговор, пр.: *М'ул'уш, К'ул'ум*;

1.6. Во еден пример се забележува замена на **/л/** со **/о/**, а не со **/ол/** како што е во литературниот јазик и во месниот говор, пр.: *Јабокар*;

1.7. Речиси без исклучоци има појава на **метатеза** на групата **-ни-** во **-ин-** во позиција по вокалот **/е/**, проследена со **контракција на вокалите /е/** и **/и/** во дифтонг **-еј-**, пр.: *Гас'ејнца* < Гасеница, *Луб'ејнца* < Лубеница, *Машт'ејнчари* < Маштеничари, *Цеп'ејнца* < Цепеница..

2. НА МОРФОЛОШКИ ПЛАН се забележува дека прекарите може да се јават и во неопределена (пр.: *Аг'ент, Барут, Л'иса, Петле*) и во определена форма со **полна членска морфема** во сите три рода во еднина и во множина (пр.: *Бајчето, Д'уцот, К'есата, Крк'алите*). Кај формите за машки род далеку почести се примерите со **неполна членска морфема** (пр.: *Багери, Гаврано, Р'икачо, Св'ирачо, Ш'утако*). Дури и личните имиња во функција на прекари може да се јават во определена форма (пр.: *Д'укичо, Ѓурето, Ф'икичот*).

3. НА ЛЕКСИЧКИ ПЛАН треба да се истакне заложеноста на голем лексички слој од домашно јазично потекло, и тоа како на литературна така и на **дијалектна лексика**. Дијалектниот лексички слој заложен во прекарите во

Крушевско е богат и разнообразен (пр.: *Мутка, Суправа, Џебеџ*). Покрај домашната лексика се забележува присуство и на лексички слој од туѓо јазично потекло, и тоа: **од српскиот јазик** (пр.: *Мењач, Сутра, Шапе*), **од турскиот јазик** (пр.: *Ѓезако, Караман, Качако, Мекамо, Оше, К'ул'ум, К'утук, Чакаџ*), **од ароманскиот и романскиот јазик** (пр.: *Дурте, Кабза, Кучуба, Пуцко, Турте, К'уфкало, Чачор, Чиш, Шорик*).

4. НА СТРУКТУРЕН ПЛАН прекарите може да се поделат на:

4.1. Прекари изведени од апелативи како самостојни зборови,

пр.: *Амур, Беќаро, Газија, Зеџка, Кесата, Окото, Петле, Супата, Шило;*

4.2. Прекари изведени од придавки, пр.: *Ави'онски, Белио,*

Жоџтио, Личното, Ц'рна, Чешито;

4.3. Прекари изведени од глаголи, пр.: *Др'апко, Ждр'игало,*

М'рмече, М'рсе, Рипни, Ск'ини, Тор'опале, Чкр'ета;

4.4. Прекари изведени од прилози, пр.: *Сетне, Сигурно, Сутра;*

4.5. Прекари изведени од сопствени имиња:

4.5.1. Од антропоними, пр.: *Ачко, Гад'афи, Д'аме, Јара, Јашар,*

Реган, Сута, Топ'уркоски, Чк'аља;

4.5.2. Од етници и ктетици, пр.: *Германци, Јап'онецо, Турче;*

4.5.3. Од топоними, пр.: *Виз'антија, М'ексико, Ск'адресци;*

4.6. Прекари еднакви на синтагми:

4.6.1. Синтагми од именка + придавка, пр.: *Сурле М'ало;*

4.6.2. Синтагми од придавка + именка, пр.: *Див'а-Жена, Црн'о-*

Котле;

4.7. Прекари еднакви на композитни состави:

4.7.1. Состави од придавка + именка, пр.: *Белов'еџофци,*

Бел'оушко;

4.7.2. Состави од глагол во импер. форма + именка, пр.:

Барајп'арофци, Газил'ајнофци, Дерил'ебофци;

4.8. Прекари еднакви на елиптични реченици, пр.: *М'ачор на пед'али.*

Од изнесеново може да се заклучи дека во Крушевско мошне добро се чува и негува прекарот како еден од начините на именување кај луѓето. Доказ за неговата жива употреба е застапеноста на прекарите кај помладата генерација. Затоа, во класификацијата посебно се потенцирани детските прекари. Кај женскиот пол прекарите се малку присутни и понеобични, веројатно поради потчинетиот статус на жената и доминацијата на мажот, особено во центрите со понизок општествено-економски, стопански и културен развој.

Проучувањето на прекарите гледано од лингвистички аспект е важна и плодотворна дејност. Неретко во прекарите се кријат единствени јазични податоци и факти што се драгоцен извор за историјата на македонскиот јазик, па и пошироко, за историјата на словенските и на балканските јазици. Прекарите во низа случаи се и доказ за јазичните контакти и меѓујазичните влијанија што се случувале и се случуваат на определени простори; појдовна точка во расветлувањето на конвергентните и дивергентните појави кај јазиците во контакт. Многупати во нив се среќаваат подзаборавени или сосема исчезнати зборови и форми кои говорат за богатото јазично творештво и убавината на народната реч. Бројни се и прекарите што нудат зборови од дијалектната лексика со која несомнено се збогатува лексичкиот фонд на секој јазик. Или пак, како што вели нашиот познат ономастичар Трајко Стаматоски: „Проучувањето на прекарите има повеќестрано значење – не само за историјата на јазикот и дијалектологијата туку и многу пошироко: за културно-националната историја“ (Стаматоски 1982: 10).

РЕГИСТАР НА ПРЕКАРИТЕ ВО КРУШЕВСКО

Ави'онски – (Буч.)	Б'арде – (Буч.)
Аг'енто – (Остр.)	Б'аруто – (Кр.)
'Амур – (Буч.)	Б'ебо – (Пус.Р.)
'Анофци – (Г.Д.)	Б'елио – (Буч., Под.)
Ањ – (Буч.)	Б'еличо – (Пус.Р.)
Аптек'аро – (Кр.)	Бел'овеѓа – (Сел.)
'Ачко – (Кр.)	Белов'еѓофци – (Сел.)
Б'абачко – (Кр.)	Бел'оушко – (Буч.)
Б'абе – (Кр.)	Бел'ушанци – (Кр.)
Баб'ојка – (Кр.)	Б'енго – (Кр.)
Б'агами – (Буч.)	Б'еќаро – (Кр.)
Б'агеро – (Буч.)	Бек'арофци – (Кр.)
Б'ајчето – (Пус.Р.)	Б'ици – (Кр.)
Б'акалум – (Буч.)	Б'ицо – (Буч.)
Б'ајто – (Пус.Р.)	Б'ишко – (Буч.)
Бан'ана – (Кр.)	Бл'еко – (Кр.)
Б'анцико – (Кр.)	Бл'охин – (Буч.)
Б'апка – (Кр.)	БНБ – (Кр.)
Барајп'арофци – (Кр.)	Б'оксеро – (Св.М.)

Б'омбола – (Буч.)	В'одчето – (Буч.)
Б'она – (Буч.)	Вр'енго – (Кр.)
Б'онсеко – (Буч.)	Вуп – (Под.)
Бр'афчу – (Кр.)	В'амот – (Кр.)
Бр'енко – (Кр.)	Г'аврано – (Кр.)
Б'рчало – (Сел.)	Гад'афи – (Кр.)
Б'уфче – (Остр.)	Г'азда – (Кр.)
Буд'алешко – (Кр.)	Г'аздофци – (Кр.)
Будал'ешкофци – (Кр.)	Г'азија – (Остр.)
Б'унтуро – (Кр.)	Газ'ијофци – (Остр.)
Бунт'урофци – (Кр.)	Газил'ајнофци – (Кр.)
Б'уркачо – (Буч.)	Г'аргамед – (Кр.)
Б'уркачи / Бурк'ачини – (Буч.)	Гас'ејнца – (Остр.)
Б'уцако – (Ар.)	Г'ерманци – (Г.Д.)
Буц'акофци – (Ар.)	Гл'уфче – (Буч.)
Б'учкад – (Буч.)	Гл'уфчо – (Кр.)
Б'уше – (Остр.)	Г'олио – (Буч.)
В'ерва – (Кр.)	Гр'ао – (Кр.)
Виз'антија – (Пус.Р.)	Г'рмидод – (Ар.)
В'ињако – (Кр.)	Грмид'олофци – (Ар.)
В'озо – (Кр., Св.М.)	Грм'ушката – (Кр.)
В'одко – (Кр.)	Г'рне – (Остр.)

Г'рчето – (Буч.)

Г'рчкио – (Кр.)

Гул'абаро – (Кр.)

Г'улабо – (Буч.)

Д'аме – (Остр.)

Д'арко – (Пус.Р.)

Дерил'ебофци – (Кр.)

Д'етето – (Сел.)

Д'ечко – (Кр.)

Див'а–Жена – (Буч.)

Д'ињата – (Кр.–2)

Дир'екторо – (Кр.)

Дог – (Кр.)

Др'апко – (Пус.Р.)

Др'ога – (Буч.)

Д'рцко – (Остр.)

Д'уде – (Остр.)

Д'удуа – (Кр.)

Д'уке – (Г.Д.)

Д'укичо – (Пус.Р.)

Дуп'и–Зел'ник – (Буч.)

Дурт'анофци – (Кр.)

Д'урте – (Кр.)

Д'уцо – (Кр.)

Г'езако – (Г.Д.)

Г'умофци – (Остр.)

Г'умче – (Остр.)

Г'упката – (Кр.)

Г'урето – (Г.Д.)

'Еге – (Остр.)

Ел'ектрика – (Сел.)

'Епепе – (Буч.)

Ж'абата – (Кр.–2)

Ждр'игало – (Буч.)

Ж'едка – (Кр.)

Жит'ошани – (Кр.)

Ж'ол'тио – (Кр.)

З'ајако – (Кр.)

З'еленко – (Г.Д.)

Зел'енкофци – (Г.Д.)

З'едка – (Кр.)

З'ечевик – (Кр.)

Св'оно – (Кр.)

'Ит'ламо – (Буч.)

Ј'абокар – (Буч.)

Ј'анче К'узманче – (Кр.)

Јап'онецо – (Кр.)

Ј'ара – (Остр.)

Ј'ашар – (Буч.)

Ј'ухаро – (Кр.)

К'абза – (Кр.)

К'авало – (Кр.)

К'актус – (Буч.)

К'ал'а Мал'а – (Буч.)

К'амаз – (Кр.)

К'амбер – (Буч.)

К'амче – (Остр.)

Кан'ачки – (Кр.)

К'араман – (Сел.)

Карап'анџа – (Г.Д.)

К'арсоно – (Кр.)

К'артер – (Буч.)

К'ачако – (Кр.)

К'ачо – (Остр.)

Кв'асецо – (Кр.)

К'енгуро – (Кр.)

К'есата – (Буч.)

Кикири'ишка – (Остр.)

К'ико – (Кр.)

К'ифла – (Буч.)

Кл'ејо – (Кр.)

Кл'инецо – (Буч.)

Км'етофци – (Г.Д.)

К'озица – (Буч.)

К'окофче – (Кр.)

Кол'ачофци – (Г.Д.)

Кол'и-Жена – (Кр.)

К'омбето – (Св.М.)

К'омпиро – (Кр.)

Комун'исто – (Кр.)

К'опанче – (Сел.)

Коп'анчефци – (Сел.)

К'остуро – (Кр.)

К'ошку – (Кр.)

Кр'к'алите – (Кр.)

Кр'к'ачо – (Буч.)

Кр'к'овичка – (Буч.)

Крокод'ило – (Кр.)

Кр'омитче – (Буч.)	Ль'амо – (Остр.)
К'рпачо – (Г.Д.)	Ль'ато – (Остр.)
Крп'ачофци – (Г.Д.)	М'агаре – (Буч.)
К'узумо – (Под.)	Маг'арица – (Кр.)
К'ума – (Под.)	М'аже – (Кр.)
К'умито – (Кр.)	М'ајмуно – (Кр.)
К'урајче – (Буч.)	М'акајкур – (Кр.)
К'уќуро – (Кр.)	Макан'икофци – (Г.Д.)
Кук'урофци – (Кр.)	Макед'ончето – (Буч.)
К'учуба – (Кр.)	М'акшут – (Кр.)
К'уша – (Буч., Под.)	Макш'утофци – (Кр.)
Лажибогор'ојчевци – (Кр.)	М'алото Сурле – (Буч.)
Л'ански – (Остр.)	М'анге – (Сел.)
Л'анте – (Буч.)	Манц'арофци – (Кр.)
Л'аси – (Кр.)	М'анцаро – (Кр.)
Л'етнико – (Кр.)	М'аричо – (Остр.)
Л'иса – (Пус.Р.)	М'афца – (Под.)
Л'ичното – (Кр.)	М'ачор на пед'али – (Буч.)
Л'ишката – (Остр.)	М'ачоро – (Г.Д.)
Луб'ејнца – (Кр.)	Мач'орофци – (Г.Д.)
Л'уда – (Остр.)	Машт'ејнчари – (Г.Д.)
Л'удио – (Кр.)	М'едо – (Кр.)

М'екамо – (Кр.)	М'уфтија – (Кр.)
Мексико – (Кр.)	Н'уларо – (Кр.)
М'ењач – (Буч.)	Н'ума – (Кр.)
М'ерџо – (Остр.)	'Офчаро – (Кр.)
М'ерџофци – (Остр.)	'Окото – (Кр.)
М'ех'а – (Кр.)	'Осата – (Кр.)
М'ечкар – (Кр.)	'Оше – (Кр.)
Мечк'арофци – (Кр.)	П'ајо – (Под.)
М'ило – (Кр.)	П'ајо Ч'утура – (Буч.)
Мин'истеро – (Кр.)	П'ајчето – (Пус.Р.)
М'ичурин – (Кр.)	П'акосо – (Кр.)
М'ишако – (Буч.)	П'анкоро – (Св.М.)
М'оторче – (Сел.)	Пап'азофци – (Кр.)
Мрм'еџа – (Под.)	П'апас – (Кр.)
Мр'мече – (Под.)	П'апата – (Кр.)
Мр'се – (Буч., Св.М.)	П'апе – (Буч.)
М'увата – (Кр.–2)	Пасп'алофци – (Ар.)
Мудр'а–Глава – (Кр.)	Пат'ерица – (Пус.Р.)
М'ул'уш – (Св.М.)	П'ашка – (Г.Д.)
М'уте – (Ар.)	П'едеро – (Кр.)
М'утефци – (Ар.)	П'етело – (Кр.–2)
М'утка – (Кр.)	П'етле – (Кр.)

П'иличо – (Пус.Р.)	П'уцко – (Кр.)
П'иу – (Кр.)	Р'азбираш – (Сел.)
Пл'астак – (Остр.)	Р'анковиќ – (Остр.)
П'опај – (Пус.Р.)	Р'аче – (Кр.)
П'опето – (Кр.)	Р'ачефци – (Кр.)
Поподан'икофци – (Буч.)	Р'еган – (Св.М.)
Пр'асе – (Кр.)	Р'икачо – (Кр.)
Пр'асето – (Кр.)	Р'идка – (Кр.)
П'рде – (Кр.)	Р'ипни – (Кр.)
Прд'и–Шикла – (Кр.)	Р'огушка – (Под.)
Преп'ечено Еб'еблифче (Буч.)	Р'оква – (Буч.)
Прлич'арофци – (Г.Д.)	Ром'антика – (Кр.)
П'рца – (Остр.)	Р'умба – (Кр.)
П'рче – (Кр.)	Р'ускио – (Буч.)
П'рчето – (Буч.)	С'алко – (Кр.)
П'умпе – (Кр.)	С'алкофци – (Кр.)
П'упко – (Пус.Р.)	С'антрач – (Кр.)
П'упкофци – (Пус.Р.)	Сател'ито – (Пус.Р.)
П'упчо – (Кр.)	Св'иленио – (Кр.)
П'утле – (Кр.)	Св'инчу – (Кр.)
П'уфте – (Г.Д.)	Св'ирачо – (Пус.Р.)
П'уфтефци – (Г.Д.)	С'елим – (Буч.)

С'етне – (Св.М.)

С'ечко – (Кр.)

С'игурно – (Буч.)

Ск'адре – (Ар.)

Ск'адрецци – (Ар.)

Ск'алунче – (Буч.)

Ск'ини – (Кр.)

Ск'облар – (Кр.)

См'око – (Кр.)

С'оленка – (Кр.)

Сп'ипиле – (Г.Д.)

С'рчата – (Буч.)

Сг'аоро – (Кр.)

Сг'арото – (Св.М.)

Сг'епено – (Кр.)

Су'љо – (Под.)

С'упата – (Кр.)

С'упра – (Пус.Р.)

С'урката – (Буч.)

С'урко – (Пус.Р.)

С'урла – (Сел.)

С'урле М'ало – (Буч.)

С'урлето – (Буч.)

С'ута – (Буч.)

С'утра – (Пус.Р.)

Т'абле – (Остр.)

Т'арзан – (Буч., Кр.)

Т'аруно – (Кр.)

Т'афо – (Кр.)

Тафт'абита – (Пус.Р.)

Т'емјано – (Кр.)

Т'ољоман – (Кр.)

Топ'уркоски – (Буч.)

Тор'опале – (Буч.)

Т'рзало – (Кр.)

Т'рна – (Кр.)

Т'рпко – (Буч.)

Т'рската – (Кр.)

Тр'уман – (Остр.)

Тр'упо – (Остр.)

Т'упе – (Кр.)

Т'уркачо – (Г.Д.)

Турта ф'ара с'аре – (Кр.)

Т'урте – (Остр.)

Т'урче – (Остр.)	Ч'ајнико – (Кр.)
Ќул'умо – (Сел.)	Ч'акало – (Буч.)
Ќ'утуко – (Остр.)	Ч'аџтон – (Под.)
Ќ'уфкало – (Остр.)	Ч'афката – (Буч.)
'Урко – (Пус.Р.)	Ч'ачор – (Буч.)
'Утката – (Кр.)	Ч'екано – (Кр.)
Ф'езо – (Кр.)	Ч'елико – (Буч.)
Ф'икичо – (Кр.)	Ч'етка – (Кр.)
Ф'ил'ка – (Буч.)	Ч'етнико – (Кр.)
Ф'ишеко – (Кр.-2)	Чеш'аџкофци – (Кр.)
Ф'оксо – (Буч.)	Ч'ешито – (Кр.)
Ф'рклежо – (Г.Д.)	Ч'ича – (Кр.-2)
Х'арди – (Кр.)	Чиш – (Кр.)
Цеп'ејнца – (Кр.)	Чк'аља – (Кр.)
Ц'ифкало – (Буч.)	Чкр'ета – (Буч.)
Ц'иција – (Буч.)	Ч'омбе – (Кр.)
Ц'рна – (Под.)	Ч'омпа – (Кр.)
Црн'а–Стрела – (Под.)	Ч'омпапа – (Кр.)
Ц'рнио – (Кр.)	Ч'орба – (Кр.)
Црн'о–Котле – (Кр.)	Џ'аичо – (Кр.)
Ц'уца – (Кр.)	Џ'аоло – (Буч.)
Ц'уцуло – (Кр.)	Џ'афо – (Кр.)

Џ'ебед – (Пус.Р.)

Џ'еко – (Кр.)

Џ'игери – (Кр.)

Џ'ика – (Буч.)

Џо – (Буч.)

Џ'окере – (Кр.)

Џ'они – (Кр.)

Џ'умба – (Кр.)

Ш'апе – (Кр.)

Ш'апефци – (Кр.)

Ш'арко – (Буч.)

Ш'аро – (Буч.)

Ш'ефо – (Буч.)

Ш'ило – (Кр.)

Ш'имбе – (Кр.)

Ш'имбефци – (Кр.)

Ш'инико – (Кр.)

Ш'ипинка – (Пус.Р.)

Шип'инкофци – (Пус.Р.)

Шкр'уцото – (Буч.)

Ш'она – (Кр.)

Ш'орик – (Кр.)

Шт'ампата – (Кр.)

Штр'акало – (Сел.)

Штр'афцигер – (Кр.)

Штр'афчето – (Буч.)

Шт'р'ко – (Буч.)

Ш'унда – (Сел.)

Ш'утако – (Буч.)

СПИСОК НА КОРИСТЕНИТЕ СКРАТЕНИЦИ

I. СКРАТЕНИЦИ НА ГРАМАТИЧКИ, ОНОМАСТИЧКИ, СТИЛИСТИЧКИ И ДРУГИ ОЗНАКИ

англ.	- англиски	мн.	- множина
апел.	- апелатив	мод.	- модален збор
аром.	- аромански	нар.	- народно
арх	- архаично	ономат.	- ономатопејски
аугм.	- аугментативно	пејор.	- пејоративно
бот.	- ботаника	пр.	- пример
в.	- види	през.	- презиме
вулг.	- вулгарно	прек.	- прекар
г.	- град	прид.	- придавка
герм.	- германски	прил.	- прилог
гл.	- глагол	разг.	- разговорно
гр.	- група	ром.	- романски
грч.	- грчки	с.	- село
дем.	- деминутив	сл.	- слично
дијал.	- дијалектен збор	слов.	- словенски
етн.	- етноним	сп.	- спореди
жарг.	- жаргонски	срп.	- српски
зоол.	- зоологија	суф.	- суфикс
зоон.	- зооним	т.н.	- таканаречен/-а,-о,-и
и др.	- и друго	топ.	- топоним
им.	- именка	тур.	- турски
импер.	- императив	фиг.	- фигуративно
индив.	- индивидуален	хебр.	- хебрејски
југосл.	- југословенски	хип.	- хипокористично
л.и.	- лично име	хрв.	- хрватски
мак.	- македонски		

II. СКРАТЕНИЦИ НА ТОПОНИМИТЕ

Ар.	- Арилево	Под.	- Подвис
Буч.	- Бучин	Пус.Р.	- Пуста Река
Г.Д.	- Горно Дивјаци	Св.М.	- Свето Митрани
Остр.	- Острилци	Сел.	- Селце

ЛИТЕРАТУРА

Никонов, В.А. 1974. *Личные имена у русских сегодня. Имя и общество*. Москва: Наука.

Пјанка, В. 1970. *Топономастиката на Охридско-преспанскиот базен*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Стаматоски, Т. 1982. *Прекарот во системот на именувањето кај Македонците*. Литературен збор XXIX/6, Скопје, стр. 3–10.

Стаматоски, Т. 1994. *Од онимијата засведочена во Прличевата Автобиографија*. Зборник на реферати од научниот собир „Животот и делото на Григор Прличев“, Скопје, стр. 201–208.

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 12/2013

Васил Дрвошанов

**ТОПОНИМИТЕ ВО СПЕВОТ *ЈАСКА* ОД
МЕТОДИЈА СТ. ТОШЕВСКИ**

811.163.3'373.21:821.163.3-1

Топонимите даваат драгоценни податоци за секој јазик, следствено, и за македонскиот јазик, а тие драгоцености особено се значајни за македонскиот народ, кој по 1913 година остана распарчен на четири страни, надвор од Република Македонија. Топонимите од родните огништа остануваат врежани во свеста на Македонците, независно од фактот дали тие се преселени во рамките на македонската јазична територија или се иселени во западноевропските и во прекуокеанските земји. Потврда за тоа дека топонимите се носат со себеси е и книжевното творештво на поетот Методија Ст. Тошевски. Неговата животна врвица („премрежја на војната“, „травматични преселувања во четири држави и неколку пати по толку менување на местото на живеење во нив“) оставила силни отпечатоци во душата на Тошевски, што се одразува и во неговото поетско творештво (Дрвошанов 2007: 155). Имено, поетот Методија Ст. Тошевски кон крајот на 2007 година направи голем подвиг на творечки план, објавувајќи истовремено четири тома поезија: *Јаска* (271 стр.), *Додека чекам* (348 стр.), *Проверка* (361 стр.) и *Куката* (320 стр.). Тоа е несекојдневен поетски настан кај нас, а, веројатно, е реткост и во т.н. големи литератури (Дрвошанов 2008: 34). Секоја од споменатите четири книги поезија како и претходните негови објавени стихозбирки: *И коренот има корен* (1986), *Гротло* (1988), *Ровја* (1989) и *Меѓа* (1992) си имаат свои стојности. Меѓутоа, од сите нив нашето внимание најмногу го привлече феноменалниот спев *Јаска*, кој содржи назнака „Посветено на мајка ми“, „Белешка за читателот“, „Пролог“, четириесет пеења, „Епилог“, и „Поговор“. Освен прозните обраќања од авторот до корисниците на книгата („Белешката за читателот“ и „Поговорот“) и поетските делови „Пролог“ и „Епилог“, кои се напишани на македонски стандарден јазик, главнината, четириесетте пеења, од спевот *Јаска*, со поднасловот „Тажаленките на Мирјанка од Ранци (Четириесет траурни денови)“, се испеани на рански говор, роден говор на поетот, запаметен од мајка си и од татка си, коишто континуирано живееле со него до крајот на нивниот живот (Дрвошанов 2009: 63). Оттука,

средишниот пункт, од каде што авторот го гледа светот и низ чија призма се прекршуваат сите збиднувања во спевот *Јаска*, е селото Ранци³⁷.

Во книгата, освен личните имиња (Дрвошанов 2009: 63–83), се споменуваат и 88 топоними: 20 градови – *Атина*, *Белград* (< *Београд*), *Берово*, *Воден*, *Дупница*, *Ѓорче*, *Кајљари* (< *Кајлар*), *Лерин*, *Негуш*, *Охрид*, *Петрич*, *Пловдив*, *Призрен*, *Прилеп*, *Серес*, *Скопје*, *Солун*, *Струга*, *Струмица* и *Тетово*; 15 села – *Брезно*, *Бутково*, *Варвара*, *Гаково* (< *Ѓаково*), *Кавакли*, *Калишта*, *Катранци*, *Крмско*, *Кулата*, *Лешок*, *Непроштено*, *Ранци*, *Рилци*, *Симитли* и *Џумата*; шест планини – *Вичо*, *Грамос*, *Каракамен*, *Каракаменската Планина*, *Скопската Црна Гора* (< *Скопска Црна Гора*) и *Шара* (< *Шар Планина*); две реки – *Арапица* и *Бистрица*; и 33 микротопоними – *Беаз Куле*, *Бурлик'та* (< *Бурликата*), *Бурликите* (< *Бурликите* < *Бориките*), *Влашки(те) К'ливи* (< *Влашките Каливи*), *Вргуљџуф*, *Горна Чешма*, *Докуфте Вудиници* (< *Доковите Воденици*), *Долно Мало*, *Долно Поле*, *Ѓона*, *Калето*, *Карпен*, *Катранечко*, *Киселта Вода* (< *Киселата Вода*), *Култа* (< *Кулата*), *Кулска Чешма*, *Куријта* (< *Коријата*), *Лозјата*, *Мучара* (< *Мочара*), *Негушко*, *Пиштерка* (< *Пештерка*), *Рудињ'то* (< *Рудињето*), *Св. Ѓорѓи* (< *Свети Ѓорѓи*), *Св. Јован* (< *Свети Јован*), *Серско Поле*, *Серскуто* (< *Серското*), *Соборна Црква Св. Климент Охридски*, *Средна Чешма*, *Сред Село*, *Стилија* (< *Свети Илија*), *Стиникола* (< *Свети Никола*), *С'ботското Поле* и *Црквата*. Во оваа бројка спаѓаат и имињата на девет држави – *Алванија* (< *Албанија*), *Босна*, *Грција*, *Египет*, *Италија*, *Либија*, *Макидонија* (< *Македонија*), *Словен'ја* (< *Словенија*) и *Хрватска*; една покраина

³⁷**ГРАНЦИ (ФРАНГОЧ)** Ѓ ЕРМАЌА Ѓрμακιά (н. од 20.1.1927, Вл. в/к бр. 18/1.2.1927. Околу 22 километри источно од Кајлари, на југозападните падини на Каракамен, на надморска височина од 1.000 метри е расположено македонското село Ранци (21Ѓ51Ѓ x 20Ѓ30Ѓ). Тоа претставува самостојна општина во Кајларската околина, чиј атар зафаќа површина од 53 квадратни километри. Селото Ранци се смета за мошне стара населба, која многу настрадала во времето на Негушкото востание од 1822 година. Поради учеството на селаните во НО движење селото на 16 март 1944 година било сверски нападнато од колаборационистичките грчки сили на грчкиот полковник Пулос; поголемиот дел од селото е запален и 66 души се принудени да се раселат. Селото исто така доста настрада и во времето на Граѓанската војна. Кенчов селото Ранци го спомнува со 680 македонски жители, а Милоевиќ со 240 македонски и 30 турски куќи. Всушност селото било поголемо и како такво во 1913 година е евидентирано со 1.164, во 1920 година со 1.108, во 1928 година со 1.225 жители, а во 1940 година нивниот број се покачи на 1.735, сите Македонци. Поради загубите што селото ги претрпе во Втората светска војна и за време на Граѓанската војна, бројот на неговите жители значително се намали. Така во 1951 година се попишани 592 жители, во 1961 година 667, во 1971 година 581, во 1981 година 593, а во 1991 година 489 жители. Поголемиот дел од населението побара спас во Република Македонија. Во селото се произведуваат многу компири и жито, а поради пространите планински пасишта прилично е развиено и сточарството (Симовски 1998: 300Ѓ301).

– *Војудина* (< *Војводина*); еден континент – *Африка* и едно море – *Белто Море* (< *Белото Море*).

Се направи обид за поголемиот дел од нив да се дадат основните историски потврди и да се посочи нивното значење³⁸. Исклучок од ова се имињата на државите, кои, засега, не се предмет на научен интерес.

Во прилогот топонимите ги толкуваме по азбучен ред и секој од нив го илустрираме со примери од спевот.

Алванија (< *Албанија*), држава на Балканскиот Полуостров; површина 28 748 кв. km. Главен град Тирана, сп. Борба почна надалеку/ Надалеку *Алванија* (Тошевски 2007: 29) /.../ И занцаја *Алванија*/ Да а' беват Италија (Тошевски 2007: 50) /.../ Дури наште са буваја/ *Алванија* на крај светуг/ Тука нова борба почна (Тошевски 2007: 53) /.../ Брзо сетне ми та зеа/ *Алванија* на борбата (Тошевски 2007: 55) /.../ На Култа са берат људа/ Нова пареа деца берат/ Да а пушчат *Алванија* (Тошевски 2007: 58).

Арапица, река во егејскиот дел на Македонија, Грција. – Од *Arap* '1) жител на народ населен во Мала Азија и северна Африка; Арапин; 2) лично име Арап; 3) црн човек, негар < тур. *arap* '1) Арап; 2) негар' + *-ица*, сп. Таман малку закрипиме/ Ај ут ново пу планин'те/ Ама сега на кај Негуш/ Да са свалме *Арапица*/ На изворте сти Никола (Тошевски 2007: 81) /.../ Су сè деца се фрлаја/ У реката *Арапица*/ Само деца да не дадат/ Само честа да ја спасат (Тошевски 2007: 82) /.../ *Арапица* ки на гл'тне/ Бучи фучи носе глотеж (Тошевски 2007: 84) /.../ *Арапица* гу влече долу/ И гу дробе и гу меле/ Ништо здраво не устава (Тошевски 2007: 84) /.../ Какво чудо бре Господи/ Предна страна Каракамен/ Ду пред Карпен дим и оган/ Ду небо са крева пламен/ Друг'та страна, Негушкото/ Ровји трештат, дојдут дојце/ *Арапица* сè тркала, корни (Тошевски 2007: 85) /.../ Пу реката *Арапица*/ Оше пена вотта пене (Тошевски 2007: 86) /.../ Мајките ут Негуш, тука/ И ут таа висучина покрај/ Мостут и ут мостут/ У *Арапица* скукале/ Су сè деца са фрлаље/ Да куртуљат ут Турците (Тошевски 2007: 86) /.../ Така беше так' ти вељам/ Стефо. Малку беше/ *Арапица* да на г'лтне (Тошевски 2007: 88).

Атина, главен град, економски, политички и културен центар на Грција од 1834 година. Именувањето *Атина* е според новогрчкиот изговор, на исток, а

³⁸ Во врска со обработката на заглавниот топоним корисни сугестии прифатив од д-р Олга Иванова, за што топло ѝ се заблагодарувам.

Атена според старогрчкиот изговор, на запад. Во Александрија е забележена формата *Афина* според стсл. φ за θ. – Од грч. мн. Ἀθῆναι, сп. Даскалиц’та адн’ш рече/ Ки ма носе на *Атина* (Тошевски 2007: 81).

Африка, според големината втор континент на Земјата, јужно од Европа и југозападно од Азија, меѓу Атланскиот и Индискиот Океан, Средоземното и Црвеното Море. Површина 30 313 000 кв. km. Во II век од н. е. Римјаните ја нарекле римската провинција *Africa* по берберското племе *Африги* (*Африди*): *афри* ’пештера’. Покрај берберското *афри* се предложени и други етимологии, неосновани: од латинското *a frigo* ’без мраз’, од арап. *афак* ’прав, прашина’ или ’сув’, сп. Дек’ та занца пусто живот/ Таму ного на далеку/ На далеку у *Африка*/ У *Африка* у Либија (Тошевски 2007: 180).

Без Куле, поранешен затвор во Солун. – Од тур. *beyaz* ’бел’ + *kule* ’кула’, сп. Пудразбраме шо е, кој е/ Тука ниа дека беме/ *Без куле* гу вилеле (Тошевски 2007: 96). В. **Кулата**.

Белград (< *Београд*), главен град на Србија, држава на Балканскиот Полуостров; административен, културен, стопански, индустриски центар и сообраќаен јазол; лежи на утоката на Сава во Дунав. Староантичкото име е *Singidunum* (I век). Во 878 година првпат се јавува под словенско име *episkopatus Bellogradensis*. – Сложенка од *бел*, *-а*, *-о*, *-и* ’што има боја на снег, на млеко; прозрачен, чист’ + *град* ’стара тврдина, крепост’, сп. Стојче реши да са жене/ И нивеста да дунесе/ Дур од Призрен, преку Шара/ Неа Стојче си ’а нашол/ И ут *Белград* ’а дунесе (Тошевски 2007: 180) /.../ Зато така на Митоди/ За работа јас му реку/ Кога на *Белград* гу пуштаја/ Там да оде, ут жен’та д’н са/ Деле. Туга они млади беја (Тошевски 2007: 229).

Белто Море (< *Белото Море*), познато како Егејско Море, дел од Средоземното Море меѓу Балканскиот Полуостров (Грција) и Мала Азија (Турција); површина 179 000 кв. km, најголема длабочина 3 411 m. – Од *бело* + *море* ’голема површина солена вода, дел од океан што завлегува во копното’, сп. Пак на *Белто море* тиде/ Да печалат да работат/ Нови ниви за да купат (Тошевски 2007: 41) /.../ Сами, дома м’жи нема/ Татко ти на *Белто море*/ Деверите со стоката (Тошевски 2007: 57) /.../ Назат. На *Белто море* кога/ Рабутате са чуја некој лафој (Тошевски 2007: 230). В. **Белград**.

Берово, град во источниот дел на Македонија, во областа Малеш, во изворишниот дел на реката Брегалница, со најстара потврда од XVI век, нотирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Малешево од 1570–1573

година. – Од лично име *Беро*, *Берислав*, *Беривој*, сп. У *Берово* зајно су Стојче/ Ки мин'ме тамо дватри дена (Тошевски 2007: 231) /.../ Е, дај го Митоди, му веле/ И он не е дома му веле она/ И он не е дома, у *Берово* е (Тошевски 2007: 236).

Бистрица, река во егејскиот дел на Македонија, Грција. – Од *бистар*, *-тра*, *-тро* '1) чист, прозрачен; 2) брз' < стсл. *выстръ* 'брз' + *-ица*, сп. Шо стурите виа, водач/ Кој ви беше на *Бистрица* (Тошевски 2007: 219).

Босна, територија меѓу реките Дрина и Сава, планините Плешивица и Динара, и главната вододелница на сливот на реките Сава и Неретва. Заедно со Херцеговина ја сочинува Босна и Херцеговина, држава на Балканскиот Полуостров. Површина околу 41 000 кв. km. Главен град Сараево, сп. Не са стори п'т и брана/ А ти тамо д'на бидиш/ На Либија и у *Босна* (Тошевски 2007: 201).

Брезно, село во Тетовско, кое првпат се споменува во 1327 година: ...на *Брѣзноумь*, а подоцна и во турскиот опширен дефтер за Тетовскиот вилает од 1452–1453 година. – Придавско образување со суфиксот *-но* од среден род (= село, брдо и сл.) од бот. *бреза* 'листопадно дрво со бела кора, со долги високи гранки, *Vetula alba*', сп. Адн'ш влегу горната удаја/ Крстувица да 'а видам/ Беше болна на креветут/ Ке ми рече да ја носам/ На кај *Брезно*, на планин'та/ Таму има стар манастир/ Белки госпут ки пуможе (Тошевски 2007: 146) /.../ Почна војна у Тетово/ Су балисти су фашисти/ Никуј редут нѐм гу знае/ И калето и лозјата/ Пепел стана, Цели села/ Изгурија пеплосаја/ Ут Варвара, *Брезно* горе/ Цело Лешок, Непроштено/ Ного кујки урнисаја/ Ного народ растурија/ Разбркаа и убија (Тошевски 2007: 193).

Бурлик'та (< *Бурликата* < *Бориката*), шумски предел со борови дрвја на планината Каракамен. – Од дијал. бот. *бурлика* 'борика, бел бор *Pinus silvestris*', сп. Ут *Бурлик'та* адн'ш зим'та/ Донца зајче, пумитуваш (Тошевски 2007: 47) /.../ Ут ниделџта пак тидоте/ На *Бурлик'та* да бич'те (Тошевски 2007: 54) /.../ На *Бурликта* ду сред зима/ Устанаме, некуј месец (Тошевски 2007: 81) /.../ Глас са донца и *Бурлик'та*/ Ки а' горат пауцијте (Тошевски 2007: 81) /.../ Дур са качме на *бурлик'та*/ В'лци ного овци ни заклаја (Тошевски 2007: 99).

Бурликите (< *Бурликите* < *Бориките*), борови стебла во шумскиот предел Бурлик'та, сп. Сетне дур ду вечер ки са оде/ Ду *бурлик'те* да стигниме (Тошевски 2007: 76) /.../ Изсемнати, клечкусани/ На *Бурликите* стигнаме (Тошевски 2007: 78).

Бутково, село во Валовишко, во егејскиот дел на Македонија, Грција, главно населено со Македонци. – Од лично име *Бут(е)* + *-ко*, скратено од првата компонента на сложените имиња: *Будимир*, *Будислав* од стсл. *вѣдѣ* 'да биде', сп. Пу Стилија абер дојде/ Тој да оди за *Бутково* (Тошевски 2007: 40) /.../ Ко са врна од *Бутково*/ Ми дунесе шеќерчиња/ Суво грозде и сланутук (Тошевски 2007: 41) /.../ Тера вара ут *Бутково*/ Ного лошо абер дое/ Мојто татко болен падна (Тошевски 2007: 42).

Варвара, село во Тетовско, кое првпат се споменува во 1378 година: **Варвара**, а подоцна и во турскиот опширен дефтер за Тетовскиот вилает од 1452–1453 година. – Од име на христијанска светица *Варвара* < грч. *Варвѳара* 'туѓинка', именување во врска со име на црква или манастир < стсл. *варѳварѳ* од грч. *Вѳрѳарос*, лат. *barbarus*, сп. Почна војна у Тетово/ Су балисти су фашисти/ Никунј редут нѐм гу знае/ И калето и лозјата/ Пепел стана, Цели села/ Изгурија пеплосаја/ Ут *Варвара*, Брезно горе/ Цело Лешок, Непроштено/ Ного кујки урнисаја/ Ного народ растурија/ Разбркаа и убија (Тошевски 2007: 193).

Вичо, планина со истоимен врв (2065 m) во егејскиот дел на Македонија, Грција. – Од почетно **бич(и)*, грч. *βίτσι*, придавка од зоол. *бик* 'нескопен вол или бивол', со грчка промена на *б* > грч. *β*, сп. Ниа знајме шо пустешти/ Беа они уште доло/ Там' на Грамос и на *Вичо* (Тошевски 2007: 195).

Влашки(те) К'ливи (< *Влашките Каливи*), ридно место со колиби во атарот на селото Ранци. – Од *влашки*, *-а*, *-о* 'што се однесува на Власи, што припаѓа на Власи' од етничкото име *Влав*, мн. *Власи* '1) Романец; 2) Ароман; 3) човек од влашки катун, номадски пастир (во средниот век)' < стсл. *влахъ* 'Романец' + *калива* 'привремена куќичка направена од трска или плет, покриена со гранки, кора, слама и др.; колиба', со грчка промена на *б* > грч. *β*, сп. Пр'длжиме, са качиме/ На *влашките к'ливи* горе (Тошевски 2007: 74) /.../ Стигнаме на *Влашки к'ливи*/ Рикоја да застан'ме. Сиднаме/ Дек ки седниш, сѐ смрзнато (Тошевски 2007: 76).

Воден, град во егејскиот дел на Македонија, Грција, западно од Солун. Жителите се главно Македонци. Под називот *Едеса* бил прва престолнина на древната македонска држава. Од крајот на VI век е познат под името *Воден*. Името се среќава во византиските извори од XI век: *έν τοῖς Βοδηνοῖς*; XII век: *έν Βοδηνοῖς καί έν Πρέσπλα*. – Од *воден*, *-дна*, *-дно*, *-дни* 'што е со вода, мокар', сп. И забраја, пр'падија/ Да са јават у Кајљари/ Кој у *Воден* кој у Лерин/ Да му дале шо трибало (Тошевски 2007: 50).

Војудина (< *Војводина*), покраина во составот на Србија. Површина 21 056 кв. km. – Од *војвода* истор. 'предводник, водач на ајдучка дружина за време на турското владеење; воен старешина', стсл. *војвода* 'воен старешина' + *-на*, сп. Даскалут па ки ни рече/ Таканака е да знајте/ *Војудина* дек на носат (Тошевски 2007: 129).

Вргуљгуф, рид, редуцирана висорамнина, каде што порано се фрлало арското ѓубре, во атарот на селото Ранци. – Можеби од: 1) **вргул* од *врга* < стсл. *врѣци*, *врѣж* 'фрла' + *-ул* + *гуф* < *гов*, стсл. *говѣн* 'лепешка, измет'; 2) посесивна форма на *-уф* < *-ов* од личното име *Вргулко* < *Вргуло* + *-ко* од *врга* 'тркалест израсток по стеблата на дрво; цумка', сп. Кога м'ската 'а вишле/ На *Вргуљгуф* дека греде/ Мама, памтам ут главата/ А извади шамијата/ Писна силно, глас да плаче (Тошевски 2007: 42).

Гаково (< *Гаково*), село во Војводина. – Од антропонимот *Гако* < *Гако* : *ѓак* '1) манастирски ученик; 2) црковно лице што помага на попот, ѓакон; 3) истор. писар' < стсл. *диакъ* 'ѓакон' < грч. *διάκονος* 'божји слуга', сп. Ти ми велиш, помниш Мирке/ Ко дујдоме ут *Гаково*/ Тука лице измиваше (Тошевски 2007: 145) /.../ Така и у *Гаково* бре Стефо/ Ного гајлина гајле, памтиш (Тошевски 2007: 229).

Горна Чешма, чешма во горниот дел на селото Ранци. – Од *горен*, *-рна*, *-рно* '1) што е на поголема височина, повисок; 2) што е на возвишение' + *чешма* 'извор (обично ограден) или бунар од кој истекува вода на жлеб или цевка' < тур. *çeşme* 'извор; водоскок; резервоар', сп. Ут Стилија сè ду Кољде/ Сама трчај пери, меси/ Фурна гори, носи вода/ *Горна чешма*, средна чешма/ Кога има појке људа/ Ки са сваљам и на Кул'та (Тошевски 2007: 40–41) /.../ Зафатиле на кај Кул'та/ *Горна чешма* и Рудињ'то (Тошевски 2007: 73).

Грамос, планина во егејскиот дел на Македонија, на албанско-грчката граница. Највисок врв 2520 m, сп. Ниа знајме шо пустеши/ Беа они уште доло/ Там' на *Грамос* и на Вичо (Тошевски 2007: 195).

Грција, најјужната држава на Балканскиот Полуостров. Површина 131 944 кв. km. Главен град Атина, сп. Пуста *Грција* не ти призна/ Ки имаше појке гудини стаж/ Порано ки беше у пензија (Тошевски 2007: 119).

Докуфге Вудиници (< *Доковите Воденици*), воденици на Доко во атарот на селото Ранци. – Од лично име *Доко*: 1) скратено од првата компонента на сложените имиња: *Добровој*, *Добромир*, *Доброслав*; *Тодор*, *Евдокимо* + *воденица*

’млин што го движи вода’, сп. Вангел рече дека оди/ Товар брашно да дунесе/
Ут докуфте вудиници (Тошевски 2007: 78).

Долно Мало, маало во долниот дел на селото Ранци. – Од *долен*, *-лна*, *-лно* ’1) што се наоѓа долу или подолу од друго, под друго нешто; 2) што е на ниско’ + *мало* < *маало* ’дел од град или село, квартал, улица’ < тур. *mahalle* ’маало’, сп. Така и са стори сел’то гу запалија/ Гори. Прво зафатија/ Некуј кујки *долно мало*/ Сетне спотераа млади/ Да субират ут кај Кул’та/ Ду шкуљото на сред село/ Целјут народ гу субраја (Тошевски 2007: 66) /.../ Дури ниа да са качме/ Ду над Карпен на водите/ Зафатија да и горат/ Кујките ут *Долно мало* (Тошевски 2007: 72) /.../ Прво влегле *долно мало*/ Кулска чешма и црквата (Тошевски 2007: 73).

Долно Поле, поле, дел од Кајларската Котлина, надвор од атарот на селото Ранци. – Од *долно* + *поле* ’1) широко рамно место, рамнина; 2) засеано земјиште, нива, ораница’, сп. Целто живеат мило Стефо/ Зајно гу минаме, пусто/ Зајно. Вујникл’ци, жетви/ *Долно поле*, гурбетл’ци/ Ами војни и селидби/ Дека крајут да гу палам (Тошевски 2007: 23) /.../ Трошка тате са заздрави/ Право тиде *долно поле*/ Гурбетчија, мачителник (Тошевски 2007: 25) /.../ Тера вара две гудини/ Ни гу виду ни гу позна/ Там на *долно поле* разбра/ На мајстори кал му носел (Тошевски 2007: 26) /.../ Д’еути беше *долно поле*/ И ут таму абер пушти/ К’ да знае шо да прае/ Дур на Крмско брго/ Брго, он да стигне (Тошевски 2007: 30) /.../ Наште беа *Долно поле*/ А у сел’то курфилаци/ Записаја с’та м’шки (Тошевски 2007: 49–50) /.../ Пороишта плават сегде/ Вот’та Негуш ки гу носе/ *Долно поле*, дур ду мор’то (Тошевски 2007: 84) /.../ Са присету шо вилеше/ За то, врем’то кога бете/ На работа *долно поле*/ *Долно поле* у серското (Тошевски 2007: 229). В. **Долно Мало**.

Дупница, град во пиринскиот дел на Македонија, Бугарија, главно населен со Македонци. – Од исчезнатата именка *дуна* ’дупка’ + *-ница* или од *дупен* ’кој е со дупка, продупчен’ + *-ица*, стсл. *доупница* ’дупка, јама’, сп. Друг пак рече на *Дупница*/ Ки на носат. Оше може/ И Струмица да на зева (Тошевски 2007: 97) /.../ Тргнаме. Ки на носат/ На *Дупница*. К’ква дупка/ К’ква пустуш. Ду туга/ Нема чуено такво нешто (Тошевски 2007: 113) /.../ И стигнаме на *Дупница* (Тошевски 2007: 114) /.../ А ти на *Дупница* утиде/ Тамо комер да тувараш/ И тро пари да дунесиш (Тошевски 2007: 123).

Ѓона, месност на планината Каракамен, богата со извори, во атарот на селото Ранци. – Од: 1) лично име *Ѓон* < *Ѓорѓи*; 2) зоол. *ѓон* ’птица пупунец,

Урира ерорс‘, сп. аром. *ghon(i)* ‘некаква птица‘, алб. *gjon* ‘кукумјавка‘, сп. Од свирките Карпен ечи/ Од кај *Ѓона* са врнуват/ На тапан‘те тупотите (Тошевски 2007: 28) /.../ Толку вода нигде нема/ Ни на *Ѓона* ни Мучар‘та (Тошевски 2007: 95).

Ѓорче, населба во Скопје, позната под името Ѓорче Петров. – Од лично име *Ѓорче* < *Ѓор(е)* + *-че*, од *Ѓорѓи*, сп. Ниа оше са држиме/ На куп с‘та са субраме/ Тука Стефо сна у *Ѓорче* (Тошевски 2007: 36).

Египет, држава во североисточниот дел на Африка и на Синајскиот Полуостров кој е дел од Азија, површина 1 001 449 кв. km. Главен град Каиро, сп. Има една нова група/ За *Египет* шо на пала/ Ама таму друга вера (Тошевски 2007: 97).

Италија, држава во јужна Европа, површина 301 262 кв. km. Главен град Рим, сп. И занцаја Алванија/ Да а’ буват *Италија* (Тошевски 2007: 50).

Кавакли, село во Драмско, во егејскиот дел на Македонија, Грција. – Од тур. *kavakli* ‘обиколен со тополи, тополов‘ : бот. *kavak* ‘топола, *Populus*‘, сп. На занцаја пу селата/ *Кавакли* му беше и‘м‘то (Тошевски 2007: 125).

Кајљари (< *Кајлар*), град во егејскиот дел на Македонија, Грција, во кој живеат голем број Македонци. – Можеби од тур. *kaça* ‘карпа, спила, камен‘ + *-lari*, хибрид од тур. мн. *-lar* и словенското *-и*, сп. И забраја, пр‘падија/ Да са јават у *Кајљари*/ Кој у Воден кој у Лерин/ Да му дале шо трибало (Тошевски 2007: 50).

Калето, рид над Тетово, каде што порано имало тврдина. – Од *кале* ‘тврдина, крепост; град‘ < тур. *kale* ‘утврден град‘, сп. Почна војна у Тетово/ Су балисти су фашисти/ Никуј редут нѐм гу знае/ И *калето* и лозјата/ Пепел стана, Цели села/ Изгурија пеплосаја (Тошевски 2007: 193).

Калишта, село во Струшко, што лежи на калливиот брег на Охридското Езеро. Неговото име првпат се споменува во XV век, нотирано во турскиот пописен дефтер од 1452–1453 година за Тетовскиот вилает. – Од *калиште* ‘место каде што има кал, блато; блаштиште‘, сп. Стефо. С‘та деца са венчаа/ Влатко у соборна црква/ Св. Климент Охридски/ Славјанка у Св. Јован/ А Мирјана у црквата/ У *Калишта* кај Струга/ Бисера у Св. Ѓорѓи (Тошевски 2007: 184).

Каракамен, планина во егејскиот дел на Македонија, Грција. – Од *каракамен*, состав од *кара* ‘црн‘ < тур. *kara* + *камен* ‘скршен дел од карпа; парче

од карпа^с, сп. *Каракамен* са тркала/ Ки са руше планината (Тошевски 2007: 84) /.../ Друкта страна ут планин^ста/ *Каракамен* сл^снце грее (Тошевски 2007: 85) /.../ Какво чудо бре Господи/ Предна страна *Каракамен*/ Ду пред Карпен дим и оган/ Ду небо са крева пламен/ Друг^ста страна, Негушкото/ Ровји трештат, дојдут дојце/ Арапица сè тркала, корни (Тошевски 2007: 85).

Каракаменската Планина, планина во егејскиот дел на Македонија, Грција. – Од *каракаменска* ^сшто припаѓа на Каракамен^с + *планина* ^споголема долгнавеста височина на која има повеќе врвови^с од праслов. **polnъ* ^срамен^с + *-ina*, сп. Ранци беше најгулемо/ Макидонско село тамо/ Пуд *Каракаменската/ Планина*, далеку ут оч^сте/ На с^ста пусти лошотии (Тошевски 2007: 65). В. **Каракамен**.

Карпен, рид во атарот на селото Ранци. – Можеби од *карпа* ^сскала, спила, голем камен^с + *-ен*, сп. Од свирките *Карпен* ечи/ Од кај Ѓона са врнуват/ На тапан^сте тупотите (Тошевски 2007: 28) /.../ На кај *Карпен* с^слнце бега/ Зад нас снопја са врзуват (Тошевски 2007: 40) /.../ Кинисаме на кај *Карпен*/ На Пиштерка за да бегма (Тошевски 2007: 72) /.../ Дури ниа да са качме/ Ду над *Карпен* на водите/ Зафатија да и горат/ Кујките ут Долно мало (Тошевски 2007: 72) /.../ Какво чудо бре Господи/ Предна страна Каракамен/ Ду пред *Карпен* дим и оган/ Ду небо са крева пламен/ Друг^ста страна, Негушкото/ Ровји трештат, дојдут дојце/ Арапица сè тркала, корни (Тошевски 2007: 85) /.../ Оше дим на *Карпен* вие/ Ранци гу сринаја пците (Тошевски 2007: 85) /.../ С^ста блејат, ти са чине целто/ Поле одсвонува.Ти са чине/ *Карпен*, дома дек си гредат/ На кај Ранци ут пасејне (Тошевски 2007: 104).

Катранечко, подрачјето што му припаѓа на селото Катранци, сп. Ама сетне к^с бигаме/ Никој абер не на зеде/ Ниту разбра шо са стори/ Му рикоја дека негде/ *Катранечко* са тидени (Тошевски 2007: 63).

Катранци, село во Кајларско, во егејскиот дел на Македонија, Грција, во кое живеат голем број Македонци. – Од личното име *Катран* : *катран* ^сцрна и густа течност што се добива од борова смола или од каменен јаглен^с < тур. *katran* ^ссмола; катран^с + *-ци*, сп. Таа вечер јас излегу/ Ут пустелта јас утиду/ У *Катранци*. Тамо пауцијте/ Сверој тешки, гнусни муцки/ Да ^си гон^сме ут селото (Тошевски 2007: 62) /.../ Туга дое ут одборут/ Писмо, абер да са берме/ Оти ноќта тие сверој/ На *Катранци* ки удреле (Тошевски 2007: 62) /.../ Ти у к^срут беше, утрото/ У три са врна ут *Катранци*/ Тамо легна да пучиниш (Тошевски 2007: 71) /.../ С^ста жени с^ста деца/ Некуј м^сж сал напред влече/ Толко. Друјзте

м'жи/ Ја у селто устанаја/ Ја пу ношта у *Катранци*/ Планините 'и фатија (Тошевски 2007: 77).

Киселта Вода (< *Киселата Вода*), извор во Тетовско. – Од *кисел*, -а, -о 'кој има вкус на зелено грозје, лимон, оцет и сл. + *вода* 'место од каде што избива вода на површината на земјата; извор, кладенец', сп. Се си мислам дека беме/ На *киселта вода* долу/ Пут болниц'та, ма разбраш/ Кај Качовци, дур у Лешок (Тошевски 2007: 144).

Крмско, село во Кајларско, во егејскиот дел на Македонија, Грција. – Од ***Къръм** 'Крим, полуостров помеѓу Црно и Азовско Море во јужниот дел на Русија' < тур. *Kırım* 'Крим' + -ско, сп. Кога беше он на *Крмско*/ Су мајстори работаше/ Работаше и учеше (Тошевски 2007: 27) /.../ Д'еути беше долно поле/ И ут таму абер пушти/ К' да знае шо да прае/ Дур на *Крмско* брго/ Брго, он да стигне (Тошевски 2007: 30) /.../ Ама пусто... Јас у Ранци/ Он на *Крмско* утидено (Тошевски 2007: 31).

Кулата, село во Петричко, во пиринскиот дел на Македонија, Бугарија. – Од *кула* 'тесно и високо здание со тркалезен или четвртест облик, обично при крепост, што служи за одбрана и набљудување', стсл. *коџла*, тур. *kule*, варијанта од арап. *kal'a* 'тврдина, кале', сп. На *Кулата* к' стигнаме/ Така стојме у вагон'те (Тошевски 2007: 113).

Култа (< *Кулата*), средсело, маало во селото Ранци, сп. Ут Стилија сè ду Кољде/ Сама трчај пери, меси/ Фурна гори, носи вода/ Горна чешма, средна чешма/ Кога има појке људа/ Ки са сваљам и на *Кул'tа* (Тошевски 2007: 40–41) /.../ Бе на *Култа* да нап'лнам/ Појке вода греде таму/ И не мрзне кулска чешма (Тошевски 2007: 56) /.../ На *Култа* са берат људа/ Нова пареа деца берат/ Да а пушчат Алванија (Тошевски 2007: 58) /.../ Денес зијан тука,/ Утре преку долут негде/ Друг ден пак на *Култа*/ Некуј ки затворот, некуј/ Ки закољат, м'нгла ки гу јаде (Тошевски 2007: 66) /.../ Така и са стори сел'то гу запалија/ Гори. Прво зафатија/ Некуј кујки долно мало/ Сетне спотераа млади/ Да субират ут кај *Кул'tа*/ Ду шкуљото на сред село/ Целјут народ гу субраја (Тошевски 2007: 66) /.../ Зафатиле на кај *Кул'tа*/ Горна чешма и Рудињ'то (Тошевски 2007: 73).

Кулска Чешма, чешма сред село, во близина на Култа во селото Ранци. – Од *кулска* 'што припаѓа на кулата' + *чешма*, сп. Бе на Култа да нап'лнам/ Појке вода греде таму/ И не мрзне *кулска чешма* (Тошевски 2007: 56) /.../ Прво влегле долно мало/ *Кулска чешма* и црквата (Тошевски 2007: 73). В. **Горна Чешма**.

Куријта (< *Коријата*), дабова шума во атарот на селото Ранци. – Од *куруија* 'мала шума, шумичка, горичка; корија' < тур. *kori, koru*, сп. На *курујта* заставаме... (Тошевски 2007: 54).

Лерин, град во егејскиот дел на Македонија, Грција, во кој живеат голем број Македонци. Грците го нарекуваат *Флорина*. – Од *Хлерин* < *Хрелин*, придавка од личното име *Хрел*, *Хрелја* : **хрело* 'жабри', сп. И забраја, пр'падија/ Да са јават у Кајљари/ Кој у Воден кој у *Лерин*/ Да му дале шо трибало (Тошевски 2007: 50).

Лешок, село во Тетовско. – Можеби од *лес* 'шума' < стсл. *лѣсъ* 'шума' + *-ок*, сп. *Лешок* мило растераја/ Ниту црква ни кандило/ Не устана. Манастирот/ Гу турија, запалија (Тошевски 2007: 33) /.../ Нас у *Лешок* на занцаја/ У кукката на чичко Андро (Тошевски 2007: 139) /.../ Се си мислам дека беме/ На киселта вода долу/ Пут болниц'та, ма разбраш/ Кај Качовци, дур у *Лешок* (Тошевски 2007: 144) /.../ Пусидоме, толку беше/ Крстувица су нас сама/ У *Лешок* са свали здрава (Тошевски 2007: 147) /.../ Почна војна у Тетово/ Су балисти су фашисти/ Никуј редут нѐм гу знае/ И калето и лозјата/ Пепел стана, Цели села/ Изгурија пеплосаја/ Ут Варвара, Брезно горе/ Цело *Лешок*, Непроштено/ Ного кујки урнисаја/ Ного народ растурија/ Разбркаа и убија (Тошевски 2007: 193).

Либија, држава во северна Африка, површина 1 759 540 кв. km. Главен град Триполи, сп. Дек' та занца пусто живут/ Таму ного на далеку/ На далеку у Африка/ У Африка у *Либија* (Тошевски 2007: 180) /.../ Не са стори п'т и брана/ А ти тамо д'на бидиш/ На *Либија* и у Босна (Тошевски 2007: 201).

Лозјата, лозја над Тетово. – Од *лозје* 'место каде што се засадени лози' < стсл. *лозиџ*, сп. Почна војна у Тетово/ Су балисти су фашисти/ Никуј редут нѐм гу знае/ И калето и *лозјата*/ Пепел стана, Цели села/ Изгурија пеплосаја (Тошевски 2007: 193).

Макидонија (< **Македонија**), името на нашава земја, држава на Балканскиот Полуостров; површина 25 713 кв. km. Главен град Скопје, сп. Вели чо'јкут, сега вие/ Ки кинис'та за на долу/ *Макидонија* ве чека (Тошевски 2007: 138) /.../ *Макидонија* са сврши (Тошевски 2007: 197).

Мучара (< *Мочара*), влажно, мочурливо место во атарот на селото Ранци. – Од *мучара* 'мочур, земја натопена или покриена со вода; влажно, мокро место; мочара' од стсл. *моча* 'бара, блато, мочуриште' < *мочити* 'кваси, топи, натопува', сп. На *Мучара* кога беме/ Ти ми рече да та чекам/ Дека тамо ут

полето/ Ки ма носиш на Џумата (Тошевски 2007: 45) /.../ Работаме на *Мучара*/ Ти ут пазар ки са врниш/ Ут *Мучара* ки ма зеваш (Тошевски 2007: 54) /.../ Толку вода нигде нема/ Ни на Ѓона ни *Мучар'та* (Тошевски 2007: 95).

Негуш, град во егејскиот дел на Македонија, Грција, во кој живеат голем број Македонци. – Од **Нег'шъ* од лично име *Негуш* < *Нег(о)* + *-уш*, а тоа скратено од *Негослав* : *нега* 'љубов, нежност', стсл. *нѣга* 'наслада, веселба, радост', сп. Дали помниш, памитуваш/ *Негуш* кога та фатија/ Та фатија затворија (Тошевски 2007: 34) /.../ Таман малку закрипиме/ Ај ут ново пу планин'те/ Ама сега на кај *Негуш*/ Да са свалме Арапица/ На изворте сти Никола (Тошевски 2007: 81) /.../ Пороишта плават сегде/ Вот'та *Негуш* ки гу носе/ Долно поле, дур ду мор'то (Тошевски 2007: 84) /.../ Тука па у *Негуш* вотта/ Наште рани ги пуплави (Тошевски 2007: 86) /.../ Мајките ут *Негуш*, тука/ И ут таа висучина покрај/ Мостут и ут мостут/ У Арапица скукале/ Су сè деца са фрљаље/ Да куртулат ут Турците (Тошевски 2007: 86) /.../ Арно рече ти у *Негуш*/ Кога беме избегани (Тошевски 2007: 154).

Негушкото, подрачјето што му припаѓа на градот Негуш, сп. Какво чудо бре Господи/ Предна страна Каракамен/ Ду пред Карпен дим и оган/ Ду небо са крева пламен/ Друг'та страна, *Негушкото*/ Ровји трештат, дојдут дојце/ Арапица сè тркала, корни (Тошевски 2007: 85) /.../ Са свалиме *Негушкото*/ Зафатија полски села (Тошевски 2007: 100).

Непроштено, село во Тетовско. Неговото име првпат се споменува во XVI век, нотирано во турскиот опширен пописен дефтер од 1568–1569 година за Тетовската нахија. – Од лично име *Непроштен*, сп. Почна војна у Тетово/ Су балисти су фашисти/ Никуј редут нѐм гу знае/ И калето и лозјата/ Пепел стана, Цели села/ Изгурија пеплосаја/ Ут Варвара, Брезно горе/ Цело Лешок, *Непроштено*/ Ного кујки урнисаја/ Ного народ растурија/ Разбркаа и убија (Тошевски 2007: 193).

Охрид, град во југозападниот дел на Македонија, крај североисточниот брег на Охридското Езеро. Античкото име на градот е *Λυχνίς*, *Λυχνιδός*, *Λυχνιδιός*, познат од III век пр. н. е. Од почетокот на XI век Охрид е престолнина на македонската средновековна држава и седиште на Архиепископијата. – Името *Охрид* е словенско – *О(колу)Хрид*, сп. Ама велат на народот/ Дека веќе нема војна/ Некуј договор од *Охрид*/ Шо у Скопје потписаја/ С'та нешта ки 'и реше (Тошевски 2007: 197).

Петрич, град во пиринскиот дел на Македонија, Бугарија, главно населен со Македонци. – Од грч. *πετρα* 'камен' + *-ич* или од личното име *Петар*, стсл. *Петръ* + *-ич*, сп. Треба да ма носте на Ванга/ У *Петрич* ама некуј веле/ Умрела, друга ки са нае (Тошевски 2007: 170).

Пиштерка (< *Пештерка*), карпеста вдлабнатина во атарот на селото Ранци. – Од *пиштерка* 'мала пештера; пештерка' од *пиштера* '1) природно голема шуплина во камен со надворешен отвор; дупка; 2) спила, карпа; пештера' < стсл. *пештера* од *пашть* + *-ера*, сп. Некуј људа долнополци/ Избигаја на *Пиштерка* (Тошевски 2007: 70) /.../ Кинисаме на кај Карпен/ На *Пиштерка* за да бегма (Тошевски 2007: 72) /.../ Ладно, сиво, деца пиштат/ Народ граба за *Пиштерка* (Тошевски 2007: 73) /.../ Народ цика, грабе, грабе/ И се напред чекур праве, оде/ Пред да стемне за да стигне/ На *Пиштерка*. Шо погоре ки са/ Стигне, толко снегут подлабок е (Тошевски 2007: 74) /.../ Дека'ј Ранци а дека *Пиштерка*/ Адно дете за р'кта држам/ Друг'то дете завизано/ На плешчите гу носам (Тошевски 2007: 75).

Пловдив, град на десниот брег на реката Марица во Бугарија, индустриски, културен и сообраќаен центар. – Од *Плѣпѣдивъ* (XII век) < трак. *Pulpudeva* (*deva* 'град') = грч. *Philippopolis* 'град на Филип', сп. Шо застапа тука, ништо/ Не прапала. Сава ут Кочо/ Дур ду *Пловдив* била (Тошевски 2007: 170).

Призрен, град во Косово. Се споменува во запис од 1293–1302 г.: ...а оџ *призрѣтиѣ*. – Од префиксираниот глагол *призрѣти* 'гледа, загледа', сп. Стојче реши да са жене/ И нивеста да дунесе/ Дур од *Призрен*, преку Шара (Тошевски 2007: 180).

Прилеп, град во Македонија, во источниот дел на Прилепско Поле, на Прилепска Река, во подножјето на Мукоѕ и Дрен Планина. Градот се споменува во XI век уште во времето на Самуил како утврдено место. – Од **прилеп* 'што е прилепено за нешто' : *прилепи* 'што се лепи до нешто' < стсл. *прилѣпъ* 'што се лепи': *прилѣпити* 'лепи'. Метафорично, сп. Сакаме адн'ш, напред/ Кујката кога са стори/ Да се врниме у *Прилеп* (Тошевски 2007: 168) /.../ А дунцаме дур ду *Прилеп*/ Тука ручек направиме (Тошевски 2007: 180) /.../ Шо булници шо ликари/ И у *Прилеп* и у Скопје/ И пу бањи и бајачки, и пу/ Води и вудички, нигде/ Здраве не са нае, не са стори (Тошевски 2007: 201) /.../ Да си бе у *Прилеп* сега/ Таму има три јатрви (Тошевски 2007: 213).

Ранци, село во Кајларско, во егејскиот дел на Македонија, Грција, населено со Македонци, споменато во 1481 година под два назива: *Франковци* // *Хранче*. – Од лично име *Франко* : стел. *франџгъ* 'Французин', сп. ром. лично име *Fringi* или од лично име *Ранче* < *Хранче* од *Хран(о)* + *-че*, скратено од *Хранимир*, *Хранислав*, сп. Ама пусто... Јас у *Ранци*/ Он на Крмско утидено (Тошевски 2007: 31) /.../ Некуј веле пак да бегма/ На кај дома, на кај *Ранци* (Тошевски 2007: 35) /.../ Катранчани глас дадоја/ Дека двајца и ут *Ранци*/ Изгуреле таа вечер (Тошевски 2007: 64) /.../ Денес ранто утро Стефо/ На радијто приказаја/ *Ранци* како е гурино (Тошевски 2007: 65) /.../ *Ранци* беше најгулемо/ Макидонско село тамо/ Пуд Каракаменската/ Планина, далеку ут оч'те/ На с'та пусти лошоти/ Лошо време, пуштуш људа/ Удрија пауцијте и на *Ранци* (Тошевски 2007: 65) /.../ Адн'ш *Ранци* гу гурија/ Нашта кујка куртулиса/ Ама сега во шо греде/ Лошо абер ут Цумата/ *Ранци* поново ки горе (Тошевски 2007: 70) /.../ Са заврту на кај *Ранци*/ Да гу видам за пуследно/ Сетне *Ранци* не са пуле (Тошевски 2007: 72) /.../ Целто село пеп'л стана/ Дека боже беше *Ранци* (Тошевски 2007: 73) /.../ Не устана нашто *Ранци*/ Гу срамнија су земјата (Тошевски 2007: 73) /.../ Дека'ј *Ранци* а дека Пиштерка/ Одно дете за р'кта држам/ Друг'то дете завизано/ На плешчите гу носам (Тошевски 2007: 75) /.../ Пуљме, *Ранци* устанува/ Зад ридишта и дулои (Тошевски 2007: 75) /.../ Бег'та оше ранто утре/ Дента *Ранци* пак ки горе (Тошевски 2007: 77) /.../ Туга' абер дунесоја, *Ранци*/ Втор п'т ки гу горат (Тошевски 2007: 81) /.../ Нема ништо да устане/ На кај *Ранци* да са сваље (Тошевски 2007: 84) /.../ Ама оше дим са крева/ Шо е *Ранци* запалено (Тошевски 2007: 85) /.../ Оше дим на Карпен вие/ *Ранци* гу сринаја пците (Тошевски 2007: 85) /.../ Ки кинисма дека п'тут/ Носи ки ни носе. Ако Госпут/ На милува, ки пуможе/ Пак у *Ранци* да на врне (Тошевски 2007: 87) /.../ Ден чикаме, нукуј нема/ Ниту дедо таму дое, ниту/ Некуј абер пушти. Кинисаме/ Сетне на кај Серско поле/ Ни рикоја, с'то *Ранци*/ Тамо дека ки са берме (Тошевски 2007: 100) /.../ С'та блејат, ти са чине целто/ Поле одсвонува. Ти са чине/ Карпен, дома дек си гредат/ На кај *Ранци* ут пасејне (Тошевски 2007: 104) /.../ Никуј нема покрај мене/ Стефо, нукуј. Угул сама/ Кату куга бигаме с'та/ Ут *Ранци* таканака (Тошевски 2007: 105) /.../ Серскуто е друго место/ Не е кату наш'то *Ранци* (Тошевски 2007: 105) /.../ Се зилено далдисано/ Такво поле *Ранци* нема (Тошевски 2007: 114) /.../ Прво пуљовци у *Ранци*/ Зијан гулем направија/ Не устана кујка без/ Мртовец, без сакато (Тошевски 2007: 121) /.../ На *Ранци* такви којна нема/ Видено, цели грамуради (Тошевски 2007: 131–132) /.../ С'та наши са субраја/ И ут *Ранци* гости мили/ Невидени ни дујдоја (Тошевски 2007: 150) /.../ Мирке, рече, мисли добро/ Ја на *Ранци* да та врнам/ Тамо дек е твојта рода/ Ја су мене ки кинисаш (Тошевски 2007: 154) /.../ Путресена оше стојам/

Штом се сетам јас на *Ранци*/ Шо срамоти, к'кви сверства/ Су жените рански беше/ Су нивните армасници (Тошевски 2007: 196) /.../ Цели ноќи ич не спијам/ Не ут чера не ут денес/ Сè са врти су гудини/ Сè ут м'ки сè ут жалби/ Ут порано и за с'та/ За мајка ми, твојта баба/ За сестрите, за браќата/ У *Ранци* шо устанаја (Тошевски 2007: 213–214) /.../ Шо работа. Таква работа/ Немаше у *Ранци*, не знам (Тошевски 2007: 230).

Рилци, село во пиринскиот дел на Македонија, Бугарија, населено со Македонци. – Од лично име *Рил(е)* < *Ристе* + *-ци*, сп. Три-чители рански кујки/ У едно село ки занесат/ Наска ни са падна *Рилци* (Тошевски 2007: 115).

Рудињ'то (< *Рудињето*), пасиште на рид во атарот на селото Ранци. – Од *рудина* 'рамнина, пасиште на височина', сп. Зафатиле на кај Кул'та/ Горна чешма и *Рудињ'то* (Тошевски 2007: 73).

Св. Ѓорѓи (< *Свети Ѓорѓи*), црква во Скопје. – Состав од *свет*, *-а*, *-о*, *-и* '1) атрибут што иде со име на светец, светица; 2) што е предмет на верски култ; што е во врска со црквата' и од личното име *Ѓорѓи* < грч. Γεώργιος 'земјоделец', сп. Стефо. С'та деца са венчаа/ Влатко у соборна црква/ Св. Климент Охридски/ Славјанка у Св. Јован/ А Мирјана у црквата/ У Калишта кај Струга/ Бисера у Св. Ѓорѓи (Тошевски 2007: 184).

Св. Јован (< *Свети Јован*), црква во Скопје. – Од *свети* + лично име *Јован* < евр. יוֹחָנָן 'Бог е милостив' или 'божја благодат', сп. Стефо. С'та деца са венчаа/ Влатко у соборна црква/ Св. Климент Охридски/ Славјанка у Св. Јован/ А Мирјана у црквата/ У Калишта кај Струга/ Бисера у Св. Ѓорѓи (Тошевски 2007: 184).

Серес, античкиот *Siris* е нотран уште во V век пр. н. е. Средновековниот *Сер* е град во егејскиот дел на Македонија, Грција, главно населен со Македонци. – Од: 1) индоевропската основа **ser* 'лее, тече'; 2) *сер*, *-а*, *-о* 'пепелав, сив, сур' < стсл. *сѣръ* 'сив', сп. А ти беше надвор Стефо/ Некуј книги за да правиш/ За да ојме на кај *Серес* (Тошевски 2007: 82–83) /.../ Ти ми велиш бе у *Серес*/ Таму има наша дага/ Да упитам шо да прајме (Тошевски 2007: 97) /.../ Пред да стигнине на *Серес*/ На пр'сече една река (Тошевски 2007: 102) /.../ На десната страна на кај/ Морто, *Серес* вирка, оше ного (Тошевски 2007: 103).

Серско Поле, широко рамно место во атарот на градот Сер, односно Серес, сп. Ден чикаме, нукуј нема/ Ниту дедо таму дое, ниту/ Некуј абер пушти.

Кинисаме/ Сетне на кај *Серско поле*/ Ни рикоја, с'то Ранци/ Тамо дека ки са берме (Тошевски 2007: 100). В. **Долно Поле**.

Серскуто (< *Серското*), подрачјето што му припаѓа на градот Сер, односно Серес, сп. *Серскуто* е друго место/ Не е кату наш'то Ранци (Тошевски 2007: 105) /.../ Са присету шо вилеше/ За то, врем'то кога бете/ На работа долно поле/ Долно поле у *серското* (Тошевски 2007: 229).

Симитли, село во пиринскиот дел на Македонија, Бугарија, населено со Македонци. – Од прекар *Симит* : *симит* 'вид мал тркалезен леб од бело брашно; симид' < тур. *simit* + *-li*, сп. Дедо Гаврил, добра душа/ На дунесе ду *Симитли* (Тошевски 2007: 116) /.../ Меѓу тиа двете, село/ *Симитли* му беше им'то (Тошевски 2007: 117) /.../ Са пугоди топло лето/ Наоколо беше војна/ *Симитли* у сенка беше (Тошевски 2007: 117).

Скопје, главен и најголем град на Македонија, административно-политички, стопански и културно-просветен центар. Расположен е во Скопската Котлина, од двете страни на Вардар. Во 535 година императорот Јустинијан, роден во овој крај, го обновил по земјотресот и го нарекол *Prima Justinijana* 'прв Јустинијанов', но населението го сочувало стариот назив, првичен и краток. Под денешното име првпат се споменува во 1019 година. Името подоцна се среќава во запис во 1357 година: **Въ славном градѣ Скопи царском**. Називот е од тракиско потекло. Етимологијата не е утврдена, сп. Друг п'т тешко болна/ Падна и у *Скопја* та занцаме/ У булниц'та да та лечат (Тошевски 2007: 139) /.../ И тргнаме су татко ти/ Право *Скопја* у булниц'та (Тошевски 2007: 140) /.../ Сетне *Скопје* стан/ Палале, не гу нашле (Тошевски 2007: 166) /.../ Ама вељат на народот/ Дека веќе нема војна/ Некуј договор од Охрид/ Шо у *Скопје* потписаја/ С'та нешта ки 'и реше (Тошевски 2007: 197) /.../ Шо булници шо ликари/ И у Прилеп и у *Скопје*/ И пу бањи и бајачки, и пу/ Води и вудички, нигде/ Здраве не са нае, не са стори /.../ Митоди на *Скопје* тиде/ За да уче са записа. Таму веќе/ Беше Стојче. Јас устана/ Угул сама су Елица (Тошевски 2007: 201).

Скопската Црна Гора (< *Скопска Црна Гора*), планина во североисточниот дел на Македонија, со највисок врв Рамно (1 651 m). – Од *скопска* 'што припаѓа на Скопје' + *црн*, *-а*, *-о*, *-и* '1) што има многу темна боја; 2) што е без светлост; мрачен, темен' + *гора* '1) место обраснато со дрвја; шума; 2) планина, брдо', стсл. *гора* 'планина', сп. К' удрија у *скопската*/ *Црна Гора* у планинта/ Некуј село на границ'та/ Шо пу снегут шо пу студут/ Пак децата и субраја (Тошевски 2007: 194).

Словен'ја (< *Словенија*), држава во средна Европа; површина 20 251 кв. км. Главен град Љубљана, сп. Лошо абер туга дое/ Дека војна са утвори/ У Хрватска и *Словен'ја* (Тошевски 2007: 153).

Соборна Црква Св. Климент Охридски, соборниот храм во Скопје. – Состав од *соборен*, -на, -но 'што припаѓа на собор' : *собор* '1) собир на луѓе на празник на манастир, црква; народна веселба' < стсл. *сѣборъ* 'собир' + *црква* + *свети* + лично име *Климент*, стсл. *климентъ* < грч. *Κλήμεντος* 'милостив, добар' + *Охридски* образуван од името на градот *Охрид*, сп. Стефо. С'та деца са венчаа/ Влатко у *соборна црква/ Св. Климент Охридски/* Славјанка у Св. Јован/ А Мирјана у црквата/ У Калишта кај Струга/ Бисера у Св. Ѓорѓи (Тошевски 2007: 184). В. **Црквата**.

Солун, град и пристаниште на брегот на Солунскиот Залив; развиен индустриски, културно-просветен и сообраќаен центар во егејскиот дел на Македонија, Грција. Тој е еден од најголемите древномакедонски градови. – Од **Солун*, стсл. *Солѣнъ*, настанат од балканско-латинското **Salona*. *Салоники*, грч. *Θεσσαλονίκη*, е основан во 315 година пр. н. е. Постои толкување: 1) од името на убавицата Тесалоники, сестра на Александар Македонски, која ја зел за жена Касандер, син на еден војсководец; 2) во чест на победата над Тесалијците, грч. *νίκη* 'победа', сп. Пуста јаска. То ден Стефо/ Ут *Солун* са врна доцна (Тошевски 2007: 91) /.../ Знаат казанут кој гу праве/ На народут леб да даде/ И кој праве книги, нешта/ Кој ѝ носе сè до *Солун* (Тошевски 2007: 93) /.../ Позно вечерта стигнаме/ Дур ду *Солун* пустанати (Тошевски 2007: 94) /.../ Стра ма фати, дека боже/ Да гу палам. Ај си реку/ Ки упитам некуј чоек/ Ут ранчани шо у *Солун/* Са прибраја. Одам, одам/ Покрај морто, накај ридут (Тошевски 2007: 96) /.../ *Солун* ного не ва држе/ А и потешко ки биде (Тошевски 2007: 97) /.../ Туши гу запиσαμε у *Солун/* Учител, даскал да са уче (Тошевски 2007: 99) /.../ Место накај *Солун* д' ојме./ Кај Туши да са приберме/ Ниа него гу врнаме/ Овци, стока за да тушка (Тошевски 2007: 99) /.../ Тешко ного пуминаме/ Штом ут *Солун* са тргнаме (Тошевски 2007: 105).

Средна Чешма, чешма во средниот дел на селото Ранци. – Од *среден*, -дна, -дно, -дни '1) што се наоѓа среди нешто; 2) што се наоѓа меѓу две или три нешта; 3) што не е ниту голем ниту мал' + *чешма*, сп. Ут Стилија сè ду Кољде/ Сама трчај пери, меси/ Фурна гори, носи вода/ Горна чешма, *средна чешма/* Кога има појке људа/ Ки са сваљам и на Кул'та (Тошевски 2007: 40–41). В. **Горна Чешма**.

Сред Село, место во средина на селото Ранци. – Од *сред село* 'празен простор во средина на селото', сп. Така и са стори сел'то гу запалија/ Гори. Прво зафатија/ Некуј кујки долно мало/ Сетне спотераа млади/ Да субират ут кај Кул'та/ Ду шкуљото на *сред село*/ Целјут народ гу субраја (Тошевски 2007: 66).

Стилија (< *Свети Илија*), црква во селото Ранци. – Од *сти* 'свети' + лично име *Илија* од грч. Ἰλιῆς < евр. 'Eliyah, 'Eliyahū 'Јахве е мој Бог', сп. Пак јас сама си устана/ Свекрвата и золвите/ И помал'те ми девери/ Час су мене час зад мене/ Секуј нешто да ми пала/ Да направам да дунесам/ Ду бунарот ду пундил'та/ На чешмата, на рудињ'то/ Ду *Стилија*, *Стиникола*/ На м'лзење на стрижење (Тошевски 2007: 30–31) /.../ Оште ран'то ут *Стилија*/ Са чу гласут на канбан'та (Тошевски 2007: 77).

Стиникола (< *Свети Никола*), црква во селото Ранци. – Од *сти* 'свети' + лично име *Никола* < грч. Νικόλαος 'народот победува', сп. Пак јас сама си устана/ Свекрвата и золвите/ И помал'те ми девери/ Час су мене час зад мене/ Секуј нешто да ми пала/ Да направам да дунесам/ Ду бунарот ду пундил'та/ На чешмата, на рудињ'то/ Ду *Стилија*, *Стиникола*/ На м'лзење на стрижење (Тошевски 2007: 30–31) /.../ Таман малку закрипиме/ Ај ут ново пу планин'те/ Ама сега на кај Негуш/ Да са свалме Арапица/ На изворте *сти Никола* (Тошевски 2007: 81) /.../ С'та са субраја горе/ *Сти Никола* да гу вардат/ Вотта да не гу растуре (Тошевски 2007: 84).

Струга, град во југозападниот дел на Македонија, во Струшкото Поле, крај северниот брег на Охридското Езеро, каде што Црни Дрим истечува од езерото. Струга е стара рибарска населба од античко време а во византиските споменици е забележана во XI век. Името *Струга* е забележано подоцна во 1342–45 година: *Строуга Враниска* и *Строуга Мала*; во XVI век: *Стрџги*; во 1544 и во 1584 година: *Straga*; во 1590 година: 8 *Строугах*; во 1822 година: *Stronga*; од 1865 година: *Струга*. Во месниот изговор се употребува формата *Струга*, а со предлози и *Стругаф* < **Strugaxъ*, бидејќи биле две *Струги*. Именката **stronga* // **struga* првобитно означувала нешто што тече, потоа течна вода и на крајот река или дол. Во македонскиот јазик зборот *струга* имал поспецијализирано значење 'рибји ловишта, далјани'. Такви далјани или по старо *струги* во *Струга* имало до 1965 година. Во македонскиот јазик веројатно постоеле и двата облика: со *o* и со *u*. Македонски развој има формата *Страга*, сп. Стефо. С'та деца са венчаа/ Влатко у соборна црква/ Св. Климент Охридски/ Славјанка у Св. Јован/ А Мирјана у црквата/ У Калишта кај *Струга*/ Бисера у Св. Ѓорѓи (Тошевски 2007: 184).

Струмица, град во југоисточниот дел на Македонија, во северозападниот дел на Струмичкото Поле. Градот постоел уште во античко време под името *Pontos*, подоцна *Tiveriopolis*. Познати се и имиња на блиски населби *Добер* и *Астраион*. Некои научници називот *Астраион* го поврзуваат со називот *Струмица*. Првпат е забележан градот во формите *Strumnitza* и *Strumnitzi* во 1019 година. – Од хидронимот *Струма* + *-ица* > *Струмица*, грч. Στρίμων. Името е сочувано од тракиско, предримско време. Во основата е исчезнатиот апелатив *struma* 'река', сочувано во буг. *струма* 'исто', сп. Друг пак рече на Дупница/ Ки на носат. Оше може/ И *Струмица* да на зева (Тошевски 2007: 97).

С'ботското Поле, широко рамно место во атарот на градот С'ботско, во егејскиот дел на Македонија, Грција. – Од *сабота* '1) еден ден во неделата; сабота; 2) ден за одмор'. Овде, веројатно, со значење 'место, каде што во сабота се одржува саем, панаѓур' + суфиксот *-ско* + *поле*, сп. Ни рикоја ки заприме/ На *С'ботското поле* негде (Тошевски 2007: 100). В. **Долно Поле**.

Тетово, град во северозападниот дел на Македонија, во подножјето на Шар Планина. Најстара потврда е од 1227: *Хѣтѣтовъскѣ брѣздѣ*; 1300 *Хѣтѣтово*. – Од *Хѣтѣтово* или *Хѣтѣтова* : лично име *Хѣтѣта*, образувано од глаголот *хѣтѣти* + *-ово*, *-ова*. Турското име на градот е *Калканделен* < тур. *qalqan* 'штит' и *delen* од *delmek* 'пробивам' и значи 'пробиен штит', сп. Почна војна у *Тетово*/ Су балисти су фашисти (Тошевски 2007: 193).

Хрватска, држава на Балканскиот Полуостров. Површина 56 538 кв. km. Главен град Загреб, сп. Лошо абер туга дое/ Дека војна са утвори/ У *Хрватска* и Словен'ја (Тошевски 2007: 153).

Црквата, главна црква во селото Ранци. – Од *црква* 'христијански храм во кој се вршат верски обреди' < стсл. *цркъвы*, *цркъве*, сп. Прво влегле долно мало/ Кулска чешма и *црквата* (Тошевски 2007: 73).

Џумата (< *Џума*), село во Кајларско, во егејскиот дел на Македонија, Грција. – Од *џума* 'петок, пазар' < тур. *sıta* '1) молитва в петок во џамија; 2) петок', сп. На Мучара кога беме/ Ти ми рече да та чекам/ Дека тамо ут полето/ Ки ма носиш на *Џумата* (Тошевски 2007: 45) /.../ Адн'ш Ранци гу гурија/ Нашта кујка куртулиса/ Ама сега во шо греде/ Лошо абер ут *Џумата*/ Ранци поново ки горе (Тошевски 2007: 70) /.../ Ут *Џумата* глас са крена/ Пр'црнија сенки, глотеж/ Ништо чисто не са пуле (Тошевски 2007: 71).

Шара, Mons Scardus = Σκάρδov όρος (Птоломеј, Полибис, Страбо) = денес позната под името *Шар Планина*, еден од најголемите планински масиви во Македонија. Должината на планинскиот гребен изнесува 80 km, а широчината 15–20 km. Највисок е Титов Врв (2 747 m). – Од *шарен*, -а, -о, -и '1) што има шарки на себе; 2) што е од повеќе бои, разнобоен; 3) обоен, ишаран', сп. Стојче реши да са жене/ И нивеста да дунесе/ Дур од Призрен, преку *Шара* (Тошевски 2007: 180).

Во спевот *Јаска*, како што споменавме, вкупно се употребени 88 топоними, меѓу кои се и деветте имиња на државите, коишто, за сега, не се предмет на нашиот научен интерес, сп. *Алванија* (< *Албанија*), *Босна*, *Грција*, *Египет*, *Италија*, *Либија*, *Макидонија* (< *Македонија*), *Словен'ја* (< *Словенија*) и *Хрватска*. Како што може да се забележи, сите топоними, употребени во спевот *Јаска*, не се лоцирани во атарот на селото Ранци. Дел од топонимите не се наоѓаат ниту на македонската јазична територија. Некои од топонимите дури се и надвор од границите на Европа, сп. *Африка*. Три топоними се лоцирани на територијата на Република Србија, сп. *Белград*, *Војевудина* и *Гаково*, а еден топоним се наоѓа на територијата на Република Косово, сп. *Призрен*. Мал дел од топонимите се лоцирани на територијата на Република Бугарија, во кој се вклучени и топонимите во пиринскиот дел на Македонија, сп. *Дупница*, *Кулата*, *Петрич*, *Пловдив*, *Рилци* и *Симитли*; поголемиот дел од нив се наоѓаат на територијата на Република Македонија, сп. *Берово*, *Брезно*, *Варвара*, *Ѓорче*, *Калето*, *Калишта*, *Киселта Вода*, *Лешок*, *Лозјата*, *Непроштено*, *Охрид*, *Прилеп*, *Св. Ѓорѓи*, *Св. Јован*, *Скопје*, *Скопската Црна Гора*, *Соборна Црква Св. Климент Охридски*, *Струга*, *Струмица*, *Тетово* и *Шара*; а најголемиот дел од топонимите се лоцирани на територијата на Република Грција, во кој се вклучени и топонимите во егејскиот дел на Македонија, сп. *Арапица*, *Атина*, *Беаз Куле*, *Белто Море*, *Бистрица*, *Бутково*, *Вичо*, *Воден*, *Грамос*, *Долно Поле*, *Кавакли*, *Кајљари*, *Катранечко*, *Катранци*, *Крмско*, *Лерин*, *Негуш*, *Негушкото*, *Серес*, *Серско Поле*, *Серскуто*, *Солун*, *С'ботското Поле* и *Џумата*.

Значителен дел од топонимите, нотирани во спевот *Јаска*, се наоѓаат во атарот на селото Ранци, сп. *Бурлик'та*, *Бурликите*, *Влашки(те) К'ливи*, *Вргуљгуф*, *Горна Чешма*, *Докуфте Вудиници*, *Долно Мало*, *Ѓона*, *Каракамен*, *Каракаменската Планина*, *Карпен*, *Култа*, *Кулска Чешма*, *Куријта*, *Мучара*, *Пиштерка*, *Ранци*, *Рудињ'то*, *Средна Чешма*, *Сред Село*, *Стилија*, *Стиникола* и *Црквата*.

Впрочем, топонимите во атарот на селото Ранци ќе бидат предмет на класификацијата. Имено, дел од топонимите се образувани со суфикси во еднина и во множина. Во единска форма кај топонимите од машки род се забележани образувањата со следните суфикси: *-уф* < *-ов* (*Вргуљгуф*) и *-ен* (*Карпен*). Во множинска форма е нотирани топонимот со суфиксот *-ци* (*Ранци*).

Од забележаните топоними во еднина се јавуваат и несуфиксирани-непрефиксирани топоними, сведени на апелативот, сп. *Мучара* (< *Мочара*) : *мочара*, *Пиштерка* (< *Пештерка*) : *пештерка*.

Повеќето од несуфиксирани-непрефиксирани топоними во еднина, кои се сведени на апелативот, се со определби, сп. (*Горна*) *Чешма* : *чешма*, (*Долно*) *Мало* : *маало*, (*Кара*)*камен* : *кара* + *камен*, (*Кулска*) *Чешма* : *чешма*, (*Средна*) *Чешма* : *чешма* и (*Сред*) *Село* : *село*.

Несуфиксирани-непрефиксирани топоними во еднина се среќаваат и во определена форма, сп. *Бурлик'та* (< *Бурликата* < *Бориката*) : *борика*, *Култа* (< *Кулата*) : *кула*, *Куријта* (< *Коријата*) : *корија*, *Црквата* : *црква*. Сп. ја и членуваната форма кај определбата: *Каракаменската Планина* : *планина*.

Од несуфиксирани-непрефиксирани топоними во множина без членска морфема единствено го нотираваме топонимот *Влашки к'ливи* : *к'лива* (< *колиба*). Во определена форма се регистрирани следните топоними: *Бурликите* (< *Бориките*) : *борика* во обичната множина и *Рудињ'то* (< *Рудињето*) : *рудина* во збирната множина. Сп. ги и членуваните форми кај определбите: *Влашките К'ливи* (< *Влашките Каливи*) : *к'лива* (< *колиба*) и *Докуфте Вудиници* (< *Доковите Воденици*) : *воденица*.

На дијалектен план кај топонимите се среќаваат следните специфичности. Од особеностите, карактеристични за ранскиот говор, кои се рефлектирале кај топонимите во спевот, за одбележување се: (1) редукцијата на неакцентираниот вокал /e/ во /u/ пред акцентирани слог, сп. *Докуфте Вудиници* (< *Доковите Воденици*), *Пиштерка* (< *Пештерка*); (2) редукцијата на неакцентираниот вокал /o/ во /y/, сп. а) пред акцентирани слог: *Бурлик'та* (< *Бурликата* < *Бориката*), *Бурликите* (< *Бурликите* < *Бориките*), *Докуфте Вудиници* (< *Доковите Воденици*), *Куријта* (< *Коријата*), *Мучара* (< *Мочара*); б) зад акцентирани слог: *Вргуљгуф*, *Докуфте Вудиници* (< *Доковите Воденици*); (3) испуштањето на неакцентираниот вокали зад акцентирани слог пред членските морфемии на именките и на придавките од женски род, како во еднина така и во множина, сп. *Бурлик'та* (< *Бурликата*), *Култа* (< *Кулата*), *Куријта* (< *Коријата*)

(елизија на вокалот /a/); – *Рудињ’то* (< Рудињето) (елизија на вокалот /e/); – *Докуфте Вудиници* (< Доковите Воденици) (елизија на вокалот /u/); (4) алвеоларното /л’/, во спевот предадено со /љ/, сп. пред консонант: *Вргуљгуф*; и (5) остатоците од старата определена форма на -и за машки род во придавката ’свети’, сп. *Стилија* (< Свети Илија), *Стиникола* (< Свети Никола) (Дрвошанов 1993: 15–58).

Според бројот на застапеноста на топонимите во спевот, најголем број потврдувања има топонимот *Ранци*. Овој топоним во спевот е застапен дури 32 пати. Потоа следуваат топонимите: *Карпен* (седум потврдувања), *Култа* (шест потврдувања), *Бурлик’та* и *Пиштерка* (по пет потврдувања), *Мучара* (четири потврдувања), *Долно Мало*, *Каракамен* и *Стиникола* (по три потврдувања), *Бурликите*, *Влашки(те) К’ливи*, *Горна Чешма*, *Ѓона* и *Кулска Чешма* (по две потврдувања) и *Вргуљгуф*, *Докуфте Вудиници*, *Каракаменската Планина*, *Куријта*, *Рудињ’то*, *Средна Чешма*, *Сред Село* и *Црквата* (по едно потврдување).

Треба да истакнеме дека имињата на населените места или ојконимите во егејскиот дел на Македонија веќе не егзистираат во официјалната грчка ојконимиска номенклатура. Така, селото *Бутково* сега е Керκίνη, градот *Воден* – Έδεσσα, с. *Кавакли* – Αίγειρος, гр. *Кајљари* (< *Кајлар*) – Πτόλεμαΐς, с. *Катранци* – Πύργοι, с. *Крмско* – Μεσόβουνον, гр. *Лерин* – Φλώρινα, гр. *Негуш* – Νάουσα, с. *Ранци* – Έρμακιά, гр. *Серес* – Σέροα, гр. *Солун* – Θεσσαλονίκη, с. *Џумата* (< *Џума*) – Ναρανυή итн. „Кога се знае дека турската управа не извршила некоја поголема интервенција во македонската топонимија, иако на нашиве простори била повеќе векови, парадоксално дејствува фактот што грчката управа само нешто по една деценија (во 1926 година) изврши измена на имињата на населените места во Егејска Македонија, а подоцна дури и на микротопонимијата” (Стаматоски – Митков 2000: 13).

Во тој контекст спаѓа и кајларската област, каде што се наоѓа и македонското село *Ранци*. „Грчката власт во рушевини ги претворила и спомениците на ранчанското население: црквите и манастирите, за да подигне повторно некои од нив, се разбира со грчки белези и писмо на нивниот влез. И покрај новото именување на црквите и манастирите месното население и понатаму продолжило да ги именува со своите месни називи: *Стá Петка* (Света Петка наместо Агиа Параскеви), *Стй Никòла* (Свети Никола наместо Агиос Николаос), *Стá Мйна* (Света Мина наместо Агиос Минас). Старото именување го задржува и срушениот манастир *Стилија* (Свети Илија) како име на месност”

(Ѓорѓиевска-Тошевска 1996: 16). Сведоштво за македонскиот непокор е тоа што македонскиот народ во егејскиот дел на Македонија, следствено и во Ранци, не ја прифатил официјалната грчка номенклатура. „... црквата Агиос Атанасиос ... во живиот говор месното население го изговараше просто Црквата” (Ѓорѓиевска-Тошевска 1996: 16).

Топонимите во спевот *Јаска* од Методија Ст. Тошевски сведочат за македонската јазична свест. Познато е дека официјалните топоними во егејскиот дел на Македонија се грцизирани, но тие остануваат само во документите. Македонците и понатаму продолжуваат да ги именуваат топонимите според нашите традиционални имиња. Топонимите имаат посебна важност при задржувањето на националната свест. Тие претставуваат препознатливо национално обележје. Народното именување на топонимите во спевот се наметнало од објективната реалност. Никому не му доаѓало на памет, како што видовме, наместо месните називи на црквите *Стá Петка*, *Стὶ Никòла* и *Стá Мìна* да ги употребува официјалните називи Ἀγία Παρασκευή, Ἅγιος Νικόλαος и Ἅγιος Μηνᾶς.

Поетот и да сакал, а не сакал, не можел да побегне од објективното именување на топонимите во спевот. Тој пее преку мајката-нараторка, родена околу 1920 година во Ранци, во егејскиот дел на Македонија, а прогонета од родното огниште за време на Граѓанската војна во Грција. Оттука тој го пренесува нејзиниот свет онаков како што бил, во кој и тој зема учество како нејзин син.

Широката лепеза топоними со народно именување, употребени во спевот *Јаска*, недвосмислено го потврдуваат македонскиот континуитет низ историјата, независно од тоа под кој режим живееле припадниците на македонскиот народ. Топонимите јасно зборуваат колку тие се втемелени длабоко во нашата свест. Нивното користење, влезено во колективната меморија на нашиот народ, е јасен показател за вековното опстојување и простумење на македонскиот народ на овие простори. Духовното културно наследство на македонскиот народ, во кое спаѓаат и топонимите, е светост што ја чуваат многу поколенија низ вековите за да ја дочуваат за своето потомство како национална препознатливост. Топонимите се знак дека македонскиот народ не е стебло без корен. Напротив, тие јасно зборуваат за длабоката македонска вкоренетост на Балканскиот Полуостров, каде што со векови има(ло) цивилизациско прелевање.

ЛИТЕРАТУРА

Група автори. 1971–1986. *Български етимологичен речник*, I–III. Редактор: В. И. Георгиев. София: Издателство на Българската академия на науките.

Група автори. 1995. *Български етимологичен речник*, IV. Научни редактори: В. И. Георгиев, И. Дуриданов. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

Група автори. 1999. *Български етимологичен речник*, V. Одговорен редактор: Иван Дуриданов, Редактори: Мария Рачева, Тодор Ат. Тодоров. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

Група автори. 1990. *Македонска енциклопедија за деца*, 1–5. Редакција: С. Маринковиќ, З. Корвезироски, Н. Гвозденовиќ, В. Ефтимов, А. Цветкоски. Скопје: „Детска радост“.

Дрвошанов, В. 1993. *Кајларскиот говор*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Дрвошанов, В. 2007. *Македонска семејна сага*. Методија Ст. Тошевски: *Јаска* [„Тажаленките на Мирјанка од Ранци (Четириесет траурни денови)“]. Скопје: Матица македонска.

Дрвошанов, В. 2008. *Поетска ерупција: Кон спевот Јаска на Методија Ст. Тошевски*. Македонија, XLIX/60, стр. 34–35.

Дрвошанов, В. 2009. *Личните имиња во Јаска од Методија Ст. Тошевски*. Зборник во чест на проф. д-р Кирил Конески по повод 80 години од раѓањето, стр. 63–83.

Ѓорѓиевска-Тошевска, Е. 1996. *Ономастичка разгледница на селото Ранци (Кајларско)*. Скопје: ИП „Григор Прличев“.

Ивановъ, Ы. 1931. *Български старини из Македонија*. София.

- Иванова, О. 2006. *Македонски антропономастикон /XV–XVI век/*. Скопје.
- Иванова, О. 1982. *Месните имиња на областа по сливот на Брегалница*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Иванова, О. 1996. *Речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Иванова, О. 1999. *Студии од топонимијата и антропонимијата*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Илиевски, П. Хр. 1988. *Балканолошки лингвистички студии со посебен осврт на историскиот развој на македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Конески, Б. 1991. *Македонски места и имиња*. Скопје.
- Митева, Д. 1989. *Топонимијата на Струмичко*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Никонов, В. А. 1966. *Краткий топономический словарь*. Москва: Издательство „Мысль“.
- Пјанка, В. 1970. *Топономастиката на Охридско-преспанскиот базен*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Селищев, А. М. 1933. *Македонские кодичи XVI–XVIII веков (очерки по исторической этнографии и диалектологии Македонии)*. София.
- Симовски, Т. Х. 1998. *Населените места во Егејска Македонија*, 1, 2. Скопје: Здружение на децата бегалци од Егејскиот дел на Македонија – Печатница „Гоце Делчев“ АД.
- Стаматоски, Т. – Митков, М. 2000. *Јазикот на имињата*. Скопје: Матица македонска.
- Станковска, Љ. 1995–1997. *Македонска ојконимија*, I, II. Скопје: Метаморфоза.

Станковска, Љ. 2001. *Топонимите со суфиксот -ица во Македонија*. Скопје – Прилеп: Институт за старословенска култура – Прилеп : Книгоиздателство „Матица македонска“ – Скопје.

Тошевски, М. Ст. 2007. *Јаска*. Скопје: Матица македонска.

Skok, P. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“

МАКЕДОНИСТИКА 12/2013

Весна Костовска

**СЛОЖЕНИТЕ ГЛАГОЛИ ВО МАКЕДОНСКИТЕ
ЦРКОВНОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТОВИ**

Грчкиот и старословенскиот јазик стапуваат во контакт едностранно (влијание на грчкиот врз старословенскиот), и тоа е момент кога се среќаваат два јазика со многу различен степен на развој. Во тој период грчкиот е јазик на високоиздигната културна заедница, кој се одликува со древна и богата литература, а старословенскиот е на самиот почеток од создавањето на сопствениот писмен идентитет. Токму затоа, првите преведувачи на кои им била доделена мисијата за покрстување на Словените, биле соочени со неопходноста да креираат јазик со барања од апсолутно повисок степен во однос на народниот јазик. Тие за многу кус период, искористувајќи ја народната база, упеваат да го оформат писмениот јазик, истовремено збогатувајќи го со зборообразувачки и синтаксички средства позајмени од јазикот од кој преведувале.

Разликата помеѓу црковнословенскиот и грчкиот не се состоела само во квантитетот на соодветните номинации туку и во типот и репертоарот на зборообразувачките средства. Преведувачките проблеми од овој вид биле најчесто решавани со досетлива употреба на можностите понудени од домашната лексичка база на црковнословенскиот (Molnár 1985: 25). Најизразена разлика постоела во образувањето зборови со помош на сложување, бидејќи традицијата за употреба на сложени епитети постоела уште во старогрчката литература, додека во црковнословенскиот период сложувањето сè уште било многу ограничено. Сепак, од досегашните проучувања во однос на тенденцијата за застапеноста на сложените зборови во црковнословенскиот јазик, евидентно е дека бројот на сложенките расте во директна пропорција со временскиот редослед (подоцнежната на ракописите).

При преведувањето на сложенките се прибегнувало кон креативни мерки при што се искористувал словенскиот зборовен материјал од народниот јазик. Пред сè, се пристапувало не кон директно позајмување, туку врз основа на елементи од говорниот јазик, се создавале калки иницирани од туѓиот јазик, и неоспорно

е дека и претходно, пред создавањето на писмениот јазик, сложувањето постоело и во дописмениот старословенски јазик.

Ексерцираниот материјал од македонските црковнословенски текстови покажа дека бројот на сложените глаголи е многу помал во однос на сложените именки и придавки, со што се потврдува дека композицијата не е својствен зборообразувачки модел при образувањето на глаголите во старословенскиот и во црковнословенскиот јазик. Преведувачите честопати прибегнуваат кон преведување на сложените грчки глаголи со синтагма, што се потврдува со примерите наведени подолу. Споредбениот метод покажа дека поголемиот дел од евидентираниите сложени глаголи во црковнословенските текстови се калки од грчкиот јазик.

1. При споредбата со грчките текстови, забележително е дека во црковнословенските текстови се практикува грчките сложени глаголи да се преведуваат со синтагми:

battologeĩ `n **ЛИХО ВЪЩАТИ, ЛИХО ГЛАГОЛАТИ**

gonupeteĩ `n **НА КОЛЪНОУ ПАДАТИ, ПОКЛОНИТИ СА НА КОЛЪНОУ**

qeomaceĩ `n **ХОУЛИТИ БОГА**

iJerosuleĩ `n **СВАТА ♣ КРАСТИ**

kladhforeĩ `n **ВЪТВЕНЕ НОСИТИ**

klhrodoteĩ `n **ПО ЖРЪБИ ♥ ДА ♣ТИ, ПО ЖРЪБИ ♥ РАЗДЪЛИТИ**

liqoboleĩ `n **КАМЕНИЕМЪ БИТИ, КАМЕНИЕМЪ ПОБИВАТИ, КАМЕНИЕМЪ ПОБИТИ, КАМЕНИЕМЪ ОУБИТИ**

limoktoneĩ `n **ГЛАДОМЪ ЗАМОРТИ**

makrocronivzeĩn **ДЛЪГО ЛЪТВЪ ЖИТИ**

megalopoieĩ `n **ВЕЛИКЪ СЪТВОРИТИ СА**

xenodoceĩ `n **СТРАНЪНЪІА ПРИАТИ**

oijkodespoteĩ `n **ВЛАДАТИ ДОМОВИ, ДОМОМЪ ВЛАСТИ**

oJplopoieĩ `n **ОРЖНИЕМЪ ОСЖДИТИ**

paidotivkteĩn **ДЪТА РАЖДАТИ, ОТРОУА РАЖДАТИ**

sitarcei`n ПЪШЕНИЦЪ СЪВЪРАТИ
skiografei`n ОБРАЗЪ НАПИСАТИ
stenocwrei`sqai ЖЪЗКО ВЪЗМЪЩАТИ СЯ
stefanhforei`n БЪНЪЦЪ НОСИТИ, БЪНЪУАНЪ ВЪИТИ
teknopoiei`n УАДА СЪТВОРИТИ
teknotrofei`n УАДА ВЪСПИТАТИ, УАДА КЪЗМИТИ
telesforei`n ДО ВЪЗХА ПЛОДЪ ТВОРИТИ, ПЛОДЪ СЪВЪРЪШАТИ
tokoforei`n ЛИХЪЖ НОСИТИ
uJdropotei`n БОДЪИ ПИТИ
filoneikei`n ВЪПРЪКЪИ ГЛАГОЛАТИ, СТЪЗМЪ ГЛАГОЛАТИ
frenapata`n ОУМОМЪ ЛЪСТИТИ
yeudolatrei`n СЛОУЖИТИ ЛЪЖИ.

2. Во македонските црковнословенски текстови се среќаваат и примери кога еден сложен грчки глагол се преведува со сложенка, со синтагма или со прост збор:

genealogei`n ПРИУАЩАТИ (СА) РОДОУ, РОДОСЛОВИТИ (СА)
zw/opoiei`n ЖИВИТИ, ЖИВОТВОРИТИ, ЖИЕЗ СЪТВОРИТИ, ЖИЕЗ ТВОРИТИ, ЖИТИ, ОБНОВИТИ, ОЖИВИТИ, ОЖИТИ
qaumatourgei`n УЮДЕСА СЪТВОРИТИ, УЮДЕСА ТВОРИТИ, УЮДЕСЪНА ♣ ТВОРИТИ, УЮДО СЪДЪЛАТИ, УЮДОТВОРИТИ
kakopaqeı`n ЗЪЛОМЪ СТРАДАТИ, ЗЪЛО ПОСТРАДАТИ, ЗЪЛОСТРАДАТИ, ПОСТРАДАТИ, СТРАДАТИ
kakopoiei`n ЗЪЛОТВОРИТИ, ОЗЪЛОБИТИ, ТВОРИТИ ЗЪЛО
karpoforei`n ПЛОДИТИ (СА), ПЛОДОТВОРИТИ, ПЛОДЪ ПРИНОСИТИ, ПЛОДЪ СЪТВОРИТИ, ПЛОДЪ ТВОРИТИ, ПЛОДЪСТВОВАТИ, РАСПЛАЖДАТИ СЯ, РАСПЛОДИТИ (СА), РАСПЛОЖДАТИ СЯ
teratourgei`n ДИВЕСА СЪТВОРИТИ, УЮДЕСА СЪТВОРИТИ, УЮДОДЪ ♣ТИ.

3. Во однос на една грчка сложенка се јавуваат повеќе синонимни двокомпонентни глаголи. Повеќето од синонимите се зборообразувачки, но преведувачката креативност особено се изразува во случаите на лексички синонимни сложени глаголи. На пример:

ajgaquvnein **БЛАГОСЪТВОРИТИ, БЛАГОТВОРИТИ, ДОБРОСЪТВОРИТИ**
eujaqqelivzesqai **БЛАГОВЪРЪСТВОВАТИ, БЛАГОВЪСТВОВАТИ, БЛАГОВЪСТИТИ,**
БЛАГОВЪЩАТИ, БЛАГОСЛОВЪСТВОВАТИ
eujdokei`n **БЛАГОВОЛИТИ, БЛАГОИЗВОЛИТИ, БЛАГОХВАЛИТИ**
eujergetei`n **БЛАГОДАТИ, БЛАГОДЪЯТИ, ДОБРОСЪТВОРИТИ**
eujqumei`n **БЛАГОДОУШИТИ, БЛАГОДОУШЬНОВАТИ, БЛАГОДОУШЬСТВОВАТИ,**
ДОБРОДОУШЬСТВОВАТИ
eujsabei`n **БЛАГОУСИТИ, БЛАГОУСТВОВАТИ**
eujuvdiavzein **БЛАГОЖЪХАТИ, ОБЛАГОВЕНИТИ, ОБЛАГОЖЪХОВАТИ**
qeologei`n **БОГОСЛОВИТИ, БОГОСЛОВОВАТИ**
kakologei`n **ЗЪЛОСЛОВЕСИТИ, ЗЪЛОСЛОВЕСТИТИ, ЗЪЛОСЛОВИТИ, ОЗЪЛОСЛОВИТИ**
uvjyhloufronei`n **ВЪСИСОКОМЪСЛИТИ, ВЪСИСОКОМЪДРОВАТИ, ВЪСИСОКОМЪДРЪСТВОВАТИ.**

4. Во однос на компонентите и меѓусебното поврзување, само сложените глаголи **присноживотворити** 154r22Hlud и **пѣснословословити** 40b2Vtš се трикомпонентни.

Сите други глаголи се двокомпонентни од кои повеќето содржат сврзувачки вокал -o- или -e-. Најфреквентни се оние со сврзувачки вокал -o- (на пр. **БОГОСЛОВИТИ, ЖИВОТВОРИТИ, ЗЛАТОДЪВИСТВОВАТИ, ЗЛАТОСИЯТИ, КРАДОВОДИТИ, РОДОСЛАВИТИ, РЖКОПОЛАГАТИ, СВѢТЬЛОНОСИТИ, СЛАВОСЛАВИТИ, ХВАЛОСЛОВИТИ, ЧЕТВРЪТВОЛАСТОВАТИ, ЧЛОВѢКОЛЮБСТВОВАТИ, ЧУДОДЪЯТИ, ЧУДОТВОРИТИ**). Низ ексцерпираниот материјал, со сврзувачки вокал -e- се евидентирани сложените глаголи:

ВЪСЕВОГАТИТИ, ВЪСЕНАПРАВЛѢТИ, ВЪСЕОБРАЗОВАТИ, ВЪСЕПЛОДСТВОВАТИ, ВЪСЕСЪДЪЯТИ,
ВЪСЕСАРЕКАТИ, ЛИЦЕМЪРСТВОВАТИ, ЛЪЖЕПОСЛОУШЬСТВОВАТИ, ЛЪЖЕСВѢДѢТЕЛСТВОВАТИ,
ОБЪЩЕЖИТИ.

5. При анализата на двокомпонентните глаголи се поставува дилемата дали при сложувањето кај глаголите доаѓа до директно срастување на компонентите. Ексерпираниот материјал укажа дека и во однос на срастувањето кај сложените глаголи се наметнува општиот став во досегашните проучувања (на пр. Вялкина 1966: 157; Андријевска 2009: 230) дека не секогаш може да се определи дали станува збор за сложенка или за синтагма. Кај сложените глаголи, доколку првата компонента во сложениот глагол е именка, при што во состав на композицијата се јавуваат и сврзувачките вокали -о- или -е-, тогаш не станува збор за синтагма. Но кога првата компонента е прилог или придавка, не е сосема јасно дали лексикализацијата на синтагмата е извршена докрај. Сепак, следните сложени глаголи врз основа на грчкиот еквивалент ги изделуваме како срастенки:

ВЕЉМЖДРЪСТВОВАТИ *megalofronei`n*, **ВЕЉРЪЧУВАТИ** *megalorjrhmonei`n*,
ПРОЕДИПОСЪЛАТИ *propevmpein*, **ПРОЕДИСПЪТИ** *prokovptein*, **ПРОЕЖДЕНАПИСАТИ**
prodiagravfein, **ПЖТЪШЪСТВОВАТИ** *badivzein*.

6. Во сложените глаголи кај кои основата на втората компонента е именка, а првата компонента има атрибутивна или прилошка функција, и без присуството на грчки еквивалент може да се потврди дека не станува збор за синтагма. На пример:

БЛАГОБЪСТИТИ, БЛАГОДОУШИТИ, БЛАГОДОУШЪСТВОВАТИ, БЛАГОУАДЪСТВОВАТИ,
ДОБРОДОУШЪСТВОВАТИ, МАЛОДОУШЪСТВОВАТИ, МЗНОГОДЪНЪСТВОВАТИ,
МЗНОГОЛЪТЪСТВОВАТИ, НОВОБОИНЪСТВОВАТИ, како и префиксираните **ОБЛАГОВОНИТИ,**
ОДОБРОВОНЪСТВОВАТИ.

7. Исто така, доколку првата компонента е именка, тогаш е јасна двокомпонентната форма на глаголот:

БОГОБОРИТИ СЃ, БОГОСЛОВИТИ, БОГОСЛОВЪСТВОВАТИ, БОГОТВОРИТИ, БОГООУКРАСИТИ,
БОГОУЪСТВОВАТИ, БОГОУАВЪСТВОВАТИ, ДОУШЕТАЛЪТИ, ЗЛАТОДЪИСТВОВАТИ,
ЛИЦЕМЪРСТВОВАТИ, ПЛОДОНОСИТИ, ПЖТЪШЪСТВОВАТИ, ПЪСНОСЛОВИТИ, РОДОСЛАВИТИ,
РЖКОПОЛАГАТИ, РЖКОПОЛОЖИТИ, СЛАВОСЛОВИТИ, СЛАВОСЛОВЪСТВОВАТИ, СЛОБОСЛАВИТИ,
УЛОВЪКОЉУБЪСТВОВАТИ, УЈОДОДЪИСТВОВАТИ, УЈОДОДЪИТИ, УЈОДОТВОРИТИ.

8. Доколку грчкиот еквивалент е сложенка чии компоненти соодветствуваат на словенската лексема, тогаш глаголот е калка:

БЛАГОКОЛИТИ *ejudokei`n*, **БЛАГОВЕЃСТВОВАТИ** *eujaggelivzesqai*, **БЛАГОВЕЃИТИ** *eujaggelivzesqai*, **БЛАГОВЕЃОВАТИ** *eujaggelivzesqai*, **БЛАГОВЕЃАТИ** *eujaggelivzesqai*, **БЛАГОГОВЕЃИТЬСТВОВАТИ** *eujlabei`sqai*, **БЛАГОДАТИ** *eujergetei`n*, **БЛАГОДОУШНИТИ** *eujqumei`n*, **БЛАГОДОУШЊОВАТИ** *eujyucei`n*, **БЛАГОДОУШЊСТВОВАТИ** *eujqumei`n*, **БЛАГОДЕЈАТИ** *eujergetei`n*, **БЛАГОИЗКОЛИТИ** *eujdokei`n*, **БЛАГОИСКОВОУСИТИ СА** *eujdokimei`n*, **БЛАГОИЊИТИ СА** *eujproswpei`n*, **БЛАГОПРИМАТИ** *eujergetei`sqai*, **БЛАГОСЛАВЛЕТИ** *eujlogei`n*, **БЛАГОСЛОВЕСТВИТИ** *eujlogei`n*, **БЛАГОСЛОВЕСТВОВАТИ** *eujlogei`n*, **БЛАГОСЛОВЕСТИТИ** *eujlogei`n*, **БЛАГОСЛОВИТИ** *eujlogei`n*, **БЛАГОСЛОВЛЕТИ** *eujlogei`n*, **БЛАГОСЛОВОВАТИ** *eujlogei`n*, **БЛАГОСВИЗКОЛИТИ** *suneudokei`n*, **БЛАГОУВАЛИТИ** *eujcaristei`n*, *eujdokei`n*, **БЛАГОУСТИ** *eujsebei`n*, **БЛАГОУЃСТВОВАТИ** *eujdokei`n*, *eujsebei`n*, **БЛАГОУВАЛИТИ** *eujcaristei`n*, *eujdokei`n*, **БЛАГОУЖАТИ** *eujwdiavzein*, **БЛАГОУЖОВАТИ** *eujwdiavzein*, **БОГАТОТВОРИТИ** *ploutopoiei`n*, **ВЕЛЕРЕЃЕВАТИ** *megalorjrhmonei`n*, **ВЗИСОКОМЗИСИТИ** *ujyhlofronei`n*, **ВЗИСОКОМЖДРОВАТИ** *ujyhlofronei`n*, **ВЗИСОКОМЖДРСТВОВАТИ** *ujyhlofronei`n*, **ДЛЗГОТРЕПЛЕТИ** *makroqumei`n*, **ДОБРОДАРЕЃИТИ** *eujcaristei`n*, **ДОБРОДОУШЊСТВОВАТИ** *eujqumei`n*, **ДОБРОСЪТВОРИТИ** *eujergetei`n*, **ДОБРОТВОРИТИ** *ajgaqopoiei`n*, *kalopoiei`n*, **ЗЛОСЛОВЕСТИТИ** *kakologei`n*, **ЗЛОСЛОВЕСТИТИ** *kakologei`n*, **ЗЛОСЛОВИТИ** *kakologei`n*, **ЗЛОСТРАДАТИ** *kakopagei`n*, **ЗЛОТВОРИТИ** *kakopoiei`n*, **ЛЗЖЕСЪВЕДЕТЕЛСТВОВАТИ** *yeudomarturei`n*, **ОЗЛОСЛОВИТИ** *kakologei`n*.

9. Најчести се сложенките со прва компонента **благо-** (51). Во другите случаи првите компоненти се јавуваат во ограничен број лексеми:

бого- (12), **веле-** (2), **вель-** (2), **весе-** (5), **взисоко-** (3), **даро-** (1), **длзго-** (2), **добро-** (8), **доуше-** (2), **дзко-** (1), **едино-** (5), **живо-** (3), **земьно-** (2), **злато-** (2), **ззло-** (12), **ино-** (2), **лихо-** (1), **лице-** (3), **лзже-** (2), **лзжи-** (2), **люво-** (6), **мало-** (1), **мило-** (1),

МИМО- (8), **МЗНОГО-** (10), **НОВО-** (1), **ОБЪЩЕ-** (1), **ОЖЕСТО-** (1), **ОЖИКО-** (1), **ОЗЪЛО-** (1), **ОМИЛО-** (1), **ПЛОДО-** (1), **ПОДЛЪГО-** (1), **ПРАЗДЪНО-** (1), **ПРИСНО-** (11), **ПРОТИВЖ-** (2), **ПРЪВО-** (2), **ПРЪБЛАГО-** (1), **ПРЪДИ-** (14), **ПРЪЖДЕ-** (4), **ПРЪКО-** (1), **ПРЪЛЮБО-** (3), **ПЪСНО-** (3), **ПЖТЬ-** (1), **РОДО-** (1), **РЖКО-** (3), **СВЪТНО-** (2), **СВЪТЪЛО-** (1), **СВАЩЕНО-** (1), **СЛАКО-** (2), **СЛОКО-** (3), **СРЪДО-** (1), **СТРАНЪНО-** (1), **СЗМЪРЕНО-** (2), **ТРИ-** (2), **ТРЪ-** (2), **ОУМИЛО-** (1), **ОУЦЪЛО-** (1), **ХВАЛО-** (1), **ЦЪЛО-** (1), **УЕТВОРО-** (1), **УЕТВРЪЗТО-** (3), **УЛОВЪКО-** (2), **УЮДО-** (3).

10. Вторите компоненти кај сложените глаголи главно функционираат како самостојни лексеми. Но во неколку сложенки вторите компоненти не претставуваат самостојни лексеми, како на пример:

-ИМЪСТВОВАТИ (ЛИХОИМЪСТВОВАТИ),
-ЛЪТЪСТВОВАТИ (МЗНОГОЛЪТЪСТВОВАТИ),
-РЪУСТВОВАТИ (ПРЪКОРЪУСТВОВАТИ).

11. Меѓу компонентите на сложените глаголи секогаш постои зависен однос, при што втората компонента е носител на основното значење, а првата има конкретизирачко својство:

а) првата компонента претставува објект на дејството изразено со втората компонента:

БОГОСЛОВЪСТВОВАТИ, БОГОТВОРИТИ, БОГООУКРАСИТИ, БОГОУСТВОВАТИ,
БОГОЈАВЪСТВОВАТИ, БЪСЕНАПРАВЛЪТИ, ДОУШЕТЪЛЪТИ, ЗЛАТОДЪИСТВОВАТИ,
ЛИЦЕМЪРЪСТВОВАТИ, ПЛОДОНОСИТИ, ПЖТЬШЪСТВОВАТИ, ПЪСНОСЛОВИТИ, РОДОСЛАВИТИ,
РЖКОПОЛАГАТИ, РЖКОПОЛОЖИТИ, СЛАКОСЛОВИТИ, СЛАКОСЛОВЪСТВОВАТИ, СЛОКОСЛАВИТИ,
УЛОВЪКОЛЮБЪСТВОВАТИ, УЮДОДЪИСТВОВАТИ, УЮДОДЪИТИ, УЮДОТВОРИТИ;

б) првата компонента има атрибутивна функција ако во основата на втората компонента се јавува именка:

БЛАГОВЪСТИТИ, БЛАГОДАРИТИ, БЛАГОДОУШИТИ, БЛАГОДОУШЪСТВОВАТИ,
БЛАГОУАДИТИ, БЛАГОУАДЪСТВОВАТИ, БЪСЕПЛОДЪСТВОВАТИ, ДОБРОДОУШЪСТВОВАТИ,

МАЛОДОУШЬСТВОВАТИ, МЗНОГОДЪНСТВОВАТИ, МЗНОГОЛѢТЬСТВОВАТИ, НОВОКОННСТВОВАТИ, ОБЛАГОВОНИТИ, ОДОБРОВОКНСТВОВАТИ;

в) првата компонента претставува прилошка определба на дејството означено со втората компонента:

БЛАГООУГОТОВЕНИТИ СА, БЛАГОЖХАТИ, БЕЛМЖДРЪСТВОВАТИ, ВЗІСОКОМЗІСЛИТИ, ВЗІСОКОМЖДРОВАТИ, ВЗІСОКОМЖДРЪСТВОВАТИ, ДЛЗГОТРЗПѢТИ, МЗНОГОЛЮБИТИ, ПРАВОЖИТИ, ПРАЗДЪНОСЛОВЕНИТИ, ПРИСПОПОКЛАНѢТИ, ПРѢДИВАРИТИ, ПРѢДИГРАСТИ, ПРѢДИПОСЗЛАТИ, ПРѢДИСПѢТИ, ПРѢЖДЕНАПИСАТИ, ПРѢЖДЕОУСЗРѢСТИ, ПРѢКОСЛОВИТИ;

г) првата компонента претставува бројна определба на втората: **ТРЪГОУБОВАТИ, ЧЕТВРЗТОВАСТЪСТВОВАТИ**. Евидентирани се и сложените глаголи со прва компонента **ЕДИНО-**, но во овие примери **ЕДИНО-** нема бројно значење: **ЕДИНОМЖДРОВАТИ, ЕДИНОМЖДРЪСТВОВАТИ** *'исто мисли'*.

12. Кај сложените глаголи, во составот на втората компонента од сложенката се јавуваат суфиксите **-ИТИ, -АТИ, -ЪСТВЕ + ОВАТИ, -ОВАТИ, -ЕВАТИ**.

-ИТИ:

БЛАГОКОЛИТИ, БЛАГОВѢСТИТИ, БЛАГОДАРИТИ, БЛАГОЛИЧИТИ СА, БЛАГОТВОРИТИ, БОГАТОТВОРИТИ, БОГОСЛОВИТИ, ВЪСЕСЛОКОСЛОВИТИ, ДОБРОСЗТВОРИТИ, ЖИКОТВОРИТИ, ЗЪЛОСЛОВИТИ, КРАДОВОДИТИ, ЛИЦЕМѢРИТИ, МИМОПРОВОДИТИ, ПЛОДОНОСИТИ, ПРѢДИПОЛОЖИТИ, ПРѢКОСЛОВИТИ, РОДОСЛАВИТИ, РЖКОПОЛОЖИТИ, СВѢТНОСИТИ, ЧЮДОТВОРИТИ.

-АТИ, -ЈАТИ:

БЛАГОВѢШАТИ, БЛАГООУКРАШАТИ, БЛАГОЖХАТИ, БОГОСЗДѢЛАТИ, ДОБРОДѢЛАТИ, ДОБРОПРИМАТИ, ЕДИНОСТРАДАТИ, ЖИКОНАПИСАТИ, ЗАКОНЪНОСТРАДАТИ, ЗЪЛОПОСТРАДАТИ, ЛИХОВЗЪМАТИ, МЗНОГОСЗТАЖАТИ, ОБЛАГОЖХАТИ, ПРИСПОИСТАЧАТИ, ПРИСПОПРѢБИВАТИ,

ПРИСПОПРЪСЛЪШАТИ, ПРИСПОУГАЖДАТИ, ПРОТИВЖЕВЪЩАТИ, ПРЪДИПОСЪЛАТИ,
РЖКОПОЛАГАТИ, ТЪЩЕГЛАШАТИ.

-ЪСТЪ + ОБАТИ:

БЛАГОВЪРЪСТВОБАТИ, БЛАГОГОВЪНИНЪСТВОБАТИ, БЛАГОДАРЪСТВОБАТИ,
БЛАГОДОУШЪСТВОБАТИ, БЛАГОСЛОВЕСТВОБАТИ, БЛАГОУАДЪСТВОБАТИ, БОГОСЛОВЪСТВОБАТИ,
БОГОУАБЪСТВОБАТИ, БЕЛЕМЖДРЪСТВОБАТИ, ВЪСОКОМЖДРЪСТВОБАТИ, ВЪСЕПЛОДЪСТВОБАТИ,
ДОБРОДОУШЪСТВОБАТИ, ЕДИНОВАСТВОБАТИ, ЕДИНОМЖДРЪСТВОБАТИ, ЗЛАТОДЪИСТВОБАТИ,
ИНОУСТВОБАТИ, ЛИХОНМЪСТВОБАТИ, ЛИЦЕМЪРЪСТВОБАТИ, ЛЪЖЕПОСЛОУШЪСТВОБАТИ,
ЛЪЖЕСЪВЪДЪТЕЛЪСТВОБАТИ, ЛЮБОДЪИСТВОБАТИ, ЛЮБОМЖДРЪСТВОБАТИ,
МАЛОДОУШЪСТВОБАТИ, МЪНОГОВЕЩЪСТВОБАТИ, МЪНОГОДЪНЪСТВОБАТИ,
МЪНОГОЖИТЕЛЪСТВОБАТИ, МЪНОГОЛЪТЪСТВОБАТИ, НОВАБОИНЪСТВОБАТИ,
ПОЛОУДЪНЪСТВОБАТИ, ПРЪКОРЪУСТВОБАТИ, СЛАВОСЛОВЪСТВОБАТИ,
СЪМЪРЕНОМЖДРЪСТВОБАТИ, ТРИЛЪТЪСТВОБАТИ, УЛОВЪКОЛЮБЪСТВОБАТИ.

-ОВАТИ:

БЛАГОДАРОВАТИ, БЛАГОДОУШЪНОВАТИ, БЛАГООБРАЗОВАТИ СЪ, БЛАГОУГОТОВАТИ,
БОГОСЛОВОВАТИ, ВЪСОКОМЖДРОВАТИ, ВЪСЕОБРАЗОВАТИ, ЕДИНОМЖДРОВАТИ,
ЗЕМЪНОВАСТОВАТИ, МИЛОСРЪДОВАТИ, ОБЛАГОЖХОВАТИ.

-ЕБАТИ:

ВЕЛЪРЪУЕВАТИ, ВЪСЕЦАРЕВАТИ.

ЗАКЛУЧОЦИ

При образувањето на глаголите во старословенскиот и црковнословенскиот јазик, композицијата се применува многу поограничено во однос на именките и придавките. Поголемиот број сложени глаголи се калки од грчкиот јазик.

Чести се паралелите кога за грчки сложен глагол во црковнословенските текстови се употребува синтагма (*daktulodeikta`n* ПРЪСТОМЪ КАЗАТИ; *kladhforei`n* ВЪТВЕИЕ ПОСИТИ; *limoktonei`n`n* ГЛАДОМЪ ЗАМОРИТИ; *makrocronivzein* ДЛЪГО ЛЪТВЪ ЖИТИ). Во македонските црковнословенски текстови се среќаваат и примери кога еден сложен грчки глагол се преведува со сложеница, со синтагма или со прост збор (*zw/opoiei`n* ЖИВЕТИ, ЖИВОТВОРИТИ, ЖИВЪ СЪТВОРИТИ, ЖИВЪ ТВОРИТИ, ЖИТИ, ОБНОВИТИ, ОЖИВЕТИ, ОЖИТИ; *kakopagei`n* ЗЪЛОМЪ СТРАДАТИ, ЗЪЛО ПОСТРАДАТИ, ЗЪЛОСТРАДАТИ, ПОСТРАДАТИ, СТРАДАТИ; *teratourgei`n* ДИВЕСА СЪТВОРИТИ, ЧУДЕСА СЪТВОРИТИ, ЧУДОДЪЛАТИ).

И во однос на глаголите се забележува креативност при преведувачката техника при што се среќаваат лексички и зборообразувачки синонимни словенски сложени глаголи во однос на една грчка двокомпонентна лексема (лексички: *eujergetei`n* БЛАГОДАТИ, ДОБРОСЪТВОРИТИ; *eujwdiavzein* ОБЛАГОЖДОВАТИ, ОБЛАГОВОНИТИ; зборообразувачки: *eujqumei`n* БЛАГОДОУШИТИ, БЛАГОДОУШЕСТВОВАТИ, БЛАГОДОУШЬНОВАТИ; *qeologei`n* БОГОСЛОВИТИ, БОГОСЛОВОВАТИ; *kakologei`n* ЗЪЛОСЛОВЕСИТИ, ЗЪЛОСЛОВЕСТИТИ, ЗЪЛОСЛОВИТИ, ОЗЪЛОСЛОВИТИ).

Од формално-структурен аспект, состојбата е соодветна на сложените именки и придавки. Најфреквентни се сложените глаголи со сврзувачки вокал -о-, многу помалку се оние со сврзувачки вокал -е-.

При дефинирањето на срастенките во рамките на глаголите се наметнува дилемата кога станува збор за синтагма, а кога лексикализацијата е веќе извршена.

Во сложените глаголи кај кои основата на втората компонента е именка, а првата компонента има атрибутивна или прилошка функција, може да се

потврди дека не станува збор за синтагма (**БЛАГОДОУШНИ**, **МАЛОДОУШЊСТВОВАТИ**, **НОВОКОНИЊСТВОВАТИ**). Исто така, дилемата околу тоа дали станува збор за синтагма или пак за сложен глагол не постои доколку првата компонента е именка (**БОГОЈАВСТВОВАТИ**, **ЗЛАТОДЊИСТВОВАТИ**, **ПЊСНОСЛОВИТИ**, **РЖКОПОЛОЖИТИ**).

Најзастапени се сложените глаголи со прва компонента **БЛАГО-**, а во другите случаи првите компоненти се јавуваат во ограничен број лексеми.

Кај сложените глаголи втората компонента секогаш е носител на основното значење, а првата има конкретизирачко својство при што може да има својство на објект (**БОГОСЛОВСТВОВАТИ**, **ВЊСЕНАПРАВЛЊТИ**, **ЗЛАТОДЊИСТВОВАТИ**, **РЖКОПОЛОЖИТИ**, **ЎЛОВЊКОЛЮБСТВОВАТИ**), да има атрибутивна функција (**БЛАГОУАДИТИ**, **МНОГОДЊИСТВОВАТИ**, **ОБЛАГОВОНИТИ**), да има прилошка функција (**БЛАГООУГОТОВИТИ СА**, **ПРАВОЖИТИ**, **ПРИСПОПОКЛАЊТИ**, **ПРЊЖДЕНАПИСАТИ**), или да претставува бројна определба (**ТРЊГОУБОВАТИ**, **ЎТВРЗТОВАСТЊСТВОВАТИ**).

Сложените глаголи во црковнословенските текстови најчесто ги содржат суфиксите **-ИТИ**, **-ЎСТВЕ + ОВАТИ**, поретко **-ОВАТИ**, **-ЕВАТИ**.

ИНДЕКС НА СЛОЖЕНИТЕ ГЛАГОЛ

БЛАГОВЕЛИЧАТИ СА	БЛАГОНЗВОЛИТИ
БЛАГОВОЛИТИ	БЛАГОНСКОУСИТИ СА
БЛАГОВЪРЪСТВОВАТИ	БЛАГОЛИЧИТИ СА
БЛАГОВЪСТВОВАТИ	БЛАГОНАПРАВИТИ
БЛАГОВЪСТИТИ	БЛАГООБРАЗОВАТИ СА
БЛАГОВЪСТВОВАТИ	БЛАГОПОТРЪБИТИ
БЛАГОВЪСТЪСТВОВАТИ	БЛАГОПРИМАТИ
БЛАГОВЪЩАТИ	БЛАГОСЛАВЕЛЪТИ
БЛАГОГОВЪНИЪСТВОВАТИ	БЛАГОСЛОВЕСТИТИ
БЛАГОДАРИТИ	БЛАГОСЛОВЕСТВОВАТИ
БЛАГОДАРОВАТИ	БЛАГОСЛОВЕСТИТИ
БЛАГОДАРСЪВЕСТИТИ	БЛАГОСЛОВИТИ
БЛАГОДАРСЪСТВОВАТИ	БЛАГОСЛОВЛЪТИ
БЛАГОДАТИ	БЛАГОСЛОВОВАТИ
БЛАГОДАЯТИ	БЛАГОСЛОВЪСТВОВАТИ
БЛАГОДРЪЗНИЖТИ	БЛАГОСТЪСТВОВАТИ
БЛАГОДОУШИТИ	БЛАГОСЪДЪЯТИ
БЛАГОДОУШЬНОВАТИ	БЛАГОСЪИЗВОЛИТИ
	БЛАГОСЪТВОРИТИ
БЛАГОДОУШЪСТВОВАТИ	БЛАГОТВОРИТИ
БЛАГОДЪЯТИ	БЛАГООУГОДИТИ

БЛАГООУГОТОВАТИ

БЛАГООУГОТОВИТИ СА

БЛАГООУКРАШАТИ

БЛАГОХВАЛИТИ

БЛАГОЦЕНИСТИ

БЛАГОУИСТИ

БЛАГОУЪСТВОВАТИ

БЛАГОУАДИТИ

БЛАГОУАДЪСТВОВАТИ

БЛАГОЖАТИ

БОГОВОРТИТИ СА

БОГОДЪЯТИ

БОГОСЛОВЕСТВОВАТИ

БОГОСЛОВИТИ

БОГОСЛОВОВАТИ

БОГОСЛОВЪСТВОВАТИ

БОГОСЗДЪЛАТИ

БОГОТВОРИТИ

БОГОУКРАСИТИ

БОГОХВАЛИТИ

БОГОУЪСТВОВАТИ

БОГОУВЪСТВОВАТИ

ВЕЛЕМЖДРЪСТВОВАТИ

ВЕЛЕРЪЧУЕВАТИ

ВЕЛЕМЖДРЪСТВОВАТИ

ВЕЛЕРЪЧУЕВАТИ

ВЪСИКОМЪСИЛИТИ

ВЪСИКОМЖДРОВАТИ

ВЪСИКОМЖДРЪСТВОВАТИ

ВЪСЕНАПРАВЛЪТИ

ВЪСЕПЛОДЪСТВОВАТИ

ВЪСЕСЛОУТИ

ВЪСЕСЪСТИ

ВЪСЕЦАРЕВАТИ

ДАРОНОСИТИ

ДЪЗГОЛЪТЪСТВОВАТИ

ДЪЗГОСЛОВИТИ

ДОБРОДОУШЪСТВОВАТИ

ДОБРОДЪЯТИ

ДОБРОПРИМАТИ

ДОБРОПРИАТИ

ДОБРОСЪТВАРЪТИ

ДОБРОСЪТВОРИТИ

ДОБРОТВОРИТИ

ДОБРОТЪЩИ

ДОСТОСЛАВИТИ

ДОУШЕБОРИТИ СА

ДОУШЕПИТАТИ

ДЗБОДЬНОВАТИ	ИЗЛЮБОДѢИСТВОВАТИ
ЕДИНОВЛАСТЕОВАТИ	ИЗЛЮБОДѢЯТИ
ЕДИНОМЗІСЛІТИ	ИНОУЬСТВОВАТИ
ЕДИНОМЖДРОВАТИ	ИНОУЬТОВАТИ
ЕДИНОМЖДРЬСТВОВАТИ	ЛИХОИМЬСТВОВАТИ
ЕДИНОСТРАДАТИ	ЛИЦЕМѢРИТИ СЯ
ЖИВОНАПИСАТИ	ЛИЦЕМѢРОВАТИ
ЖИВОТВОРИТИ	ЛИЦЕМѢРЬСТВОВАТИ
ЖИВОТЄЩИ	ЛЗЖЄПОСЛОУШЬСТВОВАТИ
ЗЕМЬНОВЛАСТЕОВАТИ	ЛЗЖЄСЗВѢДѢТЕЛЬСТВОВАТИ
ЗЕМЬНОВЛАСТООВАТИ	ЛЮБОДѢВЬСТВОВАТИ
ЗЛАТОДѢИСТВОВАТИ	ЛЮБОДѢИСТВОВАТИ
ЗЛАТОСИЯТИ	ЛЮБОДѢЯТИ
ЗЗЛОДѢЛАТИ	ЛЮБОМЖДРЬСТВОВАТИ
ЗЗЛОМЗІСЛИТИ	ЛЮБОУИСТИ
ЗЗЛООБРАЗИТИ	ЛЮБОУЬСТВОВАТИ
ЗЗЛООБРАЗИТИ СЯ	МАЛОДОУШЬСТВОВАТИ
ЗЗЛООБРАЗОВАТИ СЯ	МИЛОСРЗДООВАТИ
ЗЗЛОПОСТРАДАТИ	МИМОВЄСТИ
ЗЗЛОСЛОВЄСИТИ	МИМОГРАСТИ
ЗЗЛОСЛОВЄСТИТИ	МИМОИТИ
ЗЗЛОСЛОВИТИ	МИМОНЄСТИ
ЗЗЛОСТРАДАТИ	МИМОПРОВОДИТИ
ЗЗЛОТВОРИТИ	МИМОТЄЩИ

МИМОТЪКАТИ	ПРИСНОЖИТИ
МИМОХОДИТИ	ПРИСНОПОКЛАНЪТИ
МЗНОГОВЕЩЬСТВОВАТИ	ПРИСНОПРЪБЗИВАТИ
МЗНОГОДЪНЬСТВОВАТИ	ПРИСНОСВЪТЪТИ
МЗНОГОЖИТЕЛЪСТВОВАТИ	ПРИСНОСЪДЪТИ
МЗНОГОЛЪТЪСТВОВАТИ	ПРИСНОТЕЩИ
МЗНОГОЛЮБИТИ	ПРИСНООУГАЖДАТИ
МЗНОГОСЛАБИТИ	ПРИСНОЦВИСТИ
МЗНОГОСЛОВИТИ	ПРИСНОУИСТИ
МЗНОГОСЗГРЪШИТИ	ПРОТИВЪВЪЩАТИ
МЗНОГОСЪТАЖАТИ	ПРОТИВЪСТАТИ
МЗНОГОТЕЩИ	ПРЪБООБРАЗОВАТИ
НЕВЪЗБЛАГОДЪТЪНОВАТИ	ПРЪБООУМРЪТИ
НОВОБОИНЬСТВОВАТИ	ПРЪБЛАГОСЛОВИТИ
ОБЪЩЕЖИТИ	ПРЪДИВАРИТИ
ОЖЕСТОСРЪДИТИ	ПРЪДИВИДЪТИ
ОЖИВОТВОРИТИ	ПРЪДИВЪЩАТИ
ОЗЪЛОСЛОВИТИ	ПРЪДИГРАСТИ
ОМИЛОСРЪДОВАТИ	ПРЪДИНИТИ
ПЛОДОНОСИТИ	ПРЪДИОБРАЗОВАТИ
ПОДЛЪГОТРЪПЪТИ	ПРЪДИПОЖРЪТИ
ПРАЗДЪНОСЛОВИТИ	ПРЪДИПОЛОЖИТИ
ПРИСНОВЪСПОМИНАТИ	ПРЪДИПОСЪЛАТИ
ПРИСНОЖИВОТВОРИТИ	ПРЪДИСПЪТИ

ПРЪДИТЕЩИ	СЛОВОПЪРЪТИ СА
ПРЪЖДЕВАРИТИ	СЛОВОСЛАВИТИ
ПРЪЖДЕПАСТИ	СЛОВОСЛОВИТИ
ПРЪЖДЕСЗГРЪШИТИ	СРЪДОСТОЯТИ
ПРЪЖДЕСЗДЪЯТИ	СТРАНЬНОЖИТИ
ПРЪКОРЪУЪСТВОВАТИ	СЗМЪРЕНОМЖДРОВАТИ
ПРЪКОСЛОВИТИ	СЗМЪРЕНОМЖДРЪСТВОВАТИ
ПРЪЛЮБОДЪИСТВОВАТИ	ТРИДЪНЕВЪНОВАТИ
ПРЪЛЮБОДЪТИ	ТРИЛЪТЪСТВОВАТИ
ПРЪЛЮБЪСТВОВАТИ	ТРЪГОУБОВАТИ
ПЪСНОСЛАВИТИ	ТРЪЛЪТЪСТВОВАТИ
ПЪСНОСЛОВИТИ	ОУМИЛОСРЪДИТИ СА
ПЪСНОСЛОВОСЛОВИТИ	ОУЦЪЛОМЖДРИТИ
ПЖЪШЪСТВОВАТИ	ХВАЛОСЛОВИТИ
РОДОСЛАВИТИ	ЦЪЛОМЖДРЪСТВОВАТИ
РЖКОПОЛАГАТИ	УЕТВОРОВАСТЪСТВОВАТИ
РЖКОПОЛОЖИТИ	УЕТВРЪЗТОВАСТОВАТИ
СЕЪТОВЪПЛЪЗТИТИ СА	УЕТВРЪЗТОВАСТЪВОВАТИ
СЕЪТОНОСИТИ	УЕТВРЪЗТОВАСТЪСТВОВАТИ
СЕЪТЬЛОНОСИТИ	УЛОВЪКОДЪЯТИ СА
СЕАЩЕНОНАУАЛЪСТВОВАТИ	УЛОВЪКОЛЮБЪСТВОВАТИ
СЛАВОСЛОВИТИ	УЮДОДЪИСТВОВАТИ
СЛАВОСЛОВЪСТВОВАТИ	УЮДОТВОРИТИ

ЛИТЕРАТУРА

Андријевска, Н. 2009. *Зборообразувањето во Крнинскиот дамаскин*. Скопје.

Велева, С. 2006. *Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик*. Скопје.

Вялкина, Л. В. 1964. *Сложные слова в древнерусском языке в их отношении к языку греческого оригинала*. Исследования по исторической лексикологии древнерусского языка. Москва, стр. 94–118.

Вялкина, Л. В. 1966. *Греческие параллели сложных слов в древнерусском языке XI–XIV вв.* Лексикология и словообразование древнерусского языка. Москва, стр. 154–188.

Вялкина, Л. В. 1974. *Словообразовательная структура сложных слов в древнерусском языке XI–XIV вв.* Вопросы словообразования и лексикологии древнерусского языка. Москва, стр. 156–195.

Конески, К. 1995. *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*. Скопје.

Макаријоска, Л. 2006. *За структурата на сложенките во македонските црковнословенски ракописи (XII–XVI век)*. Славистички студии 12. Скопје, стр. 149–158.

Макаријоска, Л. 2009. *За сложенките во македонските средновековни ракописи (од структурен и семантички аспект)*. Slovo, sv. 59 (2009). Zagreb, стр. 167–187.

Поп-Атанасова, С. 1995. *За сложените зборови во Битолскиот триод*. Втор научен собир на млади македонисти. Скопје, стр. 143–148.

Поп-Атанасова, С. 2003. *За сложените зборови во Климентовите поетски дела*. Кирилометодиевистика 1. Скопје, стр. 119–126.

Рибарова, З. 2005. *Јазикот на македонските црковнословенски текстови*. Скопје.

Рибарова, З. 2009. *Палеословенистички студии*, Посебни изданија, кн. 63. Скопје.

Угринова-Скаловска, Р. 1987. *Старословенски јазик*. Скопје.

Цейтлин, Р. М. 1973. *Характеристика лексических и словообразовательных средств старославянского языка*. Славянское языкознание. VII Международны съезд славистов. Доклады советской делегации. Москва, стр. 414–434.

Цейтлин, Р. М. 1975. *Сложные слова на *шелб-*, *шелε-*, *шелι-*, *шелико-* в языке старославянских памятников*. Древнерусский язык. Лексикология и словообразование. Москва, стр. 184–190.

Цейтлин, Р. М. 1977. *Лексика старославянского языка. Опыт анализа мотивированных слов о данным древнеболгарских рукописей X–XI вв.* Москва.

Цейтлин, Р. М. 1986. *Лексика древнеболгарских рукописей X–XI вв.* София.

Цейтлин, Р. М. 1996. *Сравнительная лексикология славянских языков X/XI–XIV/XV вв., Проблемы и методы*. Москва.

Црвенковска, Е. 2006. *Јазикот и стилот на триодот*. Скопје.

Molnár, N. 1985. *The Calques of Greek Origin in the Most Ancient Old Slavic Gospel Texts*. Budapest.

Turk, M. 2002. *Tvorbene značajke kalkova*. Fluminesia, časopis za filološka istraživanja, Vol. 14 No. 1. Rijeka, стр. 47–66.

Turk, M. 2003. *Razumljivost stilske značajke kalkova*. Fluminesia, časopis za filološka istraživanja, Vol. 15 No. 1. Rijeka, стр. 9–24.

ИЗБОРИ

- Bit Битолски (Кичевски) триод, XII век, Охридска школа
- Von Болоњски псалтир, 1230–1241, Охридска школа
- Dbj Добрејшово евангелие, XIII век, североисточна Македонија
- Dbm Добромирово евангелие, XII век, Охридска школа
- Dčn Дечански псалтир, XIII–XIV век, Охридска школа
- Grig Григоровичев (Хилендарски) паримејник, XII–XIII век, југоисточна Македонија
- Hlud Хлудов триод, XIII век, југоисточна Македонија
- Jov Евангелие на поп Јован, XIII век, северна Македонија
- Karp Карпински апостол, XIV век, Кратовска школа
- Krat Кратовско евангелие, XIV век, Кратовска школа
- Krn Крнински дамаскин, XVI век, Кратовска школа
- Krp Карпинско евангелие, XIV век, Кратовска школа
- Les Лесновски паренезис, 1353 г., Кратовска школа
- Lobk Лобковски (Хлудов) паримејник, 1294–1320 г., централна Македонија
- Mkd Македонско (Михановиќево, Загрепско) евангелие, XIV–XV век, Охридска школа
- Ohr Охридски апостол, XII век, Охридска школа
- Orb Орбелски триод, XIII век, западна Македонија
- Pog Погодинов псалтир, XIII век, југоисточна Македонија
- Rad Радомирово евангелие, XIII век, Кратовска школа
- Rdm Радомиров псалтир, XIII век, централна Македонија

Slep	Слепченски апостол, XII век, јужна Македонија
Stan	Станиславов пролог, 1330 г., Кратовска школа
Stm	Стаматово евангелие, XIII век, Охридска школа
Str	Струмички (Македонски) апостол, XIII век, југоисточна Македонија
Šaf	Шафариков триод, XII–XIII век, Охридска школа
Verk	Верковичев апостол, XIV век, Кратовска школа
Vran	Вранешнички апостол, XIII век, Кратовска школа
Vtš	Ваташки минеј, 1453 г., западна Македонија
Zag	Загрепски триод, XIII век, Охридска школа

СОДРЖИНА

Дејан Геговски

Изразување причинска врска меѓу настаните во македонските дијалекти.....1-90

Мери Момировска

Преглед на прекарите во Крушевско.....91-130

Васил Дрвошанов

Топонимите во севот *Јаска* од Методија Ст. Тошевски.....131-159

Весна Костовска

Сложените глаголи во македонските црковнословенски текстови.....161-182

